

Työpaperi 9/2022

Toimeentulokokemukset ja hyvinvoinnin erot nelivuotiaiden perheissä

Äitien arvioita perheen taloudellisesta tilanteesta ja hyvinvoinnista FinLapset 2018 -kyselyssä

Minna Salmi ja Johanna Närvi

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan toimeentulokokemusten yhteyttä lasten, äitien ja perheiden hyvinvointiin nelivuotiaiden perheissä. Tutkimus on jatkoa aiemmalle alakoululaisten perheiden kokemuksia käsitteelle tutkimukselle. Aineistona ovat äitien vastaukset (n = 7 607) vuonna 2018 tehtyyn THL:n FinLapset -kyselyyn nelivuotiaiden lasten vanhemmille.

Hyvinvoinnin käsitettä lähestytään Erik Allardtin hyvinvointiteorian pohjalta, jonka kolmelle ulottuvuudelle (Having, Loving, Being/Doing) aineistosta saatavilla olevat noin 120 hyvinvointia kuvaavaa muuttujaa sijoitetaan. Hyvinvoinnin osoittimia tarkastellaan suhteessa äidin arvioon perheen taloudellisesta tilanteesta.

Tulokset osoittavat, että äidin arvio perheen taloudellisesta tilanteesta on yhteydessä lähes kaikkiin mukana oleviin lasten, äitien ja perheiden hyvinvoinnin osatekijöihin: hyvinvointi on heikompaa, jos äiti arvioi perheen taloudellisen tilanteen vain kohtalaiseksi tai huonoksi. Tutkimus vahvistaa jo alakoululaisten perheitä tutkittaessa tehdyn havainnon, että toimeentulon ongelmat lisäävät riskiä äitien hyvinvoinnin vajeisiin myös silloin, kun vajeiden taustalla on muita riskitekijöitä. Tutkimuksen tulokset tukevat arviota siitä, että lapsiperheiden toimeentulolla on keskeinen merkitys vanhempien ja lasten hyvinvoinnille.

Tiivistelmä

Salmi, Minna & Närvi, Johanna: Toimeentulokokemukset ja hyvinvoinnin erot nelivuotiaiden perheissä. Äitien arvioita perheen taloudellisesta tilanteesta ja hyvinvoinnista FinLapset 2018 -kyselyssä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpäpaperi 9/2022. 58 sivua. Helsinki 2022. ISBN 978-952-343-831-6 (verkkojulkaisu); ISSN 2323-363X (verkkojulkaisu)

Toimeentulo-ongelmat ovat varsin yleisiä, ja lapsiperheissä yleisempiä kuin koko väestössä: Tilastokeskuksen tulonjakotilaston mukaan 24–36 prosenttia lapsiperheistä on 2000-luvulla kokenut toimeentulossa eriasteisia vaikeuksia.

Aiempi tutkimus on osoittanut, että lapsiperheiden toimeentulo-ongelmilla on monitahoisia seurauksia. Ne kytkeytyvät monella tavoin lasten ja vanhempien hyvinvointiin sekä nykyhetkessä että riskinä lasten hyvinvoinnille ja mahdollisuuksille tulevaisuudessa. Keväällä 2020 alkaneen koronapandemian seuraukset, kuten työttömyys ja lomautukset, ovat myös heijastuneet lapsiperheiden toimeentuloon. Tämä lisää osaltaan tarvetta kiinnittää huomiota lapsiperheiden toimeentulo-ongelmiin ja niiden yhteyksiin lasten ja vanhempien hyvinvointiin.

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan toimeentulokokemusten yhteyttä lasten, äitien ja perheiden hyvinvointiin nelivuotiaiden perheissä. Tutkimus on jatkoa aiemmalle alakoululaisten perheiden kokemuksia käsittelevälle tutkimukselle (Salmi & Kestilä 2019). Aineistona on vuonna 2018 tehty THL:n FinLapset -kysely nelivuotiaiden lasten vanhemmille. Tämän tutkimuksen aineistosta rajattiin pois vastaajat, joiden lapsi ei asunut vanhempiensa kanssa. Vastaajista 72 prosenttia oli naisia ja 28 prosenttia miehiä. Tutkimuksessa analysoidaan ainoastaan naisten vastauksia, jotta aineistossa ei olisi saman perheen tilanteita kuvaavia arvioita kahteen kertaan eli molempien vanhempien kuvaamina. Äitiaineisto valittiin äitien isiä suuremman vastaajamäärän ja siten aineiston pienemmän valikoitumisen vuoksi. Tämän rajauksen jälkeen aineistossa on 7 607 vastaajaa.

Vastaajat ovat paremmassa sosioekonomisessa asemassa kuin lapsiperheiden äidit keskimäärin ja aineistossa on pienempi osuus vastaajia, jotka ovat arvioineet perheensä taloudellisen tilanteen hankalaksi kuin tulonjakotilastossa. Samalla aineisto tarjoaa laajasti tietoa äitien ja lasten hyvinvointia kuvaavista tekijöistä. Koska aineisto on suuri, se antaa valikoituneisuudestaan huolimatta mahdollisuuden tarkastella erilaisten toimeentulokokemusten yhteyttä äitien ja lasten hyvinvointiin useilla ulottuvuuksilla. Sen sijaan aineistosta ei ole mielekästä päätellä toimeentulo-ongelmien yleisyyttä pikkulapsiperheissä, eikä tuloksia voida yleistää kuvaamaan kaikkia nelivuotiaiden lasten perheitä.

Hyvinvoinnin käsitettä lähestytään tutkimuksessa Erik Allardtin hyvinvointiteorian pohjalta, jonka kolmelle ulottuvuudelle (Having, Loving, Being/Doing) aineistosta saatavilla olevat noin 120 hyvinvointia kuvaavaa muuttujaa sijoitetaan. Having-ulottuvuudella tarkastellaan vastaajan sosioekonomista asemaa ja perheen taloudellista tilannetta, Loving-ulottuvuudella vastaajan kokemuksia hyvinvoinnistaan ja perheen toimivuudesta sekä hänen arvioitaan lapsen hyvinvoinnista. Being/Doing-ulottuvuudelle sijoittuvat lapsen harrastaminen sekä lasten ja perheen hyvinvointia tukevien palvelujen käyttö, saatavuus ja toimivuus. Hyvinvoinnin osoittimien toteutumista tarkastellaan suhteessa äidin arvioon perheen taloudellisesta tilanteesta.

Tulokset osoittavat, että äidin arvio perheen taloudellisesta tilanteesta on yhteydessä lähes kaikkiin mukana oleviin lasten, äitien ja perheiden hyvinvoinnin osatekijöihin: hyvinvointi on heikompa, jos äiti arvioi perheen taloudellisen tilanteen vain kohtalaiseksi tai huonoksi. Suurin ero lasten hyvinvointia kuvaavissa tekijöissä oli mahdollisuudessa maksullisiin harrastuksiin. Äitien hyvinvointia kuvaavissa tekijöissä suurimmat erot taloudellisen tilanteen mukaan olivat äitien tyytyväisyydessä elämäänsä ja parisuhteensa eri puoliin sekä heidän henkisessä hyvinvoinnissaan ja yhteyksissään muihin ihmisiin. Varsin suuri ero taloudellisen tilanteen mukaan oli äitien yleisarviossa perheen arjen sujumisesta. Erot olivat suuria myös siinä, kokivatko äidit heillä olevan liian vähän aikaa puolisolalle, ystäville ja harrastuksille, sekä kokivatko he laiminlyövänsä kotiasioiden työnsä takia ja olivatko vanhemmat samoilla linjoilla lapsen kasvatuksesta. Tulokset osoittavat myös, että perheissä, joiden taloudellisen tilanteen äiti arvioi huonoksi, äitien, lasten ja perheiden hyvinvointia tukevien palvelujen tarve oli yleisempää, mutta niissä palveluita saatiin useammin riittämättömästi.

Tutkimus vahvistaa jo alakoululaisten perheitä tutkittaessa tehdyn havainnon, että toimeentulon ongelmat lisäävät riskiä äitien hyvinvoinnin vajeisiin myös silloin, kun vajeiden taustalla on muita riskitekijöitä. Toimeentulo-ongelmat aiheuttavat vanhemmille lisäkuormitusta tilanteissa, joissa hyvinvointia heikentävät myös muut tekijät, kuten tyytymättömyys parisuhteeseen tai terveysongelmat. Tulokset korostavat sitä, että lapsiperheiden toimeentuloa tukemalla voidaan vahvistaa vanhempien hyvinvointia.

Tämän tutkimuksen tulokset vahvistavat arviota siitä, että lapsiperheiden toimeentulolla on keskeinen merkitys vanhempien ja lasten hyvinvoinnille, eikä 2000-luvun politiikassa vallinnut toimeentulon tukemisen ja lasten ja perheiden palvelujen kehittämisen asettaminen vaihtoehtoiksi politiikkatoimiksi ole järkevää. Lapsiperheiden toimeentuloa kohentamalla voidaan vähentää paineita palveluihin, kun taas toimeentuloa heikentämällä luodaan jatkuvasti uutta palvelujen tarvetta. Molempiin tarvitaan lisää resursseja. Niihin sijoitetut resurssit ovat itsensä takaisin maksavia investointeja, joilla parannetaan lasten ja nuorten nykyistä ja tulevaa hyvinvointia sekä mahdollisuutta osallistua ja antaa panoksensa yhteiskunnan toimintaan.

Avainsanat: lapsiperheet, toimeentulo, hyvinvointi, eriarvoisuus, palvelut

Sisällys

Tiivistelmä.....	2
Sisällys	4
1 Johdanto	5
2 Hyvinvoinnin ulottuvuudet ja hyvinvointia kuvaavat tekijät	7
3 Aineiston kuvaus ja sen edustavuuden arviointi	9
4 Toimeentulokokemukset ja äitien sosioekonominen tausta	14
5 Toimeentulokokemukset ja äitien hyvinvointi	19
5.1. Aineelliset olot	19
5.2. Äitien terveys	20
5.3. Äitien sosiaalinen tukiverkosto ja kokemus kuulumisesta yhteisöihin	21
5.4. Tyytyväisyys elämään ja parisuhteeseen.....	23
5.5. Kokemus vanhemmuudesta.....	24
6 Toimeentulokokemusten heijastuminen perheen arkeen ja yhteistoimintaan	25
6.1. Perheen arjen toimivuus	25
6.2. Nelivuotiaan lapsen hoidon järjestäminen.....	26
6.3. Perheen yhteistoiminta ja lapsesta huolehtiminen.....	28
6.4. Lapsen perheessä kohdistunut väkivalta.....	29
6.5. Elämäntilanteen muutokset	30
7 Toimeentulokokemukset ja lasten hyvinvointi.....	32
7.1. Lasten terveys.....	32
7.2. Lasten harrastusmahdollisuudet	33
8 Toimeentulokokemusten yhteys hyvinvointia tukevien palvelujen tarpeeseen ja käyttöön.....	35
8.1. Äitien tyytyväisyys neuvolakäynteihin	35
8.2. Äitien tyytyväisyys varhaiskasvatukseen ja yhteistyö varhaiskasvatuksen henkilöstön kanssa	36
8.3. Lapsen hyvinvointia tukevien palvelujen saaminen tarvittaessa	37
8.4. Äitien tuen tarve ammattilaisilta ja tuen saaminen tarvittaessa.....	38
8.5. Perheen hyvinvointia tukevien palvelujen tarve ja niiden saaminen tarvittaessa.....	41
8.6. Perheen hyvinvointia tukevien palvelujen tunteminen.....	43
9 Toimeentulon ongelmallisuus ennustaa äitien hyvinvoinnin vajeita.....	44
10 Lopuksi: Toimeentulokokemukset yhteydessä lukuisiin hyvinvoinnin osatekijöihin.....	47
Kirjallisuus	49
Liitetaulukot	52

1 Johdanto

Lapsiperheiden toimeentulo on ollut yhteiskuntapoliittisen keskustelun kohteena 2000-luvulla ennen kaikkea lapsiköyhyyden näkökulmasta. Näkökulma on edelleen tärkeä, koska alle 18-vuotiaiden köyhissä perheissä asuvien lasten osuus kaikista alle 18-vuotiaista on pysytellyt korkeana. Lapsiköyhyysaste oli vuonna 2007 kolminkertainen (13,8 %) verrattuna 1990-luvun puoliväliin eikä ole sittemmin merkittävästi alentunut. Vuonna 2018, jolloin tämän tutkimuksen aineisto kerättiin, köyhissä kotitalouksissa asuvien lasten lukumäärä oli 147 000, ja heidän osuutensa alle 18-vuotiaista oli 14 prosenttia. Vuonna 2019 lukumäärä oli nousut jo 151 000:een eli oli sama kuin edellisenä huippuvuonna 2007. Köyhien lapsiperheiden osuus kaikista lapsiperheistä oli 12 prosenttia vuonna 2018 ja nousi 13 prosenttiin vuonna 2019. Lapsiköyhyyttä ei siis ole saatu vähennettyä 2010-luvulla.¹

Kahden huoltajan lapsiperheissä köyhyysaste on kuitenkin selvästi alempi kuin lapsiperheissä keskimäärin, vuonna 2018 se oli yhdeksän prosenttia. Yksinhuoltajaperheissä puolestaan köyhyyttä koetaan huomattavasti keskimääräistä useammin, vuonna 2018 joka kolmas yksinhuoltajaperhe (34 %) eli köyhyysrajan alapuolella. (Tilastokeskus, tulonjakotilaston tietokantataulukot.) Tilastokeskuksen tulonjakotilastojen tietokannoissa oli käytettävissä tietoja köyhyysasteesta eri perhevaiheissa vuosina 1995–2016. Niiden mukaan kahden huoltajan perheissä köyhien kotitalouksien osuus oli koko 2000-luvun ajan korkein perheissä, joissa kaikki lapset tai nuorin lapsi oli alle kouluikäinen. Myös tulokehitys oli heikompaa perheissä, joissa nuorin lapsi oli alle kouluikäinen. (Salmi 2020, 51–52.).

Toimeentulon ongelmia koetaan lapsiperheissä huomattavasti yleisemmin kuin köyhyyttä. Tilastokeskuksen tulonjakotilaston aikasarjat sisälsivät aiemmin tietoa kotitalouksien toimeentulokokemuksista vuosina 2003–2017. Niiden mukaan lapsiperheissä menojen kattaminen tuloilla oli vaikeaa selvästi yleisemmin kuin koko väestössä. Eriasteisia vaikeuksia kattaa menot tuloilla oli 2000-luvun kuluessa 24–36 prosentilla lapsiperheistä ja 22–30 prosentilla koko väestöstä. Vuonna 2017 menojen kattaminen tuloilla oli hankalaa 24 prosentissa lapsiperheistä. Kahden huoltajan lapsiperheistä toimeentulo-ongelmia oli 22 prosentilla ja yksinhuoltajaperheistä 38 prosentilla (Salmi & Kestilä 2019, 7).

Toimeentulon ongelmat heijastuvat monella tavoin lasten ja vanhempien hyvinvointiin sekä nykyhetkessä että riskinä lasten hyvinvoinnille ja mahdollisuuksille tulevaisuudessa (esim. Kallio & Hakovirta toim. 2020). Toimeentulovaikeudet kuormittavat vanhempien suhdetta ja heikentävät heidän vanhemmuutensa laatua (Leinonen 2004). Ne lisäävät myös vanhempien huolta sekä vanhemmuudestaan että lapsesta (Salmi ym. 2016, Halme & Perälä 2014). Lasten heikot kulutusmahdollisuudet saattavat johtaa lasten ja nuorten syrjimiseen, kaveripiiristä sulkemiseen ja kiusaamiseen (Hakovirta & Rantalaiho 2012, PeLa 2015 ja 2018). Lapsuuden perheen toimeentulo-ongelmat myös periytyvät ja lisäävät todennäköisyyttä muiden ongelmien kasautumiseen elämänkulussa, jolloin lasten ja nuorten syrjäytymisen riski kasvaa (Kallio ym. 2020, Ilmakunnas ym. 2020, Ristikari ym. 2018 ja 2016, Kestilä ym. 2019, Ilmakunnas 2019, Ilmakunnas ym. 2015, Paaananen ym. 2012).

Keväällä 2020 alkaneen koronapandemian seuraukset, kuten työttömyys ja lomautukset joillakin toimialoilla, heijastuvat lapsiperheiden toimeentuloon etenkin haavoittuvimmissa ryhmissä (Kestilä ym. 2021). Lapsiperheiden vanhempien palkkatulot laskivat maaliskokuussa 2020 keskimäärin 0,8 prosenttia edelliseen vuoteen verrattuna; tulojen lasku oli keskimääräistä suurempaa perheissä, joissa oli ainakin yksi alle 7-vuotias lapsi (Sirniö ym. 2021). Myös marras–joulukuussa 2020 tehdyn Lastensuojelun Keskusliiton kyselyn mukaan kolmasosassa lapsiperheistä arvioitiin taloudellisen tilanteen heikentyneen (Paju 2021). Tämä lisää osaltaan tarvetta kiinnittää huomiota lapsiperheiden toimeentulo-ongelmiin ja niiden yhteyksiin lasten ja vanhempien hyvinvointiin.

Tässä tutkimuksessa analysoimme perheen koetun taloudellisen tilanteen yhteyttä äitien, lasten ja perheen hyvinvointia kuvaaviin tekijöihin nelivuotiaiden lasten perheissä. Tutkimus on jatkoa vuonna 2019

¹ Tässä esitettävät luvut perustuvat tulokäsitteeseen, jossa kotitalouden käytettävissä olevien rahatulujen lisäksi huomioon otetaan myös laskennalliset asuntotulot. Ks. Salmi 2020, 44–47. Käytettäessä vain rahatulot sisältävää tulokäsitettä kuva muutoksesta on erilainen (emt. ja esim. Lindroos ym. 2021).

julkaistulle, THL:n Kouluterveyskyselyn aineistoon perustuvalla tutkimuksella toimeentulokokemusten ja hyvinvoinnin yhteyksistä 10–12-vuotiaiden alakoululaisten perheissä (Salmi & Kestilä 2019). Tämän tutkimuksen aineisto perustuu THL:n FinLapset -hankkeessa vuonna 2018 tehtyyn kyselyyn nelivuotiaiden lasten vanhemmille, josta tässä analysoimme äitien vastauksia. Kuvaamme ensin sitä, miten perheensä taloudellisen tilanteen hyväksi, kohtalaiseksi tai huonoksi arvioivat äidit eroavat erilaisten sosioekonomisten ja -demografisten taustatekijöiden suhteen. Toiseksi tarkastelemme laajasti äitien, lasten ja perheiden hyvinvoinnin osatekijöitä ja niiden yhteyksiä toimeentulokokemuksiin. Analysoimme myös toimeentulokokemusten merkitystä hyvinvoinnille, kun samalla otetaan huomioon useita muita hyvinvointiin heijastuvia tekijöitä. Tuloksia vertaillaan 10–12-vuotiaiden lasten perheitä kuvaaviin tuloksiin. Tarkastelussa ei pyritä etsimään erilaisia toimeentulokokemuksia selittäviä tekijöitä, vaan kuvaamaan taloudellisen tilanteensa eri tavoin arvioivien äitien ja heidän perheidensä piirteitä ja hyvinvoinnin mahdollisia eroja.²

---

² Raportin käsikirjoitusta ovat kommentoineet erikoistutkija Maaret Vuorenmaa, asiantuntija Susanna Munkila ja tutkimusprofessori Sakari Karvonen. Kiitämme hyvistä kommentteista!

2 Hyvinvoinnin ulottuvuudet ja hyvinvointia kuvaavat tekijät

Lähestymme hyvinvoinnin käsitettä Erik Allardt'n hyvinvointiteorian pohjalta samaan tapaan kuin neljäs- ja viidesluokkalaisten koululaisten perheiden toimeentulokokemuksia ja hyvinvoinnin eroja käsitelleessä tutkimuksessa (Salmi & Kestilä 2019). Allardt erottaa hyvinvoinnissa kolme ulottuvuutta. Aineellisten olojen ulottuvuus (Having) edustaa elossapysymisen ja kurjuuden välttämisen edellyttämiä ehtoja, joihin kuuluvat tulot ja varallisuus, asuinolot, työ (vastakohtana työttömyydelle), työolot, terveys ja koulutus. Sosiaaliset suhteet (Loving) käsittävät tarpeen olla suhteessa muihin ihmisiin ja muodostaa sosiaalinen identiteetti, ja sitä kuvataan suhteilla perheeseen, sukuun, ystäviin ja työtovereihin sekä paikallisyhteisöihin. Kolmas ulottuvuus (Being/Doing) kuvaa tarvetta liittyä osaksi yhteiskuntaa tekemisen tai itsensä toteuttamisen kautta sekä elämistä harmoniassa luonnon kanssa; sitä kuvaavat osallistuminen omaan elämään vaikuttavaan toimintaan, mahdollisuudet vapaa-ajan toimintoihin ja mahdollisuudet mielekkääseen työhön. (Allardt 1993.)

Nelivuotiaiden ja heidän vanhempiansa arkielämän näkökulmasta hyvinvoinnin ulottuvuudet ja niiden toteuttamisalueet näyttävät kuitenkin lomittuvan enemmän. Allardt sijoittaa perheen Loving-ulottuvuudelle, mutta merkittävä osa työstä tehdään perheessä palkattomana hoivatyönä.³ Työolot sijoittuvat Having-ulottuvuudelle, vaikka niihin sisältyy elementtejä kahdelta muulta ulottuvuudelta. Terveys sijoittuu Having-ulottuvuudelle, vaikka terveyden edellytykset liittyvät laajalti myös muihin ulottuvuuksiin. Lapsen terveydestä huolehtimista voidaan pitää osoittimena vanhempien huolenpidosta, mutta moni muikin Having-ulottuvuuden osio kuten ravinto, koti, vaatteet jne. kytkeytyvät lapsen kohdalla vanhempiin ja perheeseen eli Loving-ulottuvuuteen. Being-ulottuvuutta täydentävä Doing liitetään erityisesti mielekkääseen vapaa-ajan toimintaan, vaikka siihen voi lukea myös perheessä tehtävän hoivatyön. (Vrt. Salmi & Lammi-Taskula 2011, 2014.)

Aineistosta saatavilla olevat muuttujat tarjoavat mahdollisuuden moniulotteiseen nelivuotiaiden ja heidän perheidensä hyvinvoinnin tarkasteluun. Olemme sijoittaneet ne edellä kuvatuille ulottuvuuksille seuraavasti:

Having	Loving	Being/Doing
<ul style="list-style-type: none"> * vastaajan koulutus * vastaajan pääasiallinen toiminta * arvio perheen taloudellisesta tilanteesta * vastaajalla töitä riittävästi * toimeentulotuen saaminen * pelko ruuan loppumisesta * työttömyyskokemukset perheessä * vastaajan lapsuuden perheellä taloudellisia ongelmia 	<ul style="list-style-type: none"> * vanhemman huolenpito lapsen asioista <ul style="list-style-type: none"> – lapsen riittävä liikunta – lapsen terveellinen syöminen * vanhemman arvio lapsen hyvinvoinnista (6 osiota) * vanhemman arvio omasta voinnistaan <ul style="list-style-type: none"> – arvio terveydentilasta – yksinäisyys- ja masentuneisuuskokemukset – tyytyväisyys parisuhteeseen – tyytyväisyys elämään – ajan riittäminen ystäville, harrastuksiin * vanhemman kokemus kuulumisestaan yhteisöihin (perhe, suku, ystäväpiiri, työyhteisö) * avun tai tuen saaminen läheisiltä * kokemukset vanhemmuudesta <ul style="list-style-type: none"> – tyytyväisyys itseän vanhempana – huoli jaksamisesta vanhempana – kokee riittämättömyyttä vanhempana – on hauskaa lapsen kanssa * perheen arki / perheen toimivuus <ul style="list-style-type: none"> – arjen sujuminen – yhteisen ajan riittävyys lasten, puolison kanssa – yhteinen ateria useimpina päivinä viikossa – lapsen hoitojärjestelyt * yhteistoiminta ja ristiriidat <ul style="list-style-type: none"> – yksimielisyys kasvattajana toisen vanhemman kanssa – tapaako lapsi muualla asuvaa vanhempaa – hyväksyy luunapin tai tukistamisen – lapsen kohdistuva väkivalta (7 osiota) *työn ja perheen yhteensovittamisen sujuminen (3 osiota) *muutokset perheessä viimeksi kuluneen vuoden aikana (7 osiota) 	<ul style="list-style-type: none"> * lapsen harrastaminen <ul style="list-style-type: none"> – kerho- yms toiminta – ohjattu harrastaminen * lapsen harrastusmahdollisuudet <ul style="list-style-type: none"> – harrastusten hinta ja saavutettavuus * lapsen ja vanhempien hyvinvointia tukevien palvelujen käyttö ja saatavuus <ul style="list-style-type: none"> – palvelun tarve (11 palvelua) – on käytetty, riittävää – on käytetty, ei riittävää – olisi tarvittu, ei saatu * ammatillisilta saatu tuki (7 aihetta) <ul style="list-style-type: none"> – tuen tarve – on saatu, riittävää – on saatu, ei riittävää – olisi tarvittu, ei saatu * neuvolakäyntien toimivuus (toteutunut hyvin, 6 osiota) *vanhemman tyytyväisyys varhaiskasvatukseen <ul style="list-style-type: none"> – vastaa perheen tarpeita – lapsi huomioidaan yksilöllisesti – lapsen ja henkilöstön vuorovaikutus hyvä *vanhemman yhteistyö varhaiskasvatuksen henkilöstön kanssa (toiminut hyvin, 8 osiota)

³ Kansainvälisen työjärjestön ILO:n vuonna 2013 laatiman määritelmän mukaan työtä on kaikki se, jonka joku muu kuin itse voisi tehdä ja jolla tuotetaan palveluita tai tavaroita (ILO 2013).

Having-ulottuvuudella eli aineellisen hyvinvoinnin osoittimina tarkastelemme vastaajan koulutustasoa ja pääasiallista toimintaa. Vastaajien sosioekonomisesta taustasta on kyselyssä saatavilla tietoja rajoitetusti, esimerkiksi tietoja perheen tuloista, asumisesta tai puolison koulutuksesta ja pääasiallisesta toiminnasta ei ole käytettävissä. Having-ulottuvuudelle kuuluvia perheen käytettävissä olevia tuloja emme siis voi tarkastella hyvinvoinnin osoittimina, mutta vanhemman, erityisesti äidin koulutuksen on osoitettu olevan moniulotteisesti yhteydessä lasten ja nuorten hyvinvointiin (Kestilä ym. 2019). Sitä voidaan näin ollen pitää hyvänä sosioekonomisen aseman osoittimena, vaikka naisten korkea koulutus ei välttämättä tuo hyviä tuloja (Sauli 2013). Tulojen sijaan kuvaamme vastaajan ja hänen perheensä taloudellista tilannetta vastaajan omalla arvioilla perheen taloudellisesta tilanteesta. Vaikean taloudellisen tilanteen osoittimia ovat mahdollinen toimeentulotuen saaminen, pelko ruuan loppumisesta ennen kuin perhe saa lisää rahaa ja työttömyyskokemukset. Tieto vastaajan oman lapsuuden perheen taloudellisesta tilanteesta saattaa kertoa toimeentulo-ongelmien periytyvyydestä.

Loving-ulottuvuudella tarkastelemme sekä vastaajan kokemuksia että hänen arvioitaan ja tietojaan lapsen kokemuksista. Ajatuksena on, että vanhemman tieto lapsen asioista kuvaa vanhemman osallisuutta lapsen elämässä. Lapsen terveellinen syöminen ja liikkumaan kannustaminen kuvaavat vanhemman huolenpitoa lapsesta, samoin arvio lapsen terveydestä, vaikka lapsen terveydentila toki riippuu monesta muustakin asiasta kuin vanhempien huolenpidosta. Vastaajan arvio omasta voinnistaan sisältää useita osioita, joiden avulla kuvataan hänen hyvinvointiaan. Nämä vanhemman hyvinvoinnin osoittimet on sijoitettu Loving-ulottuvuudelle siksi, että ne kuvaavat vanhemman mahdollisuuksia luoda turvallista ympäristöä ja arkea lapselle ja tukea lapsen hyvinvointia. Vanhemman hyvinvointia kuvataan myös hänen kokemuksillaan kuulumisesta neljään yhteisöön: perheeseen, sukuun, ystäväpiiriin ja työyhteisöön sekä avun ja tuen saamisesta läheisiltä. Vastaajan kokemukset omasta vanhemmuudestaan kuvaavat hänen voimavarojaan lapsen kasvun tukemisessa. Perheen arkea ja toimivuutta kokonaisuutena kuvaavat käsitys vanhempien samanmielisyydestä kasvattajina, työn ja perheen yhteensovittamisen sujuminen, lapsen hoitojärjestelyt, arviot arjen sujumisesta ja yhteisen ajan riittävydestä sekä yhteisen arkiaterian syöminen, ja toisaalta lapseen perheessä mahdollisesti kohdistuva väkivalta. Perheen elämässä lähiaikoina tapahtuneet muutokset kuvaavat osaltaan perheeseen kohdistuvaa kuormitusta (vrt. Lindberg 2021).

Being/Doing-ulottuvuudelle sijoittuvat lapsen osallistuminen ohjattuihin ja itsenäisiin harrastuksiin sekä harrastamisen mahdollisuudet. Tälle ulottuvuudelle olemme sijoittaneet myös lasten ja perheen hyvinvointia tukevien palvelujen käytön ja saatavuuden sekä tyytyväisyyden niiden toimintaan, koska ajattelemme yhtäältä niiden käytön kuvaavan lapsen tai vanhemman tuen tarvetta ja toisaalta niiden saatavuuden olevan yhteydessä lasten ja vanhempien nykyisiin ja tuleviin mahdollisuuksiin mielekkääseen toimintaan ja hyvinvointiin.

Näiden hyvinvoinnin eri ulottuvuuksien osoittimien toteutumista tarkastelemme suhteessa vastaajan kokemukseen perheen taloudellisesta tilanteesta.

3 Aineiston kuvaus ja sen edustavuuden arviointi

Raportin aineistona on THL:n FinLapset -hankkeessa vuonna 2018 tehty kysely. Vastaaajiksi pyydettiin vanhempia, jotka osallistuivat vuonna 2018 nelivuotiaan lapsensa laajaan terveystarkastukseen 290 Manner-Suomen kunnassa. Kyselyyn vastasi kaikkiaan 10 737 vanhempaa tai muuta huoltajaa. Osassa perheistä (19 %) kyselyyn vastasivat molemmat vanhemmat. Kaikkiaan aineisto kattoi 24 prosenttia kyselyn kohteena olleista lapsista.⁴ (Ks. tarkemmin Vuorenmaa 2019.) Tässä analysoitavasta aineistosta rajattiin pois vastaajat (n = 60), joiden lapsi ei asunut vanhempiensa kanssa. Aineiston 10 677 vastaajasta 99 prosenttia oli lapsen biologisia tai adoptiovanhempia (n = 10 619), ja 0,3 prosenttia muita huoltajia (n = 27), 31 vastaajaa ei ollut vastannut tähän kysymykseen. Vastaajista 72 prosenttia oli naisia (n = 7 607) ja 28 prosenttia miehiä (n = 3 021), muu-valinnan oli tehnyt 4 vastaajaa ja 45 vastaajaa ei ollut vastannut kysymykseen sukupuolesta. Tässä tarkasteltavaan aineistoon otettiin lapsen biologiset ja adoptiovanhemmat.

Tässä tutkimuksessa tarkastelun kohteena ovat sekä lapsen että vastanneen vanhemman hyvinvointia ja perheen arkea kuvaavat tekijät nelivuotiaiden lasten perheissä. Jos lapsen molemmat vanhemmat olivat vastanneet kyselyyn, alkuperäisessä aineistossa saattoi olla saman perheen tilanteita kuvaavia arvioita kahteen kertaan. Tämä oli ongelmallista, koska tässä tutkimuksessa haluttiin kuvata toimeentulokokemusten ja hyvinvoinnin yhteyksiä tietyntä ikäryhmän lasten perheissä. Aiempi tutkimus on myös osoittanut, että äidit ja isät arvioivat sekä perheen toimeentuloa että vanhemmuuttaan, perheen arkea ja lapsen liittyviä asioita eri tavoin (Salmi & Kestilä 2019, Salmi ym. 2016, Salmi ym. 2014, Lammi-Taskula & Salmi 2014). Ongelman ratkaisemiseksi päädyimme siihen, että analysoimme tässä tutkimuksessa ainoastaan naisten vastauksia.⁵ Äitiaineisto valittiin äitien isiä suuremman vastaajamäärän ja siten aineiston pienemmän valikoitumisen vuoksi. Tämän rajauksen jälkeen aineiston koko on 7 607 vastaajaa. Taulukossa 1 kuvataan aineiston vastaajien sosioekonomista ja -demografista taustaa käytettävissä olevien tietojen valossa.

Vastaajien enemmistöllä oli korkeakoulutasoinen koulutus (60 %), ammatillinen tutkinto oli runsaalla kolmasosalla (36 %), ja vailla mitään tutkintoa oli melko harva vastaaja (4 %). Valtaosa vastaajista oli ansiotyössä (72 %), yleensä palkansaajina (64 %), mutta myös itsensä työllistäjiä oli jonkin verran (6 %), ja pieni osa vastaajista toimi työnantajayrittäjinä. Työttömiä tai lomautettuja vastaajien joukossa oli melko vähän (4 %), opiskelijoita joka kymmenes, ja muista syistä työvoiman ulkopuolella kaksi prosenttia. Perhevapaalla (tai hoitamassa omaa kotitaloutta) ilmoitti olevansa joka neljäs vastaaja. Vastatessaan kysymykseen pääasiallisesta toiminnastaan vastaajat voivat kuitenkin valita useamman vaihtoehdon, joten vastausvaihtoehtojen prosentit eivät summaudu sataan. Kaksoisvalintoja lienee eniten vaihtoehdoissa ”ansiotyössä” ja ”perhevapaalla”, jos vastaaja oli esimerkiksi osa-aikatyössä ja osa-aikaisella hoitovapaalla joustavan hoitorahan turvin. Jatkoanalyysija varten vastaukset luokiteltiin uudelleen siten, että jokaiselle vastaajalle määriteltiin vain yksi pääasiallinen toiminta.⁶ Näin tarkasteltuna äideistä ansiotyössä oli 70 prosenttia, perhevapaalla 20 prosenttia, työttöminä 4 prosenttia ja muista syistä työelämän ulkopuolella 7 prosenttia. Työelämässä vähintään 16 tuntia viikossa oli kaksi kolmesta vastaajasta ja vähemmän kuin 16 viikkotuntia työskenteleviä tai työelämän ulkopuolella olevia joka kolmas.

⁴ Tämä ei ole vastausprosentti, vaan arvio, joka perustuu vastausten osuuteen ko. kunnissa ko. vuonna toteutettujen nelivuotiaiden lasten laajojen terveystarkastusten määrästä. Tutkimukseen pyydettyjen perheiden tarkka määrä ei ole tiedossa. (Vuorenmaa 2019.)

⁵ Raportissa naisista puhutaan jatkossa äiteinä. Olemme tietoisia, että myös äitiaineistossa voi olla samasta lapsesta päällekkäisiä vastauksia, jos molemmat vanhemmat ovat naisia. Samaa sukupuolta olevia vanhempia oli äitiaineistossa kuitenkin vain muutama, joten mahdolliset päällekkäiset vastaukset eivät ole ongelma.

⁶ Ansiotyössä oleviksi luokiteltiin äidit, jotka olivat vastanneet kyselyn aikaan olevansa palkansaajana, vuokratyöntekijänä, itsensä työllistäjänä tai työnantajayrittäjinä. Perhevapaalla oleviksi luokiteltiin ne, jotka eivät kertoneet olevansa samalla myös ansiotyössä. Työttömiksi luokiteltiin äidit, jotka kertoivat olevansa työttömiä tai lomautettuna, jos he eivät olleet samalla perhevapaalla tai ansiotyössä. Edellä mainittujen luokkien ulkopuolelle jäävät äidit luokiteltiin muusta syystä työelämän ulkopuolella oleviksi.

Taulukko 1. FinLapset -kyselyyn 2018 vastanneiden nelivuotiaiden lasten äitien sosioekonomiset ja -demografiset taustatekijät, %

Koulutus	
– enintään ammattikurssi tai työpaikkakoulutus	4
– ammatillinen tutkinto	36
– ammattikorkeakoulu- tai korkeakoulututkinto	60
Pääasiallinen toiminta*	
– ansiotyössä	72
palkansaajana	64
vuokratyöntekijänä	0,7
itsensä työllistäjänä	6
työnantajayrittäjänä	1,3
– työtön tai lomautettu	4
– perhevapaalla tai hoitamassa omaa kotitaloutta	25
– opiskelija	10
– työvoiman ulkopuolella sairauden tms takia	1
– muu	1
Vastaaja työelämässä	
– vähintään 16 tuntia viikossa	66
– ei työelämässä	34
Ikä	
– alle 35-vuotias	50
– 35 tai yli	50
Perherakenne	
– kahden aikuisen perhe	92
– yhden aikuisen perhe	8
Lasten lukumäärä	
– yksi lapsi	18
– kaksi lasta	52
– kolme tai useampia lapsia	29
Vastaajan syntyperä	
– suomalaistaustainen	96
– ulkomaalaistaustainen	4
Toisen vanhemman syntyperä	
– suomalaistaustainen	95
– ulkomaalaistaustainen	5
Vanhempien syntyperä	
– molemmat suomalaistaustaisia	93
– äiti suomalais-, isä ulkomaalaistaustainen	3
– äiti ulkomaalais-, isä suomalaistaustainen	2
– molemmat ulkomaalaistaustaisia	2
N	7 406– 7 607

* Pääasiallisen toiminnan eri tyyppien osuudet eivät taulukossa esitetyssä muuttujassa summaudu sataan, koska vastaaja on voinut valita useamman vaihtoehdon.

Äältään vastaajista puolet oli alle 35-vuotiaita ja puolet 35-vuotiaita tai sitä vanhempia. Valtaosa vastaajien perheistä oli kahden aikuisen perheitä (92 %), joihin lukeutuvat sekä lapsen biologisten tai adoptiovanhempien muodostamat perheet (aineiston nelivuotiaista lapsista 90 prosenttia asui molempien biologisten vanhempiensa kanssa yhteisessä kodissa) että vastaajan uuden kumppanin kanssa muodostamat perheet. Yhden aikuisen perheitä oli aineistossa kahdeksan prosenttia. Perheistä puolella oli kaksi lasta (52 %), nelivuotias oli ainoa lapsi hieman alle viidenneksessä perheistä (18 %), ja kolme tai useampia lapsia oli alle kolmanneksellä (29 %).

Valtaosa vastaajista (96 %) oli suomalaistaustaisia, ulkomaalaistaustaisia vastaajia oli niukasti (4 %). Myös vastaajien puoliset olivat pääosin suomalaistaustaisia (95 %). Vanhempien syntyperän yhdistelmien tarkastelu osoittaa, että molemmat vanhemmat olivat suomalaistaustaisia valtaosassa perheistä (93 %), ja jos näin ei ollut, äitiaineistossa ulkomaalaistaustainen vanhempi oli useammin isä (3 %) kuin äiti (2 %).

Tilastokeskuksen väestötilaston mukaan vuonna 2017 kaikista lapsiperheistä noin 4,6 prosentissa jompikumpi puoliso oli ulkomaalaistaustainen, ja 5,3 prosentissa lapsiperheistä molemmat vanhemmat olivat ulkomaalaistaustaisia (Salmi & Kestilä 2019, 12–13). Vaikka vertailutietoa juuri nelivuotiaiden lasten vanhempien syntyperästä ei ole käytettävissä, voidaan olettaa, että ulkomaalaistaustaiset vanhemmat ovat aliedustettuina aineistossa. Tämä on valitettavaa, koska laaja rekisteriaineistoihin perustuva tutkimus vuonna 1997 Suomessa syntyneistä ulkomaalaistaustaisten vanhempien lapsista kertoo, että lapsikäyhyys ja toimeentulo-ongelmat ovat heidän perheissään olleet yleisempiä kuin suomalaistaustaisten vanhempien lapsilla (Kääriälä ym. 2020). Tässä ikäkohortissa seitsemällä prosentilla lapsista toinen tai molemmat vanhemmat olivat syntyneet ulkomailla.

Aineisto ei perustu satunnaiseen väestötötköseen, vaan kuten edellä todettiin, kyselyyn osallistui nelivuotiaan lapsen vanhempia 290 Manner-Suomen kunnasta. Tästä syystä sekä vastaajakadon vuoksi tarkastelemme aineiston edustavuutta suhteessa nelivuotiaiden lasten äiteihin väestötasolla eräiden Tilastokeskuksesta saamiemme nelivuotiaiden lasten äitejä kuvaavien tietojen valossa (taulukko 2).⁷

Taulukko 2. Nelivuotiaiden lasten äitien ikä ja koulutus FinLapset 2018 -aineistossa ja Tilastokeskuksen väestötilastossa 2017, %

Ikä	FinLapset	Väestö
alle 30	16,2	19,1
30–34	33,5	31,7
35–39	33,9	31,6
40–44	13,8	14,7
45–	2,6	2,8
alle 35 v	49,7	50,8
35 v tai yli	50,3	49,1
Koulutus		
enintään ammattikurssi tai työpaikkakoulutus	4,4	13,3
ammattillinen tutkinto	35,5	39,0
ammattikorkeakoulu- tai korkeakoulututkinto	60,0	47,7
N	7 599 / 7 579	59 401 / 59 507

Karkeasti luokiteltuna (alle ja yli 35-vuotiaat) aineiston äitien ikä vastaa melko hyvin nelivuotiaiden lasten äitien ikää koko väestössä. Aineiston äidit keskittyvät kuitenkin väestöä enemmän ikäluokkaan 30–39 (67 % vs. 63 %) ja aineistossa on jonkin verran väestöä vähemmän varsinkin alle 30-vuotiaita (16 % vs. 19 %) mutta myös 40-vuotiaita tai sitä vanhempia äitejä (16 % vs. 18 %).

Aineiston äitien koulutustaso on selvästi korkeampi kuin nelivuotiaiden lasten äitien koulutustaso koko väestössä. Aineiston äideistä korkeakoulututkinto on selvästi yli puolella (60 %), väestössä alle puolella (48 %) äideistä. Aineiston äideissä on huomattavasti vähemmän vailla koulutusta olevia (4 % vs. 13 %).

Pääasiallisen toiminnan suhteen vertailu on hankalampaa (taulukko 3). Ensinnäkin aineistossa pääasiallinen toiminta luokiteltiin jälkikäteen päällekkäiset vaihtoehdot poissulkeviksi, kuten edellä todettiin. Toiseksi käytettävissämme on väestötason tilastoista tietoa äideistä nuorimman lapsen iän mukaan, kun taas FinLapset -aineistossa ei ole tietoa siitä, onko nelivuotias lapsi vastaajan nuorin lapsi. Olemme siksi tarkastelleet taulukossa 3 sekä niitä äitejä, joiden nuorin lapsi on 3–6-vuotias että äitejä, joiden kuopus on 1–2-vuotias. Näiden eri ikäryhmien lasten äitejä tarkastellaan tässä siksi, että juuri tämän ikäisten lasten äitien työssäkäynnissä on suuria eroja.

⁷ Tiedot on saatu sähköpostitse erikoistutkija Marjut Pietiläiseltä Tilastokeskuksen Väestötilastoista 9.4.2019. Kiitämme yhteistyöstä!

Taulukko 3. Äitien pääasiallinen toiminta FinLapset 2018 -aineistossa ja Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksessa* 2018, %

	FinLapset 2018, äideillä nelivuotias lapsi	Työvoimatutkimus 2018, äideillä nuorin lapsi 3–6-vuotias	Työvoimatutkimus 2018, äideillä nuorin lapsi 1–2-vuotias
Pääasiallinen toiminta			
– ansiotyössä	69,7	82,9	54,8
– työtön tai lomautettu	3,5		
– perhevapaalla tai hoitaa omaa kotitaloutta	20,2	3,1	32,2
– työvoiman ulkopuolella muista syistä	6,6		
– työvoiman ulkopuolella yhteensä (pl perhevapaalla)		13,2	12,9
N	7 541	129 000	93 000

* Tilastokeskus, Työvoimatutkimus, Perheet ja työ vuonna 2018, liitetaulukko 7.

Vertailtavien tietojen eroavuudet voisivat selittää esimerkiksi sitä, että aineistomme äideistä huomattavasti suurempi osa oli perhevapaalla (20 %) kuin työvoimatutkimuksen 3–6-vuotiaiden kuopusten äideistä (3 %): aineistomme äideillä saattaa olla nelivuotiaan lisäksi myös nuorempi lapsi. Työvoimatutkimuksessa 1–2-vuotiaiden kuopusten äideistä puolestaan huomattavasti aineiston äitejä suurempi osuus oli perhevapaalla (32 %). Vastaavasti aineiston äideistä ansiotyössä oli pienempi osuus (70 %) kuin työvoimatutkimuksen 3–6-vuotiaiden kuopusten äideistä (83 %), mutta selvästi suurempi osuus kuin 1–2-vuotiaiden kuopusten äideistä (55 %).⁸

Aineiston valikoituneisuutta taloudellisen tilanteen suhteen emme myöskään voi arvioida kovin tarkasti. FinLapset -aineistossa ei ole käytettävissä tietoja vastaajan ja hänen puolisonsa tuloista, vaan ainoastaan vastaajan arvio perheensä taloudellisesta tilanteesta. Toisaalta käytettävissämme ei ole tietoja juuri tämän ikäryhmän lasten perheiden toimeentulokokemuksista, vaan ainoastaan toimeentulokokemuksista kaikissa lapsiperheissä Tilastokeskuksen tulonjakotilaston tiedoista sekä alakouluikäisten lasten perheissä THL:n Kouluterveyskyselyn aineistosta. Kolmanneksi näissä kyselyissä on taloudellista tilannetta ja toimeentulokokemuksia kysytty vaihtelevin tavoin. FinLapset -kyselyssä vastaajat kertoivat, arvioivatko he perheensä taloudellisen tilanteen erittäin hyväksi, melko hyväksi, kohtalaiseksi, melko huonoksi vai huonoksi. Tulonjakotilaston aineistonkeruussa toimeentulokokemuksia kuvataan kysymällä, saako kotitalous menonsa katetuksi tuloillaan suurin vaikeuksin, vaikeuksin, pienin vaikeuksin tai melko helposti, helposti, hyvin helposti. Kouluterveyskyselyssä kysyttiin, onko menojen kattaminen tuloilla ollut hyvin helppoa, helppoa, melko helppoa tai melko hankalaa, hankalaa, erittäin hankalaa. Vastaajilta pyydettiin kuitenkin myös arviota perheen taloudellisesta tilanteesta samalla kysymyksellä kuin FinLapset 2018 -kyselyssä, joten voimme verrata nelivuotiaiden lasten äitien vastauksia Kouluterveyskyselyn 10–12-vuotiaiden lasten äitien vastauksiin (Salmi & Keskilä 2019). Aineistot poikkeavat toisistaan myös siinä, että Tilastokeskuksen tulonjakotilastossa arviota perheen taloudellisesta tilanteesta on kysytty kaikilta lapsiperheiltä, ja vastaajina on voinut olla sekä äitejä että isiä. Kysymysten ja vastaajien eroavuuksien takia eri aineistojen antamia tuloksia ei voida suoraan vertailla, mutta suuntaa antavasti niiden avulla voidaan tarkastella FinLapset -aineiston mahdollista valikoituneisuutta vastaajien taloudellisen tilanteen suhteen.

Taulukosta 4 nähdään, että THL:n aineistoissa nelivuotiaiden ja 10–12-vuotiaiden lasten äitien arviot perheensä taloudellisesta tilanteesta jakautuvat jopa hämmästyttävän samalla tavalla, kun kuitenkin nelivuotiaiden perheissä oli melko paljon perhevapailla olevia äitejä (20 %), ja perheen taloudellinen tilanne voisi siksi olla ainakin tilapäisesti tavallista heikompi. Samankaltaisuus liittyy ehkä siihen, että molempien aineistojen

⁸ Vertailu voi olla tulkinnanvarainen myös siksi, että olemme tulkinneet Tilastokeskuksen Perheet ja työ vuonna 2018 -raportin liitetaulukon 7 luokan ”perhevapaalla työstä” tarkoittavan työsuhteesta perhevapaalla olevia ja luokan ”hoitaa lapsia, ei työsuhdetta” tarkoittavan vailla työsuhdetta perhevapaalla olevia, vaikka siinä voi olla muitakin. Luokan ”Ei työsuhdetta, pääasiallinen toiminta muu kuin lasten hoitaminen” olemme tulkinneet tarkoittavan erilaisista muista syistä työvoiman ulkopuolella olemista.

vastaajissa vähintään ammatillisen koulutuksen saaneita äitejä on enemmän kuin näiden ikäryhmien lasten äideissä koko väestössä (ks. taulukko 2 ja Salmi & Kestilä 2019, liitetaulukko 1).

Taulukko 4. Arvio perheen taloudellisesta tilanteesta FinLapset -kyselyn 2018 nelivuotiaiden lasten äitien aineistossa, Kouluterveyskyselyn 2017 neljäs- ja viidesluokkalaisten lasten äitien aineistossa ja Tilastokeskuksen tulonjakotilastossa

	FinLapset 2018 4-v lasten äidit, %	KTK 2017 10–12-v lasten äidit, %	Tulonjakotilasto 2017 lapsiperh. äidit tai isät, %
Perheen taloudellinen tilanne			
– erittäin tai melko hyvä	61	61	
– kohtalainen	32	31	
– melko tai erittäin huono	7	8	
Menot saadaan katetuksi tuloilla			
– hyvin helposti tai helposti			37
– melko helposti			38
– pienin vaikeuksin			17
– vaikeuksin tai suurin vaikeuksin			7

Huolimatta edellä kuvatuista eroista voisi ehkä ajatella, että THL:n kyselyiden luokka ”melko tai erittäin huono” olisi verrannollinen tulonjakotilaston luokkiin ”pienin vaikeuksin” ja ”vaikeuksin tai suurin vaikeuksin”. Tällöin tulonjakotilaston mukaan lapsiperheistä 24 prosentilla olisi vähintään pieniä vaikeuksia saada tulot riittämään menoihin, kun taas THL:n aineistoissa perheen taloudellisen tilanteen arvioi melko tai erittäin huonoksi vain alle 10 prosenttia äideistä

Nelivuotiaiden lasten äitien aineistossa vain yksi prosentti arvioi taloudellisen tilanteensa erittäin huonoksi (ks. taulukko 5 seuraavassa luvussa), kun tulonjakotilaston mukaan suuria vaikeuksia menojen kattamisessa oli lähes kolme kertaa suuremmalla osuudella (2,7 %). Erittäin tai melko hyvänä taloudellista tilannettaan piti aineiston äideistä lähes kaksi kolmesta (61 %), tulonjakotilaston vastaajista menojen kattaminen oli hyvin helppoa tai helppoa reilulle kolmannekselle (37 %). Tulonjakotilastossa kolmelle neljästä lapsiperheestä (75 %) menojen kattaminen oli vähintään melko helppoa, kun aineiston nelivuotiaiden lasten äideistä yli 90 prosenttia piti taloudellista tilannettaan vähintään kohtalaisena. Tässä joudutaan kuitenkin pohtimaan, onko vastaaja ”kohtalaisella” tarkoittanut kohtalaisen hyvää vai kohtalaisen huonoa. Erittäin hyvänä tai melko hyvänä taloudellista tilannettaan piti jopa 61 prosenttia aineiston vastaajista ja melko huonona tai huonona vain 7 prosenttia, joten ”kohtalaisen” voisi olettaa painottuvan pikemminkin melko huonon suuntaan. Näin olettaen taloudellisen tilanteensa muuksi kuin hyväksi arvioisi 39 prosenttia aineiston vastaajista. Kun tulonjakotilasto kattaa kaikki lapsiperheet, voisi toisaalta olettaa, että niissä olisi varsinkin pienten lasten perheitä useammin kohtalaisen hyvä taloudellinen tilanne, koska lapsiperheiden talous yleensä paranee perhevaiheen edetessä (Sauli 2013). Tämä viittaa siihen, että tulonjakotilaston ja FinLapset -aineiston perheiden taloudellista tilannetta kuvaavien tulosten erot johtuvat aineiston vastaajien painottumisesta paremmassa sosioekonomisessa asemassa oleviin.

Aineistomme vastaajat ovat siis paremmin koulutettuja ja hieman vanhempia kuin nelivuotiaiden lasten äidit koko väestössä. He ovat ansiotyössä useammin kuin 1–2-vuotiaiden kuopusten äidit, mutta harvemmin kuin 3–6-vuotiaiden kuopusten äidit. Heistä selvästi useampi arvioi perheen taloudellisen tilanteen hyväksi kuin lapsiperheiden vanhemmista koko väestössä, ja vastaavasti harvempi arvioi sen huonoksi.

Huolimatta aineiston vastaajien valikoituneisuudesta sosioekonomisesti paremmassa asemassa olevien suuntaan aineiston avulla voidaan kuitenkin – aineiston rajoitukset huomioon ottaen – kuvata taloudellisen tilanteensa hyväksi tai huonoksi kokeneita perheitä vastaajien sosioekonomisen aseman perusteella. Suuruutensa vuoksi aineisto antaa myös mahdollisuuden vertailla näitä ryhmiä ja tarkastella erilaisten toimeentulokokemusten yhteyttä äitien ja lasten hyvinvointia kuvaaviin tekijöihin, joista aineisto tarjoaa tietoa laajasti. Tarkastelussa ei pyritä etsimään erilaisia toimeentulokokemuksia selittäviä tekijöitä, vaan kuvaamaan taloudellisen tilanteensa eri tavoin arvioivien äitien ja heidän perheidensä piirteitä ja hyvinvoinnin mahdollisia eroja. Aineiston rajoitusten vuoksi siitä ei myöskään ole mielekästä tehdä päätelmiä toimeentulo-ongelmien yleisyydestä nelivuotiaiden lasten perheissä, eikä tuloksia voida yleistää kuvaamaan kaikkia nelivuotiaiden lasten perheitä.

4 Toimeentulokokemukset ja äitien sosioekonominen tausta

FinLapset -kyselyssä vastaajat kertoivat, arvioivatko he perheensä taloudellisen tilanteen erittäin hyväksi, melko hyväksi, kohtalaiseksi, melko huonoksi vai huonoksi. Taulukosta 5 nähdään, että suurin ryhmä tässä analyysissä mukana olevista äideistä arvioi perheensä taloudellisen tilanteen ”melko hyväksi” (46 %), seuraavaksi suurin ryhmä ”kohtalaiseksi” (32 %). Kuten edellisessä luvussa todettiin, voi olla perusteltua olettaa ”kohtalaisen” painottuvan pikemminkin huonon kuin hyvän suuntaan, jolloin taloudellisen tilanteensa muuksi kuin hyväksi olisi arvioinut 39 prosenttia äideistä.

Taulukko 5. Äitien arvio perheensä taloudellisesta tilanteesta, %

Millaiseksi arvioit perheesi taloudellisen tilanteen?	
– erittäin hyväksi	14,7
– melko hyväksi	46,1
– kohtalaiseksi	32,2
– melko huonoksi	6,1
– erittäin huonoksi	0,9
N	7 554
– tieto puuttuu	53

Koska tuo päättely ”kohtalaisesta” on vain oletus, olemme analysoineet äitien taloudellisen tilanteen yhteyttä heidän sosioekonomiseen taustaansa ja hyvinvointia kuvaaviin tekijöihin käyttäen taloudellisesta tilanteesta sekä kaksi- että kolmiluokkaista muuttujaa. Kaksiluokkaisessa muuttujassa on yhdistetty yhdeksi luokaksi taloudellisen tilanteen arvion luokat erittäin hyvä ja hyvä ja toiseksi luokaksi luokat kohtalainen, melko huono ja huono. Kolmiluokkaisessa muuttujassa puolestaan ensimmäiseksi luokaksi ”hyvä” on yhdistetty erittäin hyvä ja melko hyvä, toisena luokkana on ”kohtalainen”, ja kolmanteen luokkaan ”huono” on yhdistetty luokat melko huono ja erittäin huono.

Verratessamme analyysija havaitsimme, että useiden hyvinvointitekijöiden kohdalla yhteys taloudelliseen tilanteeseen on kolmiluokkaista taloudellisen tilanteen muuttujaa käytettäessä liukuva. Hyvinvointi on heikompaa hieman suuremmalla osuudella, jos perheen taloudellinen tilanne on kohtalainen, ja edelleen suuremmalla osuudella, jos taloudellinen tilanne on huono verrattaessa vastaajiin, joiden taloudellinen tilanne on hyvä. Esimerkiksi 95 prosenttia vastaajista oli tyytyväinen elämäänsä taloudellisen tilanteen ollessa hyvä, 87 prosenttia, jos taloudellinen tilanne oli kohtalainen, mutta enää 71 prosenttia, jos taloudellinen tilanne oli huono (ks. luku 5, kuvio 2). Kaksiluokkaista muuttujaa käytettäessä vastaavat luvut olivat hyvässä taloudellisessa tilanteessa 95 prosenttia mutta sitä huonommassa tilanteessa 84 prosenttia. Tämä osuus on melko lähellä edellä mainittua kohtalaiseksi taloudellisen tilanteensa kokevien 87 prosenttia. Kaksiluokkainen muuttuja ei siis tuo yhtä selkeästi esiin sitä, että taloutensa melko tai erittäin huonoksi arvioivista selvästi pienempi osuus oli tyytyväinen elämäänsä. Siksi olemme raportissa päätyneet käyttämään perheen taloudellisen tilanteen kuvaamisessa kolmiluokkaista muuttujaa.

Seuraavaksi tarkastelemme millaisissa perheissä äiti arvioi perheen taloudellisen tilanteen hyväksi, kohtalaiseksi tai huonoksi vertaamalla äitien sosioekonomisia ja -demografisia taustatekijöitä heidän taloudellisesta tilanteestaan esittämänsä arvion mukaan (taulukko 6). Tarkastelussa ei siis pyritä etsimään erilaisia toimeentulokokemuksia selittäviä tekijöitä, vaan kuvaamaan taloudellisen tilanteen eri tavoin arvioivien äitien ja heidän perheidensä piirteitä. Kuten edellä todettiin, aineistosta on perheiden sosioekonomisesta taustasta saatavilla tietoja rajoitetusti: esimerkiksi tietoja perheen käytettävissä olevista tuloista, asumismuodosta tai vastaajan puolison koulutuksesta ja pääasiallisesta toiminnasta ei ole käytettävissä.

Taulukko 6. Äitien ja perheiden sosioekonomisia ja -demografisia piirteitä toimeentulokokemusten mukaan, %

	Kaikki	Perheen taloudellinen tilanne vastaajan arvioimana		
		hyvä (61 %)	kohtalainen (32 %)	huono (7 %)
Koulutus***				
– enintään ammattikurssi tai työpaikkakoulutus	4	3	6	9
– ammatillinen tutkinto	36	30	43	51
– ammattikorkeakoulu- tai korkeakoulututkinto	60	67	51	41
Pääasiallinen toiminta***				
– ansiotyössä	70	75	63	53
– työtön tai lomautettu	4	2	5	7
– perhevapaalla tai hoitamassa omaa kotitaloutta	20	19	22	25
– muu (opiskelija, työvoiman ulkopuolella sairauden tms. takia)	7	4	9	16
Vastaaja työelämässä***				
– vähintään 16 tuntia viikossa	66	72	59	46
– vähemmän kuin 16 t/vi tai ei työelämässä	34	29	41	54
Ikä***				
– alle 35-vuotias	50	47	54	52
– 35 tai yli	50	53	46	48
Perherakenne***				
– kahden aikuisen perhe	92	95	88	78
– yhden aikuisen perhe	8	5	12	22
Lasten lukumäärä***				
– yksi lapsi	18	19	17	21
– kaksi lasta	52	55	50	45
– kolme tai useampia lapsia	29	27	33	35
Nelivuotiaan lapsen asuminen***				
– molempien vanhempien kanssa yhteisessä kodissa	90	97	84	73
– vuoroviikoin kummankin vanhemman luona	2	1	3	6
– pääasiassa/pelkästään vastaajan kanssa	8	5	10	21
– pääasiassa/pelkästään toisen vanhemman kanssa	0,2	0,1	0,4	0,4
Vastaajan syntyperä				
– suomalaistaustainen	96	97	96	97
– ulkomaalaistaustainen	4	4	4	3
Toisen vanhemman syntyperä**				
– suomalaistaustainen	95	96	95	92
– ulkomaalaistaustainen	5	5	5	8
Vanhempien syntyperä***				
– molemmat suomalaistaustaisia	93	94	93	90
– äiti suomalais-, isä ulkomaalaistaustainen	3,3	3	3	7
– äiti ulkomaalais-, isä suomalaistaustainen	2,2	2	2,5	2
– molemmat ulkomaalaistaustaisia	1,5	1,4	1,4	1,4
N	7 406– 7 607	4 492– 4 589	2 366– 2 435	495– 530

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, p<0.001

** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti merkitseviä, p<0.01

* Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti melkein merkitseviä, p<0.05

Odotusten mukaisesti äidin koulutustaso on yhteydessä kokemukseen taloudellisesta tilanteesta. Perheensä taloudellisen tilanteen kohtalaiseksi tai huonoksi kokevilla äideillä oli selvästi useammin enintään ammatillinen koulutus, kun taas taloudellisen tilanteensa hyväksi kokevista äideistä kahdella kolmesta oli korkeakoulutus.

Toimeentulokokemukset erottelevat äitejä myös työelämään osallistumisen suhteen: taloudellisen tilanteensa huonoksi arvioineista lähes puolet (48 %) oli vastaushetkellä työelämän ulkopuolella, yleisimmin perhevapaalla tai opiskelijana (vrt. taulukko 1 edellisessä luvussa). Taloudellisen tilanteensa hyväksi arvioineista puolestaan kolme neljästä (75 %) oli työelämässä ja teki ansiotyötä vähintään 16 tuntia viikossa. Myös taloudellisen tilanteensa kohtalaiseksi arvioineista selvästi useampi oli työelämän ulkopuolella kuin sen hyväksi arvioineista. Perhevapaalla olevia, työttömiä ja varsinkin muista syistä työelämän ulkopuolella olevia, jotka useimmin olivat opiskelijoita, oli muita ryhmiä selvästi harvemmin taloudellisen tilanteensa hyväksi arvioineiden vastaajien joukossa. Tämä liittyy siihen, että hyväksi taloudellisen tilanteensa arvioineet äidit olivat muita äitejä useammin yli 35-vuotiaita.

Ryhmät poikkeavatkin ikärakenteeltaan niin, että taloudellisen tilanteensa kohtalaiseksi tai huonoksi kokevat äidit olivat useammin alle 35-vuotiaita. Perherakenne on myös erilainen. Taloudellisen tilanteensa huonoksi arvioineiden nelivuotiaiden lasten äitien perheet olivat yli neljä kertaa useammin yhden aikuisen perheitä (22 %) kuin taloudellisen tilanteensa hyväksi arvioineiden äitien perheet (5 %). Vastaavasti nelivuotiaista lapsista lähes kaikki (97 %) asuivat kahden vanhemman perheissä silloin, kun äiti arvioi perheen taloudellisen tilanteen hyväksi. Taloudellisen tilanteen huonoksi arvioineiden äitien nelivuotiaista lapsista noin kolme neljästä (73 %) asui kahden vanhemman perheessä, joka viides asui pääasiassa tai pelkästään äidin kanssa. Lapsia oli myös useammin ainakin kolme niissä perheissä, joissa äiti arvioi taloudellisen tilanteen huonoksi tai kohtalaiseksi.

Ulkomaalaistaustainen syntyperä ei näytä olevan yhteydessä vastaajien toimeentulokokemuksiin, jos tarkastellaan vain vastanneiden äitien syntyperää. Tämä saattaa johtua siitä, että kyselyyn eivät ole vastanneet heikoimmassa sosioekonomisessa asemassa olevat ulkomaalaistaustaiset äidit (vrt. Salmi & Kestilä 2019). Sen sijaan äiti arvioi perheensä taloudellisen tilanteen huonoksi selvästi useammin silloin, kun lapsen toinen vanhempi oli ulkomaalaistaustainen. Kun tarkastellaan molempien vanhempien syntyperän kombinaatioita, taloudellinen tilanne arvioitiin heikoksi useammin silloin, kun suomalaistaustaisen äidin lapsen isä oli ulkomaalaistaustainen.

Analysoimme logistisella regressioanalyysillä sitä, miten edellä kuvatut sosioekonomiset ja -demografiset taustatekijät ennustavat taloudellisen tilanteen kokemista huonoksi (taulukko 7).⁹ Kuten luvun alussa todettiin, taloudellisen tilanteen arvioiminen ”kohtalaiseksi” on perusteltua yhdistää sen arvioimiseen huonoksi. Siksi myös monimuuttuja-analyysissä tarkastelemme sosioekonomisten tekijöiden yhteyttä taloudellisen tilanteen kokemiseen huonoksi yhdistäen ”huono”-arvioihin myös ”kohtalainen”-vastaukset. Olemme kuitenkin tehneet logistisen regressioanalyysin myös sisällyttäen arvioon ”huono” vain melko huono ja huono -vastaukset (liitetaulukko I). Taloudellista tilannetta kuvaavan muuttujan luokittelu kahdella eri tavalla ei tuonut paljoakaan eroja sosioekonomisten tekijöiden yhteyteen taloudellisen tilanteen arviointiin. Siksi nostamme tässä esiin vain analyysien keskeisiä eroja.

Taulukossa 7 kuvataan ensin mallissa 1 sosioekonomisten ja -demografisten tekijöiden yhteyttä äidin arvioon perheen taloudellisesta tilanteesta. Mallissa 2 selittäviksi tekijöiksi mukaan otetaan myös perheessä vastaushetkeä edeltäneen vuoden aikana tapahtuneet elämäntilanteen muutokset, joiden voi olettaa heijastuvan taloudelliseen tilanteeseen (vrt. Lindberg 2021). Aineiston äideistä jopa 28 prosenttia ilmoitti kärsivänsä pitkäaikaisesta sairaudesta tai terveysongelmasta. Koska myös sen voi olettaa vaikuttavan taloudelliseen tilanteeseen, malliin 3 lisättiin vielä tämä muuttuja.

⁹ Logistisen regressioanalyysin avulla selvitetään, mitkä tarkastelluista taustatekijöistä ennustavat äidin arviota huonosta taloudellisesta tilanteesta, kun useita taustatekijöitä otetaan huomioon yhtä aikaa. Odds ratio (OR) -kerroin kertoo, kasvattaako tai pienentääkö selittävän muuttujan toteutuminen selitettävän muuttujan riskiä. Jos OR saa arvon, joka on suurempi kuin 1, selittävä muuttuja lisää selitettävän asian riskiä, ja jos OR saa arvon, joka on pienempi kuin 1, selittävä muuttuja vähentää selitettävän asian riskiä. Tähtien avulla on kuvattu selitettävän ja selittävän muuttujan yhteyden tilastollista merkitsevyyttä: ***Sig<0.001, **Sig<0.01, *Sig<0.05, ja ns.-merkintä tarkoittaa, että yhteys ei ole tilastollisesti merkitsevä.

Taulukko 7. Taloudellisen tilanteen arvioimista *kohtalaiseksi* tai *huonoksi* ennustavat tekijät. Odds ratio (OR) -kertoimet, kolmiaskelinen logistinen regressioanalyysi.

	Malli 1 OR	Malli 2 OR	Malli 3 OR
Koulutus enintään ammatillinen tutkinto enemmän kuin ammatillinen tutkinto	1.791*** 1	1.765*** 1	1.758*** 1
Pääasiallinen toiminta perhevapaalla tai hoitamassa omaa kotitaloutta työtön tai lomautettu muista syistä työvoiman ulkopuolella ansiotyössä	1.387*** 2.242*** 2.454*** 1	1.432*** 1.419* 2.260*** 1	1.440*** 1.404* 2.220*** 1
Ikä alle 35-vuotias 35 tai yli	1.117* 1	1.110* 1	1.128* 1
Perherakenne yhden aikuisen perhe kahden aikuisen perhe	2.892*** 1	2.549*** 1	2.521*** 1
Lasten lukumäärä kolme tai useampia yksi tai kaksi	1.384*** 1	1.397*** 1	1.401*** 1
Työttömyyskokemuksia perheessä viimeisten 12 kk aikana on ei		2.143*** 1	2.115*** 1
Perheessä koettu elämäntilanteen muutoksia viimeisten 12 kk aikana ¹ läheinen henkilö sairastunut tai kuollut vanhemmat eronneet uusperhe muodostunut perheeseen syntynyt vauva perhe muuttanut toiselle paikkakunnalle		1.285** 1.507* .844 ns .906 ns .998 ns	1.254** 1.487* .830 ns .912 ns 1.002ns
Vastajalla pitkäaikainen sairaus tai terveysongelma			1.322***
R ²	0.099	0.116	0.120
N	7 232	7 232	7 202

¹ Viiteryhmänä perheet, joissa näitä muutoksia ei ole koettu.

Mallissa 1 vahvimmin taloudellisen tilanteen kokemista *huonoksi* tai *enintään kohtalaiseksi* ennustaa se, että perheessä oli vain yksi aikuinen, se lähes kolminkertaisti riskin toimeentulon ongelmallisuudesta. Työ-elämän ulkopuolella oleminen joko työttömyyden tai muiden syiden takia yli kaksinkertaisti riskin, ja vähäinen koulutus lähes kaksinkertaisti sen. Perhevapaalla oleminen nosti riskiä noin kolmanneksella. Monilapsisuus (vähintään kolme lasta) nosti yli kolmanneksella riskin arvioida taloudellinen tilanne enintään kohtalaiseksi.

Jos socioekonomisten taustatekijöiden ohella tarkastellaan myös perheen elämäntilanteessa viimeksi kuluneen vuoden aikana tapahtuneita muutoksia taloudellisen tilanteen arviota ennustavina tekijöinä (malli 2), havaitaan, että mallissa 1 kuvattujen riskitekijöiden merkitys säilyy melko lailla samana. Yksinhuoltajuuden ohella vahvaksi taloudellisen tilanteen enintään kohtalaiseksi arvioimisen riskiä lisääväksi tekijäksi osoittautui perheessä viimeksi kuluneen vuoden aikana koettu työttömyys: tämä yli kaksinkertaisti riskin. Sen sijaan vastaajan oman vastaushetkellä koetun työttömyyden merkitys riskitekijänä väheni. Muista äskettäin koetuista muutoksista vanhempien ero lisäsi riskiä puolella ja perheenjäsenen tai perheelle läheisen henkilön sairastuminen tai kuolema noin neljänneksellä. Sen sijaan uusperheen muodostuminen, vauvan syntymä perheeseen tai perheen muutto toiselle paikkakunnalle eivät tässä mallissa olleet tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä taloudellisen tilanteen arvioimiseen enintään kohtalaiseksi. Vastaajan pitkäaikaisen sairauden tai terveysongelman lisääminen analyysiin (malli 3) osoittaa, että se itsessään lisäsi taloudellisen tilanteen enintään kohtalaiseksi arvioimisen riskiä noin kolmanneksella, mutta muiden riskitekijöiden merkitys pysyi samana.

Jos tarkastellaan taloudellisen tilanteen *huonoksi* arvioimisen riskin yhteyttä sosioekonomisiin tekijöihin, viimeaikaisiin elämäntilanteen muutoksiin ja pitkäaikaiseen terveysongelmaan (liitetaulukko I), sekä yksinhuoltajuus että perheessä koettu työttömyys yli kolminkertaistivat riskin. Sen sijaan vastaajan oma työttömyys vastaushetkellä ei ollut tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä arvioon vaikka, samoin kuin edellä, muut työelämän ulkopuolella olemisen syyt säilyttivät merkitsevyytensä riskitekijöinä myös silloin, kun koetut muutokset ja pitkäaikainen terveysongelma olivat mukana analyysissä. Perhevapaalla olemisen merkitys riskitekijänä taloudellisen tilanteen arvioimisessa huonoksi oli selvästi edellä kuvattua suurempi, lähes 80 prosenttia. Elämäntilanteen muutokset (perheenjäsenen tai perheelle läheisen henkilön vakava sairaus tai kuolema, vanhempien ero, uusperheen muodostuminen, vauvan syntymä perheeseen tai perheen muutto toiselle paikkakunnalle) eivät olleet tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä taloudellisen tilanteen arvioimiseen huonoksi. Vastaajan pitkäaikainen sairaus tai terveysongelma lähes kaksinkertaisti riskin arvioida taloudellinen tilanne huonoksi, mutta tässäkin tarkastelussa muiden riskitekijöiden merkitys pysyi samana.¹⁰

Tarkasteltiinpa taloudellisen tilanteen arvioimista huonoksi tai enintään kohtalaiseksi, suurimpia riskitekijöitä näille arvioille nelivuotiaiden perheissä olivat yksinhuoltajuus, perheessä koettu työttömyys tai muista syistä kuin perhevapaalla tai työttömänä työelämän ulkopuolella oleminen. Myös vähäinen koulutus, perhevapaalla oleminen sekä vastaajan pitkäaikainen sairaus tai terveysongelma ja monilapsisuus lisäsivät riskiä, mutta vähemmän kuin nämä tekijät. Äskettäin koettu ero ja vastaajan oma työttömyys vastaushetkellä sekä läheisen kuolema tai sairastuminen lisäsivät riskiä arvioida taloudellinen tilanne enintään kohtalaiseksi, mutta eivät olleet merkitseviä sen arvioimiselle huonoksi, kun myös muut kuvatut selittävät tekijät otettiin huomioon.

Jos verrataan nelivuotiaiden ja Kouluterveyskyselyn 10–12-vuotiaiden lasten perheitä, myös alakoulu-
laisten perheissä lähiaikoina koettu työttömyys ja työelämän ulkopuolella oleminen olivat merkittäviä ennustavia tekijöitä sille, että äiti koki toimeentulon hankalaksi: perheessä koettu työttömyys kolminkertaisti riskin, ja äidin oma työelämän ulkopuolella oleminen kaksinkertaisti sen. Myös yksinhuoltajuus lisäsi riskiä erityisesti äitien kohdalla (85 %), mutta ei tässä perhevaiheessa yhtä paljon kuin pikkulapsiperheissä. Kahden huoltajan perheissä alakouluikäisten lasten äitien oma vähäinen koulutus lisäsi riskiä äidin arvioon toimeentulon hankaluudesta vain melko vähän (26 %), puolison vähäinen koulutus lisäsi riskiä enemmän (81 %). (Salmi & Kestilä 2019, 18.) Näiden eri perhevaiheissa olevien äitien aineistojen tuloksia ei voida suoraan verrata, koska toimeentulokokemuksia on kysytty eri tavoin, mutta tulosten samansuuntaisuus kertoo kuitenkin siitä, mitkä tekijät lapsiperheissä lisäävät merkittävästi riskiä toimeentulon kokemiseen hankalaksi.

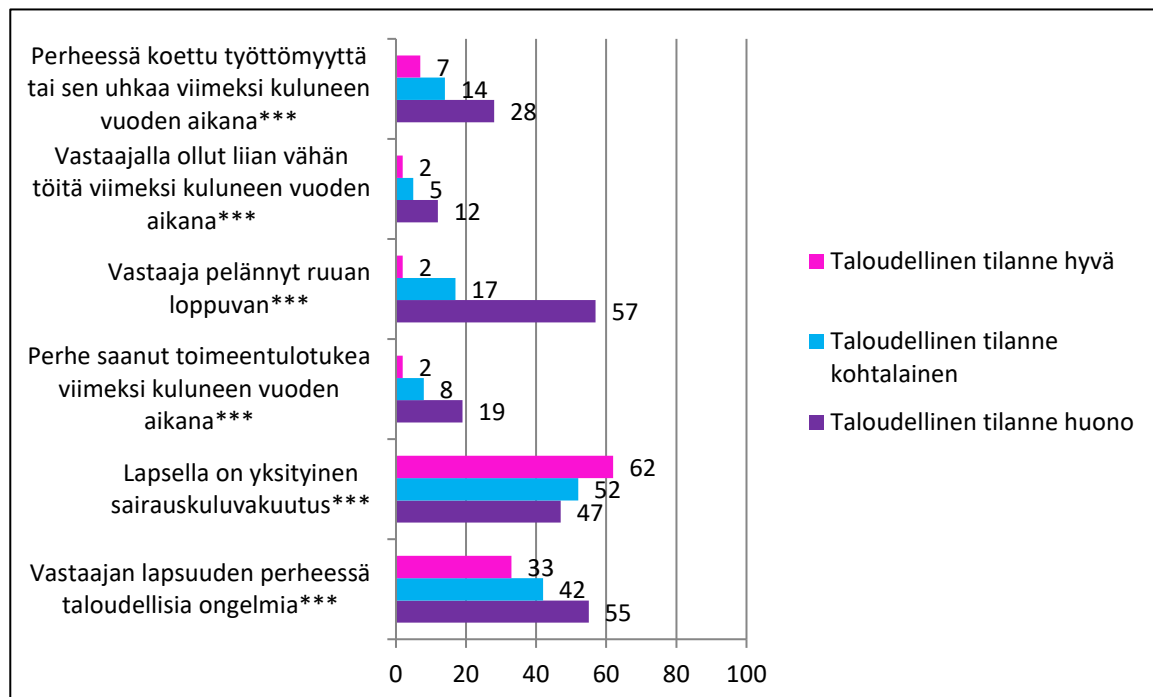
¹⁰ Analysoimme taloudellisen tilanteen arviointiin yhteydessä olevia tekijöitä myös käyttämällä terveyttä kuvaavana muuttujana vastaajan omaa kokemusta terveydentilastaan (vastaaja koki terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi). Tulokset olivat samansuuntaisia kuin edellä kuvattiin sekä taloudellisen tilanteen arvioimisessa enintään kohtalaiseksi että sen arvioimisessa huonoksi; mallissa mukana olevien selittävien tekijöiden merkitys pysyi jokseenkin samana, kun terveystilanteen muuttujia lisättiin malliin. Terveystilanteen kokeminen enintään keskinkertaiseksi kuitenkin yli kaksinkertaisti riskin arvioida taloudellinen tilanne enintään kohtalaiseksi, eli se oli tässä suurempi riskitekijä kuin pitkäaikainen sairaus tai terveysongelma, joka lisäsi riskiä noin kolmanneksella. Sen sijaan talouden arvioimisessa huonoksi näiden eri terveystilanteiden merkittävyys oli samaa tasoa eli molemmat lähes kaksinkertaistivat riskin.

5 Toimeentulokokemukset ja äitien hyvinvointi

5.1. Aineelliset olot

Edellisessä luvussa näimme, että Allardtin aineellisia oloja kuvaavalla Having-ulottuvuudella arvioituna aineiston äidit ja perheet olivat varsin hyvinvoivia. Äitien selvä enemmistö arvioi perheensä taloudellisen tilanteen vähintään melko hyväksi, lähes 15 prosenttia jopa erittäin hyväksi. Ainakin kohtalaisena perheensä tilannetta piti lähes kolmannes, kun taas huonoksi perheensä taloudellisen tilanteen arvioi vain seitsemän prosenttia äideistä. Myös äitien koulutustaso oli hyvä: enemmistöllä äideistä oli korkeakoulutasoinen koulutus, runsaalla kolmanneksella ammatillinen tutkinto ja vain neljällä prosentilla enintään ammattikurssi tai työpaikkakoulutus. Ansiotyössä äideistä oli valtaosa, työttömänä neljä prosenttia ja perhevapaalla tai muista syistä työvoiman ulkopuolella hieman useampi kuin joka neljäs. Sosioekonomiset resurssit, kuten koulutustaso ja työelämään osallistuminen, olivat kuitenkin melko erilaiset perheensä taloudellisen tilanteen hyväksi, kohtalaiseksi tai huonoksi arvioivilla äideillä (ks. taulukko 6 luvussa 4).

Myös monet äitien ja perheen Having-resursseja kuvaavat tekijät ovat yhteydessä äitien arvioihin perheen taloudellisesta tilanteesta (kuvio 1). Taloudellisen tilanteensa huonoksi arvioineiden äitien perheissä oli kyselyyn vastaamista edeltävänä vuonna koettu työttömyyttä tai sen uhkaa neljä kertaa useammin kuin hyväksi taloudellisen tilanteensa kokevissa, ja kaksi kertaa useammin kuin perheissä, joissa taloudellinen tilanne oli kohtalainen. Liian vähän töitä oli myös ollut selvästi useammin äideillä, jotka arvioivat perheen taloudellisen tilanteen huonoksi. Vakavan köyhyyden riskiin liittyvät tekijät olivat myös tuttuja monelle taloudellisen tilanteen huonoksi arvioineelle äidille: yli puolet heistä oli pelännyt ruuan loppumista ennen kuin perhe saa lisää rahaa, ja lähes joka viides näistä perheistä oli saanut toimeentulotukea kyselyyn vastaamista edeltäneenä vuotena. Myös taloudellisen tilanteen kohtalaiseksi arvioineiden äitien perheissä näitä kokemuksia oli ollut, mutta selvästi harvemmin.

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

Kuvio 1. Äitien ja perheen Having-resursseja toimeentulokokemusten mukaan, %

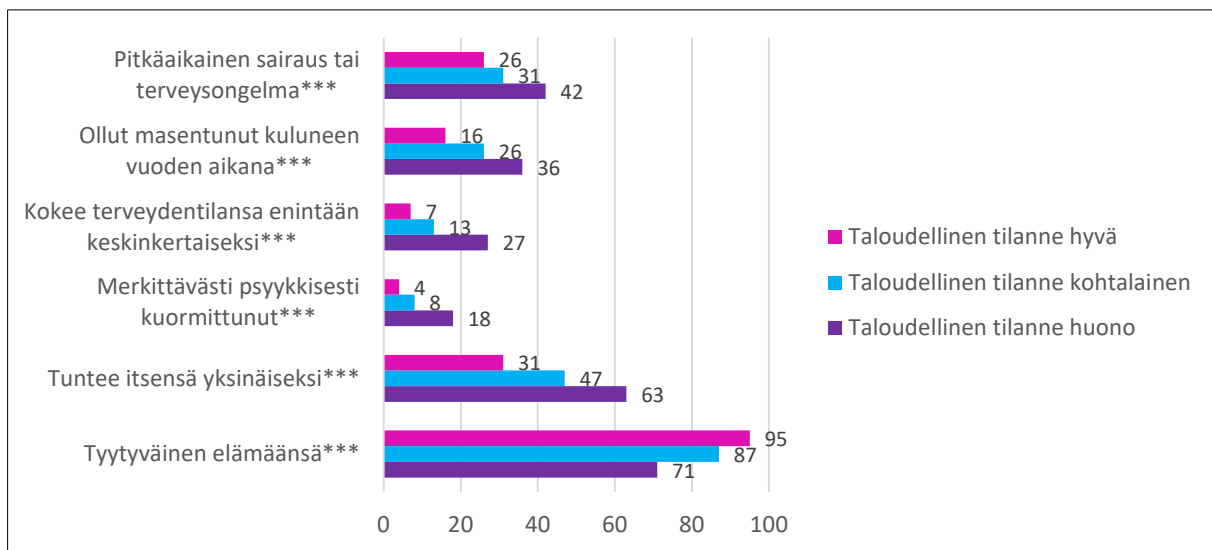
Käänteisesti Having-resurssien yhteyttä taloudelliseen tilanteeseen kuvaa se, että taloudellisen tilanteen hyväksi arvioineissa perheissä lähes kahdella kolmesta nelivuotiaasta lapsesta oli yksityinen sairauskuluvaakuutus, kun taas tilanteensa kohtalaiseksi arvioineissa perheissä se oli hieman yli puolella ja huonoksi arvioineissa alle puolella. Sinänsä se, että taloudellisen tilanteen ollessa huonokin melkein puolessa perheistä lapsella oli yksityinen sairausvakuutus, on huolestuttava signaali pienten lasten vanhempien luottamuksesta julkisen terveydenhoidon saatavuuteen. Samalla tulos kuvastaa lasten epätasa-arvoista tilannetta sairauden kohdatessa.

Köyhyyden ja toimeentulovaikkeuksien periytyvyys on eräs pienituloisuuden keskeisiä ongelmia. Se tulee esiin myös tässä aineistossa. Yli puolet äideistä (55 %), jotka arvioivat oman perheensä taloudellisen tilanteen huonoksi, kertoi lapsuuden perheessään olleen taloudellisia ongelmia. Myös perheensä taloudellisen tilanteen hyväksi arvioineilla äideillä oli tällaisia kokemuksia lapsuuden perheestään, mutta selvästi pienemmällä osuudella (33 %).

5.2. Äitien terveys

Aiemmissa tutkimuksissa on havaittu, että toimeentulokokemukset ovat monin tavoin yhteydessä lapsiperheiden vanhempien hyvinvointiin (Salmi ym. 2016, Salmi & Kestilä 2019). Toimeentulo-ongelmien kuormittava merkitys käy ilmi myös tässä nelivuotiaiden lasten äitien kokemuksia kuvaavassa aineistossa. Taloudellisen tilanteen arvioiminen vain kohtalaiseksi tai huonoksi on systemaattisesti yhteydessä Allardtin Loving-ulottuvuudelle sijoittamiimme äitien hyvinvointia kuvaaviin tekijöihin, puhutaanpa sitten terveydestä, tyytyväisyydestä elämään tai parisuhteen eri puoliin, kokemuksista kuulumisesta yhteisöihin tai kokemuksista vanhemmuudesta (liitetaulukot 1–3).

Tarkastelemme kuvioon 2 kootuista äitien hyvinvointia kuvaavista muuttujista ensin äitien terveyttä sen mukaan millaiseksi he ovat arvioineet perheensä taloudellisen tilanteen.

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

Kuvio 2. Äitien hyvinvointia kuvaavia tekijöitä toimeentulokokemusten mukaan, %

Kaikista nelivuotiaiden äideistä valtaosa koki terveydentilansa hyväksi, vain yksi kymmenestä koki sen enintään keskinkertaiseksi (liitetaulukko 1). Mutta jos äiti arvioi perheensä taloudellisen tilanteen huonoksi, hän koki oman terveytensä vain keskikertaiseksi tai huonoksi lähes kolme kertaa useammin (27 %). Melko monella vastaajalla (28 %) oli pitkäaikainen sairaus tai terveysongelma, mutta niistäkin kärsivät selvästi useammin (42 %) taloudellisen tilanteensa heikoksi arvioineet. THL:n FinTerveys 2017 -tutkimuksessa 30–39-vuotiaista naisista terveytensä koki vähintään melko hyväksi 82 prosenttia ja 40–49-vuotiaista 75 prosenttia (Koponen ym. 2018). Kyselyyn vastanneet nelivuotiaiden äidit kokivat siis terveydentilansa vähintään melko

hyväksi useammin kuin vastaavan ikäiset naiset väestössä, jos he pitivät taloudellista tilannettaan kohtalaiseksi tai hyvänä, mutta taloudellisen tilanteensa huonoksi arvioineet äidit kokivat myös terveytensä enintään keskimertaiseksi hieman väestön keskitasoa useammin.

Merkittävää psyykkistä kuormitusta kokivat huonoksi taloudellisen tilanteensa arvioineet äidit kolme kertaa useammin (18 %) kuin kyselyyn vastanneet äidit keskimäärin (6 %). THL:n FinTerveys 2017 -tutkimuksen mukaan koko väestössä merkittävästi psyykkisesti kuormittuneita oli yhdeksän prosenttia 25–49-vuotiaista naisista (Suvisaari ym. 2021). Käsillä olevassa aineistossa kaikista äideistä siis väestötasoa harvempi koki psyykkistä kuormittuneisuutta, ja näin oli myös taloutensa hyväksi tai kohtalaiseksi arvioineiden äitien keskuudessa. Sen sijaan taloudellisen tilanteensa huonoksi arvioineista äideistä psyykkistä kuormitusta koki kaksi kertaa suurempi osuus kuin 25–49-vuotiaista naisista keskimäärin.

Huolestuttavan moni nelivuotiaiden äideistä, joka viides, kertoi kärsineensä masennusoireista kyselyyn vastaamista edeltäneen vuoden aikana. Myös masennuskokemukset olivat kuitenkin selvästi yleisempiä (36 %) äideillä, joiden perheen taloudellinen tilanne oli huono kuin niillä, joilla se oli hyvä (16 %). FinTerveys 2017 -tutkimuksessa 30–39-vuotiaista naisista masennusoireita oli 26 prosentilla ja 40–49-vuotiaista 23 prosentilla (Koponen ym. 2018). Kyselyyn vastanneilla nelivuotiaiden lasten äideillä masennusoireita oli siis keskimäärin lähes yhtä usein kuin vastaavan ikäisillä äideillä koko väestössä, mutta taloudellisen tilanteensa hyväksi arvioineilla äideillä niitä oli selvästi väestön keskitasoa harvemmin ja huonoksi taloudellisen tilanteensa arvioineilla äideillä selvästi väestön keskitasoa yleisemmin.

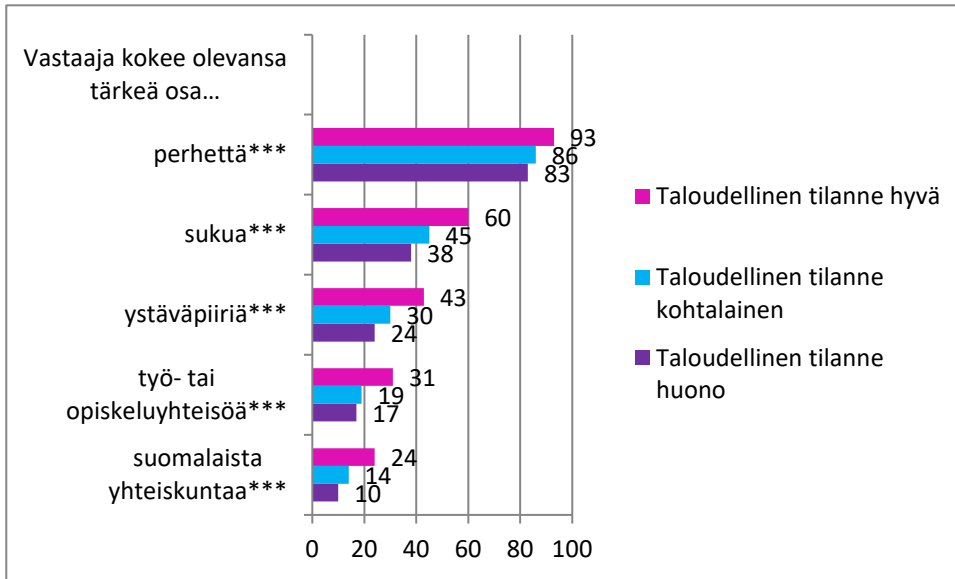
5.3. Äitien sosiaalinen tukiverkosto ja kokemus kuulumisesta yhteisöihin

Lähes kaksi viidestä (38 %) nelivuotiaan äidistä tunsivat itsensä yksinäiseksi ainakin joskus (liitetaulukko 1). Itsensä kokeminen yksinäiseksi saattaa johtua siitä, että moni kyselyyn vastanneista nelivuotiaiden äideistä oli perhevapaalla nuoremman sisaruksen kanssa. Mutta yksinäisyyskokemuksia oli kaksi kertaa useammin taloudellisen tilanteensa huonoksi arvioineilla äideillä (63 %) verrattuna sen hyväksi arvioineisiin äiteihin (31 %) (kuvio 2 edellä). Vain hyvin harvalla äidillä (0,6 %) ei kuitenkaan ollut ketään, jonka kanssa jakaa iloja ja suruja tai jolta voi saada käytännön apua (1 %); käytännön asioissa auttajia puuttui silti kymmenen kertaa useammin taloutensa huonoksi kuin hyväksi arvioineilta äideiltä (liitetaulukko 1.)

Yksinäisyyskokemukset sekä kuuntelijan tai käytännön auttajan kuuluminen elämään ovat sitä Loving-ullottuvuuden osaa, johon Allardt liittyy myös kokemuksen kuulumisesta yhteisöihin. FinLapset -kyselyssä kysyttiin nelivuotiaiden lasten äideiltä kokevatko he olevansa tärkeä osa perhettä, sukua, ystäväpiiriä, työ- tai opiskeluyhteisöä tai suomalaista yhteiskuntaa (kuvio 3). Vastajat kuvasivat kokemustaan viisiluokkaisella asteikolla täysin samaa mieltä – täysin eri mieltä. Tarkastelemme tässä täysin samaa mieltä olleiden osuuksia.

Vahvimmin äidit kokivat itsensä tärkeäksi osaksi perhettään, näin koki valtaosa kaikista äideistä (liitetaulukko 2). Taloudellisen tilanteensa hyväksi arvioineet äidit kokivat näin kuitenkin useammin (93 %) kuin taloutensa kohtalaiseksi tai huonoksi arvioineet äidit (86 % ja 83 %). Tärkeä osa sukuaan koki olevansa enää hieman yli puolet (54 %) kaikista äideistä, ja ero toimeentulokokemusten mukaan oli huomattava: hyvässä taloudellisessa tilanteessa olevista 60 prosentista mutta huonoksi taloudellisen tilanteensa arvioineista vain 38 prosenttia koki itsensä tärkeäksi osaksi sukuaan.

Kokemus taloudellisesta tilanteesta heijastui samaan tapaan myös siihen, pitikö äiti itseään tärkeänä osana ystäväpiiriään. Tärkeäksi ystäväpiirissä itsensä koki kaksi viidestä (43 %) hyvässä taloudellisessa tilanteessa olleesta mutta vain yksi neljästä (24 %) huonossa taloudellisessa tilanteessa olleesta äidistä; kaikista äideistä tämä kokemus oli harvemmalla kuin kahdella viidestä (38 %).

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

Kuvio 3. Äitien kokemus kuulumisestaan yhteisöihin toimeentulokokemusten mukaan, täysin samaa mieltä olevien osuus %

Jos kokemus kuulumisesta ystäväpiiriin ei nelivuotiaiden lasten äitien keskuudessa ollut kovin vankka, vielä harvempi heistä eli vain joka neljäs (26 %) koki itsensä tärkeäksi osaksi työ- tai opiskeluyhteisöä; hyvässä taloudellisessa tilanteessa eläneistä lähes kolmannes (32 %) mutta huonossa eläneistä vain joka kuudes (17 %). Osa niistäkin äideistä, joilla oli työ- tai opiskelupaikka, oli vastaushetkellä perhevapaalla, jolloin he eivät ehkä kokeneet itseään tärkeiksi työ- tai opiskeluyhteisönsä jäseniksi. Kaikkiaan lähes joka kolmas vastaaja oli perhevapaalla, työtön tai muista syistä kuin opiskelun takia työelämän ulkopuolella, joten heidän arjessaan työ- tai opiskeluyhteisö ei ollut vastaushetkellä mukana (ks. taulukko 1 luvussa 3).

Myös ystäväpiiriin liittyvät kokemukset selittynevät osittain sillä, että kyselyyn vastanneista nelivuotiaiden äideistä moni oli kotona perhevapaalla, jolloin yhteydenpito ystäviin saattaa olla tavallista vähäisempää. Ainakin ystäväpiirin osalta vähäisiä yhteisöön kuulumisen kokemuksia selittää myös se, että merkittävä osa äideistä oli viettänyt edeltävien 12 kuukauden aikana vähemmän aikaa kuin haluaisi ystäviensä kanssa (42 %) tai harrastustensa parissa (46 %). Myös ajankäytössä näkyivät erot taloudellisen tilanteen mukaan: ystävien kanssa liian vähän aikaa oli ollut yli puolella (57 %) ja harrastusten parissa lähes kahdella kolmesta (63 %) taloudellisen tilanteensa huonoksi arvioineista mutta selvästi harvemmillä sen hyväksi arvioineista äideistä (38 ja 42 %). (Liitetaulukko 4.)

Melko hätkähdyttävää on se, että vain joka viides kyselyyn vastanneista nelivuotiaiden äideistä koki olevansa tärkeä osa suomalaista yhteiskuntaa (liitetaulukko 2).¹¹ Arvio perheen taloudellisesta tilanteesta heijastui tässäkin: hyväksi taloutensa arvioineista joka neljäs, mutta kohtalaiseksi tai huonoksi taloutensa arvioineista enää noin joka kymmenes piti itseään tärkeänä suomalaiselle yhteiskunnalle. Tulos pohdituttaa sitäkin enemmän, kun otetaan huomioon, että kyselyyn vastanneiden äitien koulutustaso oli selvästi korkeampi kuin nelivuotiaiden lasten äitien koulutustaso koko väestössä, he olivat pääosin ansiotyössä tai perhevapaalla ja heistä useampi arvioi perheen taloudellisen tilanteen hyväksi kuin lapsiperheiden vanhemmista koko väestössä (ks. luku 3 edellä). Emme tiedä, mitä vastaajat ajattelevat ”yhteiskunnan” olevan, mutta melko paljon on viime vuosina keskusteltu siitä, miten tärkeitä koulutetut, työssäkäyvät ja lapsia hankkivat nuoret aikuiset ovat suomalaiselle yhteiskunnalle ja sen tulevaisuudelle. Tämä ei kuitenkaan ilmeisesti ole välittynyt pikkulapsiperheiden äitien kokemukseksi omasta merkityksestään. Toisaalta äskettäin Jyväskylän yliopistossa tehtyyn kyselyyn vastanneet lapsiperheiden äidit, joista valtaosa oli korkeakoulutettuja kuten aineistomme äiditkin, pitivät yhteiskunnan vanhemmille asettamia odotuksia ja ihanteita suorituskeskeisinä ja ristiriitaisina

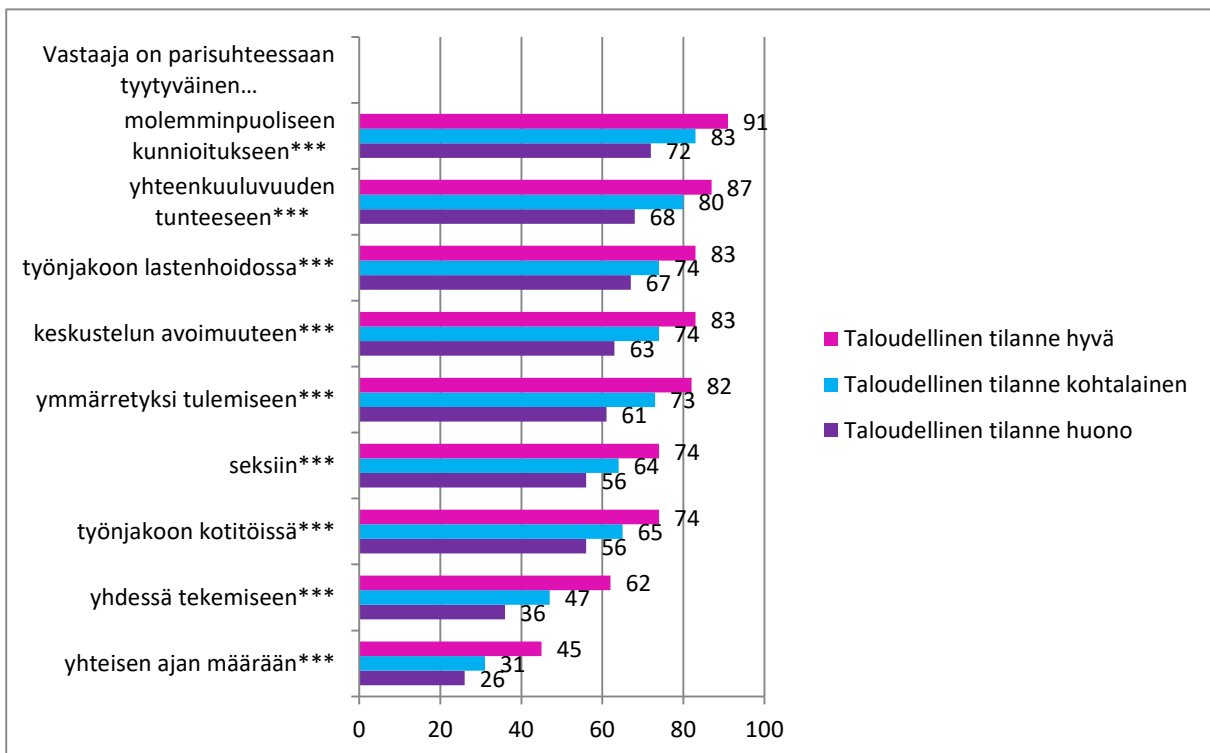
¹¹ On kuitenkin syytä muistaa, että tämä on täysin samaa mieltä olevien osuus vastaajista. Jos mukaan lasketaan myös samaa mieltä olevat, 63 prosenttia äideistä koki olevansa tärkeä osa suomalaista yhteiskuntaa.

omien, rakastavaa ja kärsivällistä vanhemmuutta tavoittelevien ihanteidensa kanssa (Halonen ym. 2021). Vuorovaikutukseen lapsen kanssa keskittyvä vanhemmuus ei ehkä pienten lasten äitien mielestä tee heistä tärkeitä yhteiskunnalle, jos yhteiskunnan koetaan keskittyvän äitien suorituskykyyn yhteiskunnan taloudellisen menestyksen näkökulmasta.

5.4. Tyytyväisyys elämään ja parisuhteeseen

Kaiken kaikkiaan valtaosa äideistä kertoi olevansa tyytyväisiä elämäänsä (liitetaulukko 1). Mutta toimeentulokokemukset heijastuivat tässäkin: hyväksi taloudellisen tilanteensa arvioineista äideistä 95 prosenttia, sen kohtalaiseksi arvioineista 87 prosenttia ja huonoksi arvioineista enää 71 prosenttia oli tyytyväinen elämäänsä (ks. kuvio 2 edellä).

Vastaajan tyytyväisyyttä parisuhteeseensa kysyttiin yhdeksällä parisuhteen alueella, ja myös kaikilla näillä alueilla tyytyväisiä oli sitä vähemmän mitä heikompi oli arvio perheen taloudellisesta tilanteesta (kuvio 4).

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

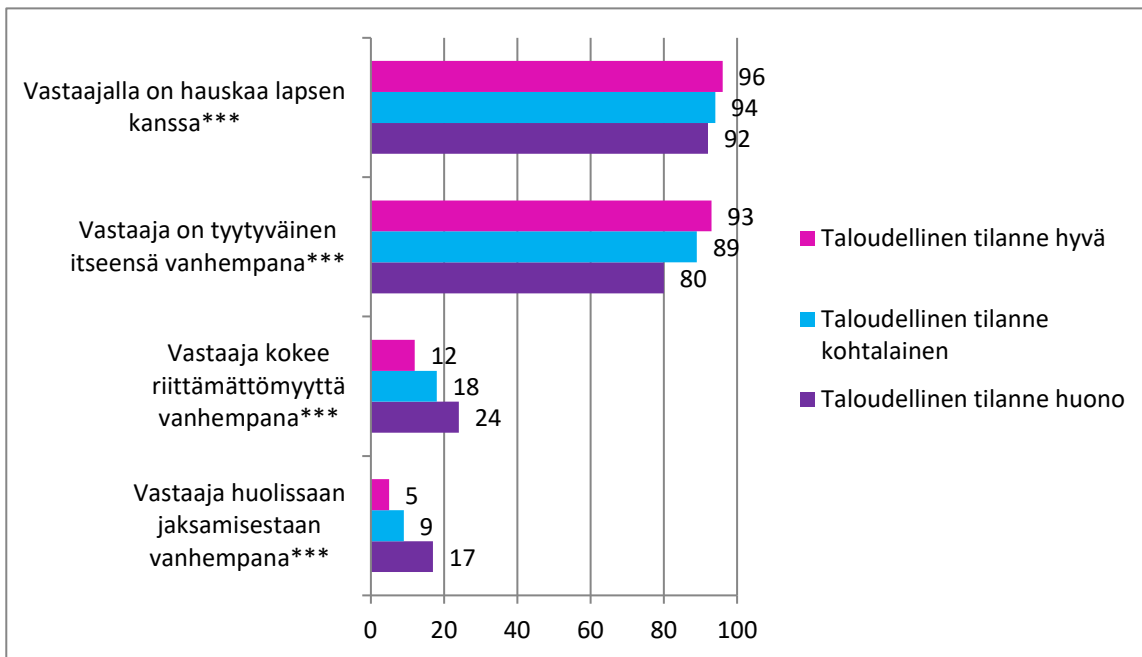
Kuvio 4. Äitien tyytyväisyys parisuhteensa eri puoliin toimeentulokokemusten mukaan, täysin tai melko tyytyväisten osuus, %

Useimmin tyytyväisiä oltiin molemminpuoliseen kunnioitukseen: valtaosa hyväksi taloudellisen tilanteensa arvioineista äideistä (91 %) ja myös selvä enemmistö (72 %) sen huonoksi arvioineista oli tältä osin tyytyväisiä parisuhteeseensa. Myös yhteenkuuluvuuden tunteeseen, keskustelun avoimuuteen ja ymmärretyksi tulemiseen parisuhteessaan oli tyytyväisiä selvä enemmistö niin hyvässä taloudellisessa tilanteessa eläneistä kuin huonoksi taloudellisen tilanteensa arvioineista äideistä, vaikka heidän välisensä ero olikin melko suuri. Työnjakoon lastenhoidossa oli tyytyväisiä useampi kuin neljä viidestä hyvässä taloudellisessa tilanteessa eläneistä äideistä (83 %) ja kaksi kolmesta taloutensa huonoksi arvioineista (67 %), mutta työnjakoon kotitöissä he eivät enää olleet tyytyväisiä yhtä usein (74 vs. 56 %). Harvimminkin äidit olivat tyytyväisiä yhdessä tekemiseen ja yhteisen ajan määrään. Hyvässä taloudellisessa tilanteessa olleista vielä lähes kaksi kolmesta (62 %), mutta sen huonoksi arvioineista enää noin yksi kolmesta (36 %) oli tyytyväisiä yhdessä tekemiseen.

parisuhteessaan. Yhteisen ajan määrään oli tyytyväisiä enää hieman alle puolet (45 %) hyväksi taloutensa arvioineista äideistä, sen huonoksi arvioineista vain joka neljäs (26 %).

5.5. Kokemus vanhemmuudesta

Vastaavasti myös äitien tyytyväisyydessä itseensä vanhempina ja kokemuksissa vanhemmuudestaan on tilastollisesti erittäin merkitsevä ero perheensä taloudellisen tilanteen hyväksi tai vain kohtalaiseksi tai huonoksi arvioineiden äitien välillä (kuvio 5). Lähes kaikki kyselyyn vastanneet äidit kertoivat, että heillä on hauskaa nelivuotiaan lapsensa kanssa, mutta tässäkin ero ilmenee, joskin se on pieni. Valtaosa äideistä oli tyytyväisiä itseensä vanhempina, mutta kun tämä kokemus oli lähes kaikilla (93 %) taloudellisen tilanteensa hyväksi arvioineilla, enää neljä viidestä (80 %) taloutensa huonoksi arvioineesta ajatteli näin.

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

Kuvio 5. Äitien kokemuksia vanhemmuudesta toimeentulokokemusten mukaan, %

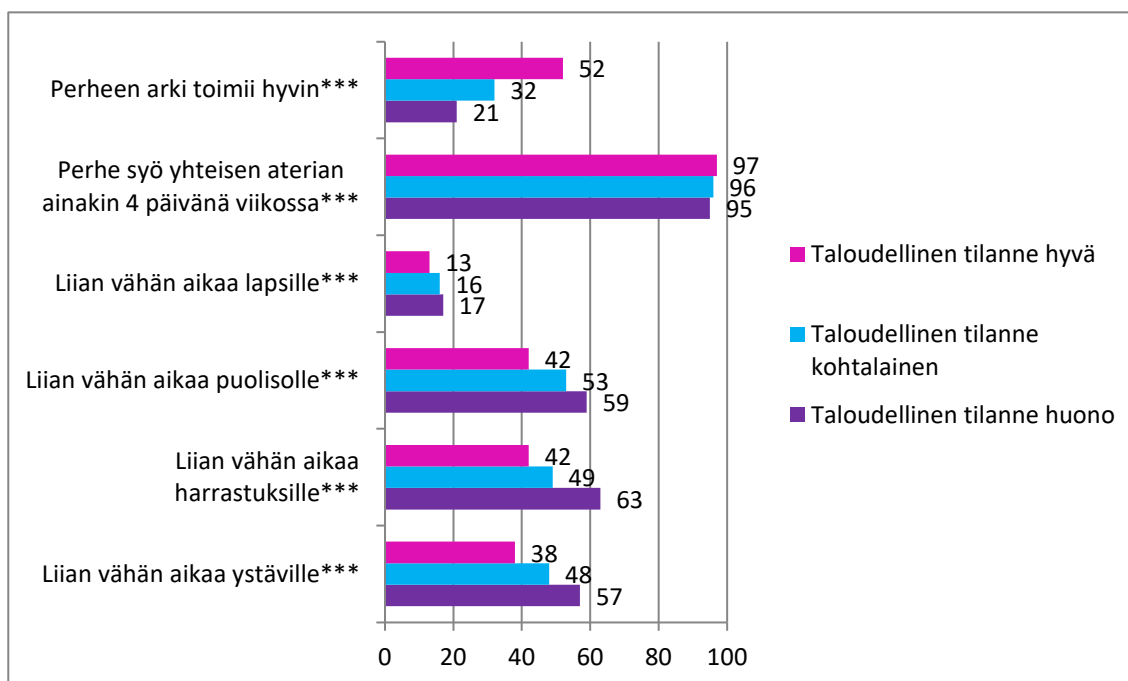
Riittämättömyyttä vanhempana tai huolta jaksamisestaan vanhempana äidit kokivat melko harvoin (liitetaulukko 3), mutta riittämättömyyttä kokevia oli kaksi kertaa enemmän huonossa kuin hyvässä taloudellisessa tilanteessa eläneiden äitien joukossa, ja huolta jaksamisestaan vanhempana huonoksi taloudellisen tilanteensa arvioineet äidit kokivat yli kolme kertaa useammin kuin vailla talousongelmia eläneet äidit.

6 Toimeentulokokemusten heijastuminen perheen arkeen ja yhteistoimintaan

6.1. Perheen arjen toimivuus

Olemme sijoittaneet hyvinvoinnin Loving-ulottuvuudelle myös perheen arjen toimivuutta sekä yhteistoimintaa ja ristiriitoja kuvaavia tekijöitä (liitetaulukko 4.) Ehkä pikkulapsiperheiden arjen vaativuutta kuvaa se, että kaikkiaan vain kaksi viidestä äidistä (43 %) arvioi perheen arjen sujuvan hyvin (tosin lisäksi puolet heistä sanoo sen sujuvan melko hyvin). Toimeentulokokemukset heijastuvat selvästi äitien kokemuksiin arjen sujumisesta (kuvio 6). Yli puolet taloudellisen tilanteensa hyväksi arvioivista äideistä kertoi arjen toimivan hyvin, kun kohtalaisessa taloudellisessa tilanteessa elävistä enää kolmannes ja huonoksi taloudellisen tilanteensa arvioivista vain viidennes piti arkeaan toimivana. Jos taloudellinen tilanne on hyvä, perheillä on ehkä mahdollisuus helpottaa arjen sujumista ostamalla joitain palveluja. Yhteinen ateria syötiin ainakin neljänä päivänä viikossa lähes kaikissa pikkulapsiperheissä; erot toimeentulokokemusten mukaan ovat pieniä, vaikka ne ovat tilastollisesti merkitseviä.

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

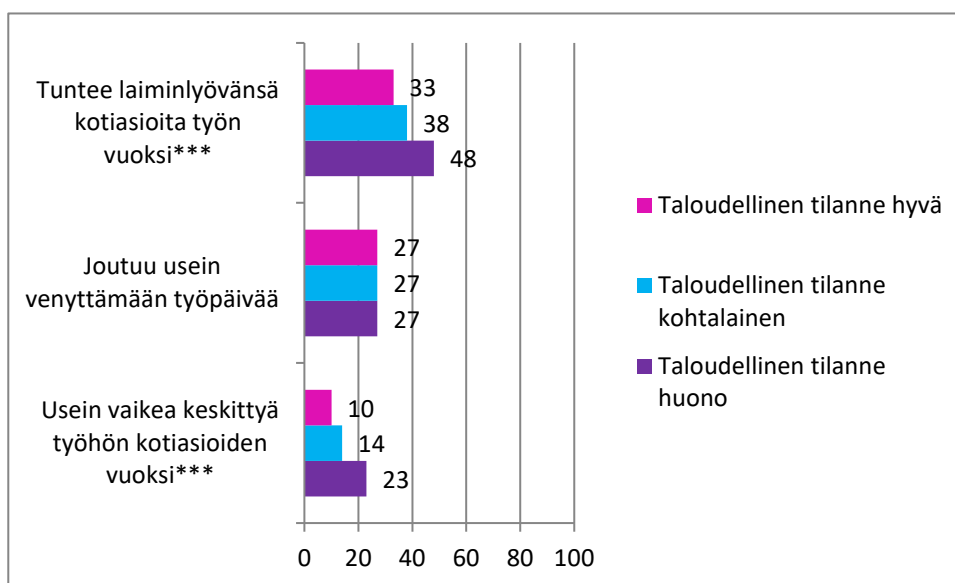
Kuvio 6. Äitien kokemuksia perheen arjen sujumisesta toimeentulokokemusten mukaan, %

Arjen toimivuudesta saadaan lisätietoja ajankäyttöä sekä työn ja perheen yhteensovittamista kuvaavien kysymysten avulla. Vastajilta kysyttiin, ovatko he viettäneet edeltävien 12 kuukauden aikana vähemmän aikaa kuin haluaisivat lastensa, puolisonsa tai ystäviensä kanssa tai harrastustensa parissa. Pikkulapsiperheen elämänvaihe on sellainen, että lasten kanssa vain melko harva äiti (14 %) koki viettäneensä vähemmän aikaa kuin haluaisi (liitetaulukko 4). Mitä parempi taloudellinen tilanne, sitä harvempi arvioi näin, mutta erot eivät olleet kovin suuria vaikkakin tilastollisesti merkitseviä (kuvio 6). Sen sijaan lähes puolet kaikista äideistä koki voineensa viettää puolisonsa kanssa tai harrastusten parissa aikaa haluamaansa vähemmän, ja myös ystävien kanssa oli liian vähän aikaa voinut viettää kaksi viidestä äidistä (liitetaulukko 4). Nämä kokemukset olivat varsin selvästi yhteydessä arvioihin perheen taloudellisesta tilanteesta: sen hyväksi arvioivista äideistä noin kaksi viidestä koki aikaa puolisolalle, harrastuksille tai ystäville olevan liian vähän, kun taas huonossa

taloudellisessa tilanteessa elävistä äideistä näin arvioi selvästi yli puolet, harrastusten osalta lähes kaksi kolmesta.

Työn ja perheen yhteensovittamiseen liittyvistä jännitteistä ovat raportoineet ne äidit, jotka olivat ansiotyössä. Heistä runsas kolmannes tunsu laiminlyövänsä kotiasioita työn vuoksi; useampi kuin joka neljäs heistä joutuikin venyttämään työpäiväänsä saadakseen työnsä tehdyksi. Sen sijaan päivänvaikeudet vaikeuksista keskittyä työhön kotiasioiden vuoksi olivat tuttuja vain hieman useammalle kuin yhdelle kymmenestä ansiotyössä olleesta nelivuotiaan äidistä. (Liitetaulukko 5.)

Tarve venyttää työpäivää oli yhtä yleinen riippumatta äidin arviosta perheensä taloudellisesta tilanteesta (kuvio 7). Sen sijaan kokemus kotiasioiden laiminlyömisestä työn vuoksi oli selvästi harvinaisempi äideillä, jotka arvioivat taloutensa hyväksi (33 %) tai kohtalaiseksi (38 %) kuin äideillä, jotka arvioivat sen huonoksi (48 %). Huonoksi taloudellisen tilanteensa arvioivat kokivat myös yli kaksi kertaa useammin vaikeaksi keskittyä työhönsä kotiasioiden vuoksi kuin hyvässä taloudellisessa tilanteessa elävät äidit (23 vs. 10 %).

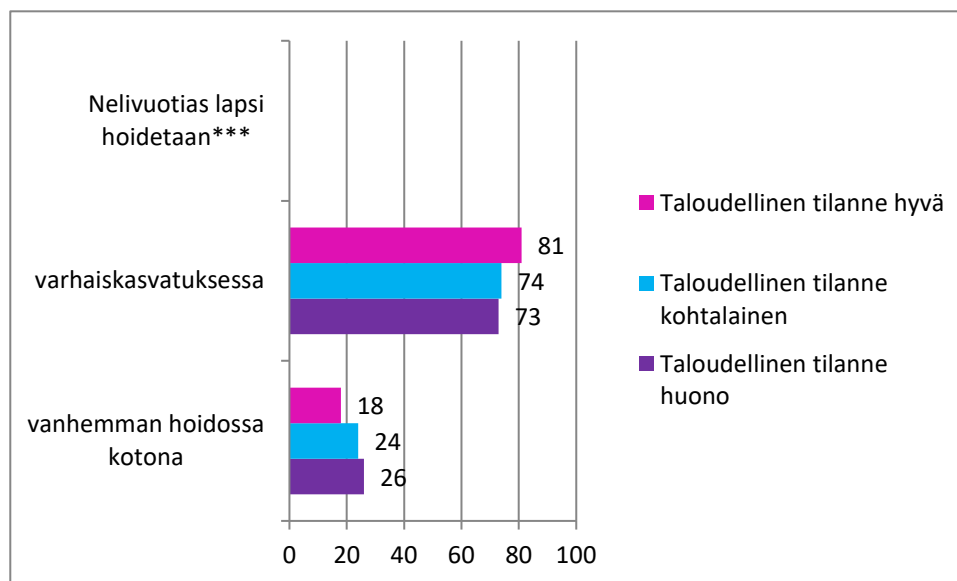
*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

Kuvio 7. Äitien kokemuksia työn ja perheen yhteensovittamisesta toimeentulokokemusten mukaan, % ansiotyössä olevista vastaajista

6.2. Nelivuotiaan lapsen hoidon järjestäminen

Keskeinen tekijä perheen arjessa on tietysti se, miten nelivuotiaan lapsen hoito on järjestetty. Kaikista äideistä lähes neljä viidestä (78 %) kertoi lapsen olevan varhaiskasvatuksessa, yksi viidestä (20 %) kertoi lapsen olevan vanhemman hoidossa kotona (liitetaulukko 6). Jos nelivuotiasta hoidettiin kotona, äiti oli useimmiten perhevapaalla nuoremmen sisaruksen kanssa (61 %). Myös perhevapaalla olevien äitien nelivuotiaat lapset olivat usein varhaiskasvatuksen piirissä osa-aikaisesti.

Lapsen hoitojärjestely on yhteydessä äidin arviointiin perheen taloudellisesta tilanteesta (kuvio 8). Valtaosassa perheistä nelivuotias oli varhaiskasvatuksessa, mutta kuitenkin selvästi useammin perheissä, joiden taloudellinen tilanne oli hyvä: niistä perheistä neljässä viidestä mutta kohtalaiseksi tai huonoksi taloudellisen tilanteensa arvioivien äitien perheistä kolmessa neljästä lapsi oli varhaiskasvatuksessa. Vastaavasti jälkimmäisistä perheistä yhdessä neljästä ja hyvässä taloudellisessa tilanteessa elävien äitien perheistä yhdessä kuudesta lapsi oli vanhemman hoidossa kotona. Tämä ero liittyy epäilemättä siihen, että hyvässä taloudellisessa tilanteessa elävistä äideistä kolme neljästä, kohtalaiseksi taloudellisen tilanteensa arvioineista kaksi kolmesta ja sen huonoksi arvioineista äideistä enää hieman yli puolet oli ansiotyössä (ks. taulukko 6 luvussa 4). Ansiotyössä oleminen sekä kohentaa perheen taloudellista tilannetta että vie lapsen useammin varhaiskasvatukseen. Toisaalta huonoksi tai kohtalaiseksi perheen taloudellisen tilanteen arvioineet äidit olivat useammin (25 ja 22 %) perhevapaalla kuin sen hyväksi arvioineet äidit (19 %).

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

Kuvio 8. Nelivuotiaan lapsen hoito toimeentulokokemusten mukaan, %

Yleisimmin eli kahdessa viidestä perheestä (42 %) nelivuotias lapsi oli varhaiskasvatuksessa kokopäiväisesti, 31–40 tuntia viikossa; osuus oli hieman pienempi kohtalaiseksi tai huonoksi kuin hyväksi taloudellisen tilanteensa arvioineiden äitien perheissä (liitetaulukko 6). Runsaassa neljänneksessä perheistä (28 %) lapsen hoitoaika oli enintään 20 tuntia viikossa, ja osa-aikainen varhaiskasvatus oli vastaavasti hieman yleisempää huonoksi tai kohtalaiseksi taloutensa arvioineiden kuin sen hyväksi arvioineiden perheissä. Epätavallisina aikoina, kuten varhain aamulla, myöhään illalla, yön yli tai viikonloppuisin, lapsi oli hoidossa kaikista perheistä 15 prosentissa; tämä oli selvästi yleisempää huonoksi taloudellisen tilanteensa arvioineiden äitien perheissä (21 %). Tämän voisi olettaa olevan yhteydessä siihen, että vaikka epätyypillisessä työssä (kuten itsensä työllistäen tai vuokratyöntekijöinä) työskenteli vain alle seitsemän prosenttia äideistä, se oli yleisempää (10 %) huonoksi perheensä taloudellisen tilanteen arvioineiden äitien keskuudessa. Äidin vuokratyöhön lapsen epätavallisilla hoitoajoilla ei kuitenkaan ollut yhteyttä, ja äidin työskentely itsensä työllistäen oli harvinaisempaa epätavallisina aikoina hoidossa olevilla lapsilla. Muiden tutkimusten perusteella voi olettaa, että lapsen epätavalliset hoitoajat liittyvät vanhempien vuorotyöhön, joka on tavallista matalapalkkaisilla aloilla kuten hoito- ja ravitsemusaloilla sekä kaupan alalla (Sevón ym. 2017, Kekkonen ym. 2014).

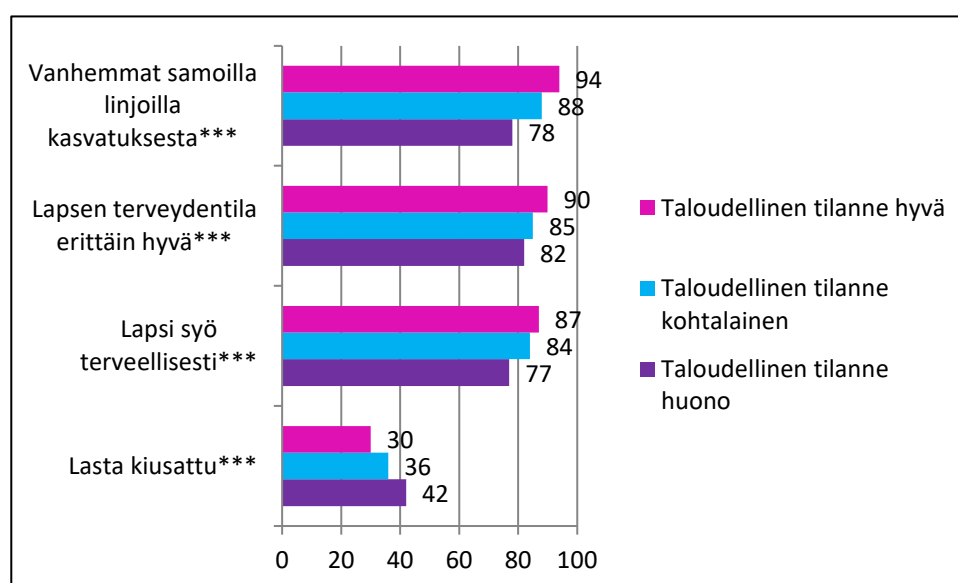
Viime vuosina on keskusteltu paljon pienten lasten äitien työllisyysasteesta ja sen yhteydestä lasten hoitojärjestelyihin. Yhtäältä on haluttu lyhentää kotihoidon tukikautta äitien saamiseksi töihin tai poistaa kotihoidon tuesta kotona hoidetuista sisaruksista maksettava sisaruslisä varhaiskasvatukseen osallistumisen lisäämiseksi. Toisaalta moni kunta asettaa kotihoidon tuen kuntalisän maksamisen edellytykseksi sen, että perheen kaikki alle kouluikäiset lapset hoidetaan kotona. (Ks. esim. Salmi & Närvi 2017). Nelivuotiaan lapsen kotona hoitamisen syistä ylivoimaisesti yleisin (91 %) olikin se, että vanhempi oli perhevapaalla nuoremman sisaruksen kanssa, kuitenkin harvemmin niillä äideillä, jotka arvioivat perheen taloudellisen tilanteen huonoksi (liitetaulukko 7). Lähes yhtä yleinen syy oli se, että vanhempi halusi hoitaa lasta itse (89 %). Tämän olivat taloudellisen tilanteen huonoksi arvioineet äidit kertoneet syyksi hieman useammin kuin perhevapaalla olemisen – tosin syyt voivat olla päällekkäisiä, koska äitejä oli pyydetty mainitsemaan kaikki hoitomuodon valinnalle tärkeät asiat. Nelivuotiaan kotona hoitamisen syynä oli melko usein myös se, että äidin mielestä pienet lapset kuuluu hoitaa kotona (65 %), eikä tämän syyn mainitsemisessa ollut eroa sen mukaan, millaiseksi äidit arvioivat perheensä talouden. Lapsen erityistarpeet olivat syynä noin kolmanneksessa nelivuotiasta kotona hoitavista perheistä, hieman alle kolmannes äideistä mainitsi syyksi sen, että varhaiskasvatuksen laatu ei vastaa toiveita tai että tarjolla olevat hoitomahdollisuudet eivät vastaa perheen tarpeita esimerkiksi pitkän matkan takia. Näiden syiden mainitsemisen yleisyydessä ei ollut eroja toimeentulokokemusten mukaan. Hyvinvoinnin ulottuvuuksien kannalta voidaan ajatella, että perheen taloudellinen hyvinvointi kohentuisi, jos kotona lasta hoitava vanhempi menisi töihin. Toisaalta edellä kuvatut tulokset

saattavat kertoa juuri hyvinvoinnin moniulotteisuudesta: aineellisten olojen rinnalla Allardtin Loving-ulottuvuudella nostama yhteisöllisyyden ja perhesuhteiden merkitys ilmenee ehkä siinä, miten lapsen hoitovalinnoissa hoivaihanteet voivat olla taloutta tärkeämpiä.

6.3. Perheen yhteistoiminta ja lapsesta huolehtiminen

Kun perheen taloudellinen tilanne on monella tavoin yhteydessä vanhempien hyvinvointiin, sen voi olettaa heijastuvan myös heidän yhteistoimintaansa ja lapsesta huolehtimiseen tai niiden ongelmiin.

Äitien käsityksen mukaan vanhemmat olivat useimmissa perheissä samoilla linjoilla lapsen kasvatuksesta (liitetaulukko 4). Tähänkin kuitenkin heijastuu se, millainen oli perheen taloudellinen tilanne (kuvio 9). Yksituumaisuus kasvatusasioissa oli äitien mukaan lähes sataprosenttista (94 %) perheissä, joilla ei ollut talousongelmia, hieman harvinaisempaa (88 %) kohtalaiseksi taloudellisen tilanteen arvioineiden äitien perheissä, ja huonoksi taloudellisen tilanteensa arvioineista äideistä enää hieman useampi kuin kolme neljästä (78 %) oli tällä kannalla.

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

Kuvio 9. Äitien arvioita lapsesta huolehtimisesta toimeentulokokemusten mukaan, %

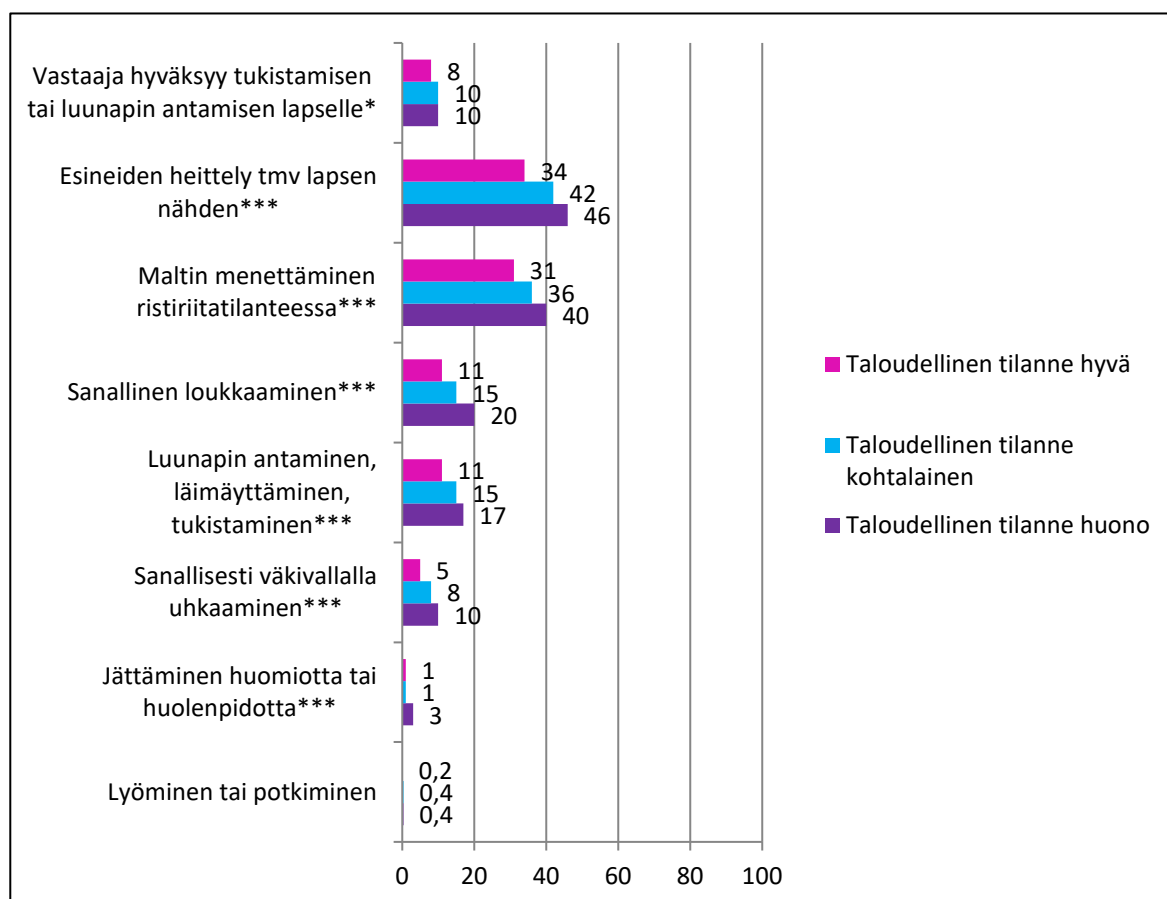
Sama yhteys ilmenee myös äitien raportoinnissa eräistä lapsen vointiin liittyvistä asioista, joiden voi ajatella olevan yhteydessä perheen mahdollisuuksiin huolehtia lapsesta (kuvio 9). Lapsi söi äitien kertoman mukaan terveellisesti (hedelmiä, marjoja ja kasviksia useana päivänä viikossa) valtaosassa perheistä, mutta kuitenkin hieman harvemmin perheissä, joiden taloudellinen tilanne oli huono. Valtaosa äideistä myös arvioi nelivuotiaan lapsensa terveydentilan erittäin hyväksi, mutta sekin oli hieman harvinaisempaa silloin, jos taloudessa oli ongelmia. Lapsen kiusaamisesta ainakin joskus joko kotona, hoidossa tai vapaa-ajalla kyselyyn vastaamista edeltäneiden 12 kuukauden aikana kertoivat huonoksi taloudellisen tilanteensa arvioineet äidit useammin (42 %) kuin sen hyväksi arvioineet äidit (30 %). Noin viisi prosenttia äideistä ei tiennyt, onko lasta kiusattu (liitetaulukko 10).

Aineiston perheistä kahdeksan prosenttia oli yhden vanhemman perheitä. Vanhempien yhteistoimintaa ja lapsesta huolehtimista kuvaa osaltaan se, miten lapsi tapaa sitä vanhempaansa, jonka luona hän ei pääosin asu. Puolessa näistä perheistä lapsi tapasi etävanhempaansa useammin kuin kaksi kertaa kuukaudessa, kolmasosassa enintään kaksi kertaa kuukaudessa ja yhdessä kuudesta perheestä harvemmin tai ei lainkaan. Äitien arvioilla perheensä taloudellisesta tilanteesta ei ollut yhteyttä siihen, miten usein lapsi tapasi etävanhempaansa. (Liitetaulukko 8.)

6.4. Lapsen perheessä kohdistunut väkivalta

Pienituloisten perhe-elämää tutkineet brittisosialogit Mary Daly ja Grace Kelly ovat todenneet, että toimeentulon ongelmallisuus kuormittaa perheenjäsenten voimavaroja sekä toimintamahdollisuuksien että tunteiden tasolla: toimeentulo-ongelmat rajoittavat käytettävissä olevia taloudellisia ja toiminnallisia resursseja, mutta samalla ongelmien ja niiden seurausten työstäminen kuluttaa sekä emotionaalisia että toiminnallisia resursseja (Daly & Kelly 2015). Tästä tai muista syistä johtuva kuormitus voi ilmetä harkitsemattomana, loukkavana tai väkivaltaisena toimintana lasta kohtaan. FinLapset -kyselyssä perheen yhteistoimintaa kärjistyneimmillään kuvaavat kysymykset lievänkään lapsen kohdistuvan väkivallan hyväksymisestä sekä vanhemman tai tämän puolison lapsen kohdistamasta henkisestä tai fyysisestä väkivallasta. Kaikista vastanneista äideistä yhdeksän prosenttia hyväksyi lievän fyysisen väkivallan lasta kohtaan, eli tukistamisen tai luunapin antamisen lapselle (liitetaulukko 4). Erot perheen taloudellisen tilanteen mukaan olivat vähäisiä (kuvio 10).

Kyselyä edeltäneen 12 kuukauden aikana ainakin kerran toteutuneesta nelivuotiaaseen lapsen kohdistuneesta fyysisestä tai henkisestä väkivallasta raportoitiin sitä yleisemmin, mitä huonommaksi äiti oli arvioinut perheen taloudellisen tilanteen (kuvio 10). Kaikista äideistä yksi kolmesta sanoi, että vanhempi tai vanhemman puoliso oli ainakin kerran kyselyä edeltäneiden 12 kuukauden aikana menettänyt malttinsa ristiriitatilanteissa nelivuotiaan lapsen kanssa mutta oli kuitenkin hillinnyt itsensä, ja jopa hieman useampi kertoi vanhemman ainakin kerran purkaneen mieltään heittämillä, lyömällä tai potkimalla jotain esinettä lapsen nähden (liitetaulukko 4). Huonoksi taloudellisen tilanteensa arvioineista äideistä noin kaksi viidestä kertoi tällaisia tilanteita olleen.

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.01$

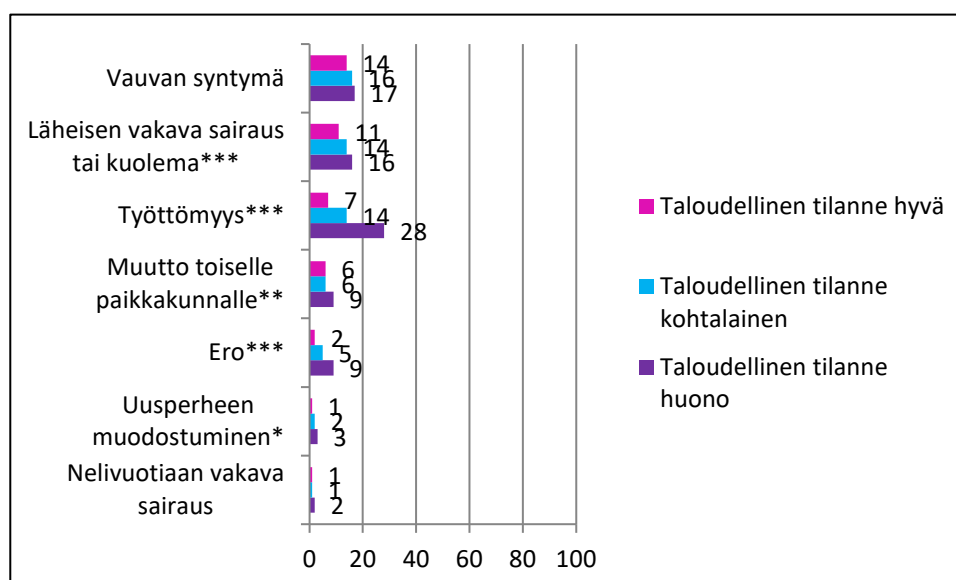
Kuvio 10. Lapsen viimeksi kuluneen vuoden aikana ainakin kerran perheessä kohdistunut henkinen tai fyysinen väkivalta toimeentulokokemusten mukaan, %

Lapsen sanallisesta loukkaamisesta kerrottiin selvästi harvemmissa perheissä (13 %), ja väkivallalla uhkaamisesta vieläkin harvemmissa (6 %), mutta näistäkin tilanteista mainittiin kaksi kertaa yleisemmin huonoksi kuin hyväksi taloudellisen tilanteensa arvioineiden äitien perheissä. Lievästä fyysisestä väkivallasta lasta kohtaan, kuten luunapin antamisesta, tukistamisesta tai läimäyttämistä kerrottiin yhtä yleisesti kuin sanallisesta loukkaamisesta (13 %), ja siinä erot hyvässä tai huonossa taloudellisessa tilanteessa elävissä perheissä ovat samankaltaisia (11 vs 17 %). Lapsen jättäminen huomiotta tai huolenpidotta pidemmäksi aikaa oli vastaajien kertoman mukaan hyvin harvinaista kaikissa perheissä, mutta sitäkin oli ilmennyt useammin huonossa taloudellisessa tilanteessa eläneissä perheissä. Erittäin harvassa perheessä oli vastaajien mukaan lasta lyöty tai potkittu. Tämän kaltaisiin sosiaalisesti tuomittuja ja myös lainsäädännössä kiellettyjä tekoja koskeviin kysymyksiin liittyy ongelma siitä, miten arvioida niihin saatuja vastauksia: missä määrin pyrkimys sosiaaliseen hyväksyttävyyteen vaikuttaa teoista kertomiseen, tai kertovatko jotkut rehellisemmin kuin toiset?

Ehkä pikkulapsiperheiden arjen vaativuutta kuvaa se, että vanhemman suuttumuksen purkamisesta esiin lapsen nähden kerrottiin selvästi yleisemmin nelivuotiaiden kuin 10–12-vuotiaiden lasten perheissä, joissa tällaisista tilanteista raportoi noin yksi kymmenestä vanhemmasta. Lapsen sanallista loukkaamista sen sijaan kerrottiin tapahtuvan noin puolessa alakoululaisten perheistä, kun nelivuotiaiden perheistä siitä kertoi vain hieman useampi kuin joka kymmenes äiti. Pieni lapsi puolestaan joutui äitien mukaan useammin kokemaan lievää fyysistä väkivaltaa, kuten luunappeja, läimäyttämistä tai tukistamista; alakouluikäisten lasten vanhemmista vain pari prosenttia raportoi tällaisesta väkivallasta lasta kohtaan. (Ks. Salmi & Kestilä 2019, 27.) Erot hyvässä ja huonossa taloudellisessa asemassa olevien välillä olivat kuitenkin samansuuntaisia pikkulasten ja alakouluikäisten perheissä.

6.5. Elämäntilanteen muutokset

Nelivuotiaiden lasten perheissä yleisimmin koettu muutos kyselyyn vastaamista edeltäneen vuoden aikana oli pikkusisaruksen syntymä, näin oli tapahtunut 15 prosentissa perheistä (liitetaulukko 9). Noin joka kymmenennessä perheessä oli koettu työttömyyttä tai kohdattu perheenjäsenen tai läheisen vakava sairaus tai kuolema. Toiselle paikkakunnalle oli muuttanut kuusi prosenttia nelivuotiaiden perheistä, vanhemmat olivat eronneet kolmessa prosentissa perheistä, ja uusperhe oli muodostunut kahdessa prosentissa perheistä. Hyvin harvassa perheessä oli jouduttu kokemaan nelivuotiaan lapsen vakava sairaus.

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti merkitseviä, $p < 0.01$

* Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti melkein merkitseviä, $p < 0.05$

Kuvio 11. Nelivuotiaan lapsen perheessä viimeksi kuluneen vuoden aikana tapahtuneet elämäntilanteen muutokset toimeentulokokemusten mukaan, %

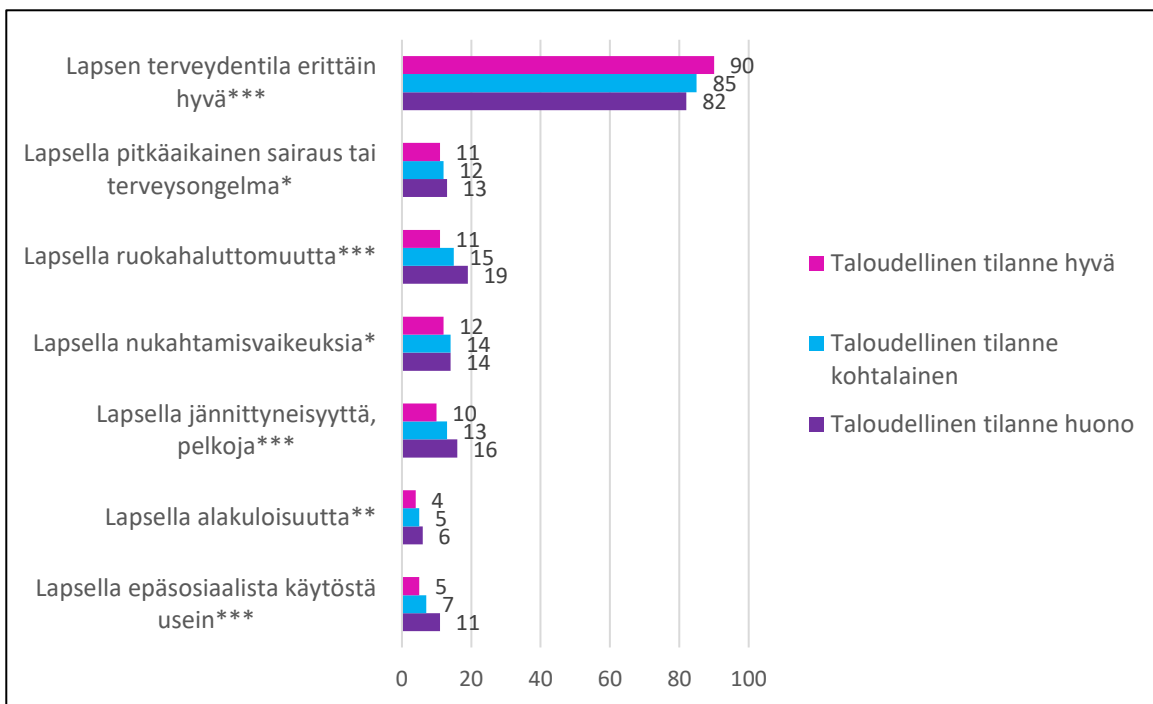
Monet näistä muutoksista olivat siis melko harvinaisia, mutta uuden vauvan syntymää ja lapsen vakavaa sairautta lukuun ottamatta kaikkia muutoksia oli koettu yleisemmin perheissä, joissa vastaaja arvioi taloudellisen tilanteen huonoksi (kuvio 11).

Työttömyyttä oli koettu yli neljä kertaa useammin taloudellisen tilanteensa huonoksi kuin hyväksi kokevien vastaajien perheessä, vanhempien ero samoin kuin uusperheen muodostuminen oli koettu yli kolme kertaa useammin. Muutto toiselle paikkakunnalle oli tapahtunut 1,5 kertaa yleisemmin taloudellisen tilanteen huonoksi kokevissa perheissä muihin perheisiin verrattuna. Työttömyyden ohella perheenjäsenen tai lapsen vakava sairaus, uuden lapsen syntymä, vanhempien ero tai uusperheen muodostuminen ja muutto toiselle paikkakunnalle ovatkin taloudellisesti kuormittavia elämäntilanteita.

7 Toimeentulokokemukset ja lasten hyvinvointi

7.1. Lasten terveys

Seuraavaksi tarkastelemme perheen taloudellisen tilanteen yhteyttä eräisiin lasten hyvinvointia kuvaaviin muuttujiin. Edellisessä luvussa tuli esiin, että vaikka kaikissa perheissä valtaosa äideistä arvioi nelivuotiaan lapsensa terveydentilan erittäin hyväksi, se oli hieman harvinaisempaa silloin, jos taloudessa oli ongelmia. Noin joka kymmenennessä perheessä (11 %) lapsella oli pitkäaikainen sairaus tai terveysongelma (liitetaulukko 10). Tämä oli hieman yleisempää, perheissä, joissa äiti arvioi taloudellisen tilanteen huonoksi, mutta erot ovat varsin pienet. (Kuvio 12.)

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti merkitseviä, $p < 0.01$

* Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti melkein merkitseviä, $p < 0.05$

Kuvio 12. Nelivuotiaan lapsen terveyttä ja vähintään kerran viikossa viimeksi kuluneen puolen vuoden aikana esiintyneitä oireita kuvaavia tekijöitä toimeentulokokemusten mukaan, %

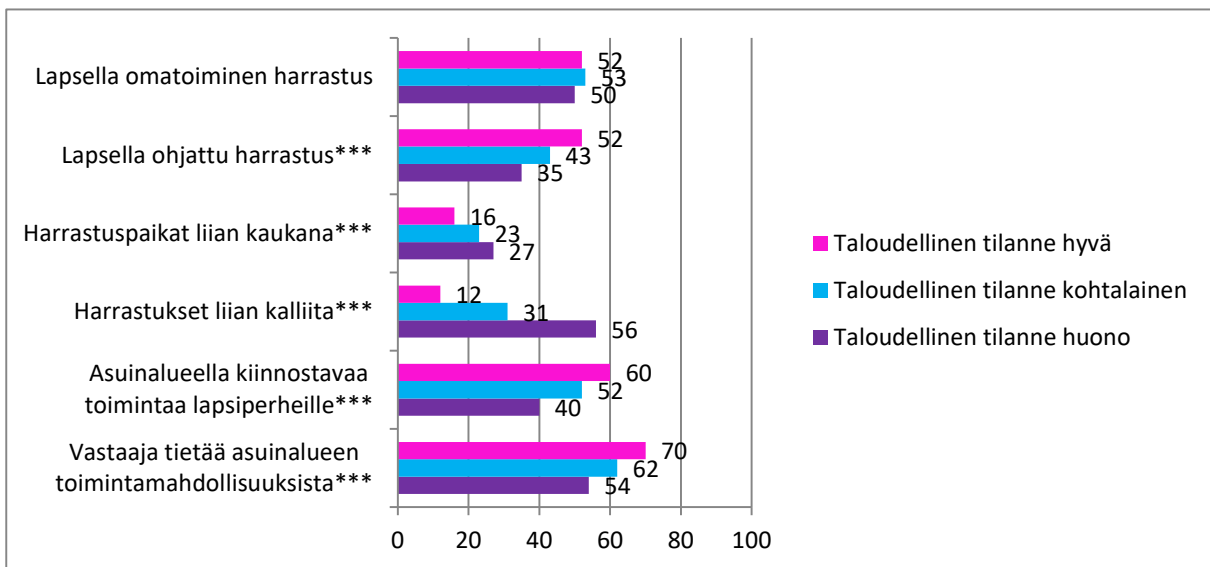
Lapsen erilaiset mielialan ongelmia tai fyysisiä ongelmia kuvaavat oireet olivat vähintään kerran viikossa esiintyvänä kyselyyn osallistuneiden perheiden nelivuotiailla kaikkiaan melko harvinaisia äitien kertoman mukaan. Yleisimmin näin pienillä lapsilla toistuvana esiintyi heräilyä öisin (33 %) ja yökastelua (18 %). Yöheräilyn yleisyydellä ei ollut yhteyttä perheen toimeentulotilanteeseen, mutta yökastelun äidit mainitsivat hieman useammin perheissä, joiden taloudellinen tilanne ei ollut hyvä. (Liitetaulukko 10.) Seuraavaksi yleisintä oli ruokahaluttomuus, josta perheen taloudellisen tilanteen huonoksi arvioivat äidit kertoivat lähes kaksi kertaa useammin kuin sen hyväksi arvioivat äidit (kuvio 12). Lapsen toistuvasti ilmenevästä jännittyneisyydestä tai peloista raportoi noin joka kymmenes äiti; tämä oireilu oli yleisempää, jos perheen taloudellinen tilanne oli enintään kohtalainen tai huono. Lapsen alakuloisuudesta, itkuisuudesta tai kiinnostuksen puutteesta kertoi harva äiti (4 %), mutta tämäkin oli hieman yleisempää, jos perheessä oli toimeentulo-ongelmia.

Lapsen käyttäytymisestä muiden lasten seurassa on kyselyssä kysytty monipuolisesti. Tarkastelemme tässä ”epäsosiaaliseksi käytökseksi” summamuuttujana nimettyä toimintaa, jossa lapsi usein tai erittäin usein on lyhytpinnainen, saa kiukunpuuksia, ärsyyntyy helposti, hännää muita lapsia, riitelee muiden lasten kanssa, häiritsee ja ärsyttää heitä tai toimii ajattelematta.¹² Usein tai erittäin usein esiintyvänä tällaisesta käytöksestä raportoi harva, vain kuusi prosenttia kaikista äideistä (liitetaulukko 10). Taloudellisen tilanteensa huonoksi kokevat äidit esittivät kuitenkin tällaisen arvion kaksi kertaa useammin kuin taloudellisen tilanteensa hyväksi kokevat äidit (kuvio 12).

7.2. Lasten harrastusmahdollisuudet

Runsalla puolella (52 %) kyselyyn vastanneiden äitien nelivuotiaista lapsista oli omatoiminen harrastus, jolla tässä tarkoitetaan osallistumista vähintään kerran viikossa kerho- tai leikkitoimintaan, kulttuuritoimintoihin, perhekahvilatoimintaan tai avoimen päiväkodin toimintaan (liitetaulukko 10). Tällaiseen harrastustoimintaan osallistumisessa ei ollut eroja perheen taloudellisen tilanteen mukaan (kuvio 13). Hieman alle puolet (48 %) nelivuotiaista harrasti ohjatusti musiikkia, kuvataidetta tai liikuntaa vähintään kerran viikossa. Ohjattuun harrastukseen osallistuminen oli selvästi yhteydessä perheen taloudelliseen tilanteeseen: yli puolella hyvässä taloudellisessa tilanteessa olevien perheiden nelivuotiaista, mutta enää noin kahdella viidestä kohtalaisessa taloudellisessa tilanteessa ja noin kolmasosalla huonossa taloudellisessa tilanteessa olevien perheiden lapsista oli ohjattu harrastus (kuvio 13).

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

Kuvio 13. Nelivuotiaan lapsen harrastaminen toimeentulokokemusten mukaan, %

Pienten lasten harrastamisen mahdollisuuksia helpottaa, jos harrastuspaikat sijaitsevat kodin lähellä. Lähes joka viides vastaaja (19 %) kertoi, että ne sijaitsevat liian kaukana. Tilanne oli tämä harvemmin eli noin joka kuudennessa perheessä, jossa taloudellinen tilanne oli hyvä, mutta useammalla kuin joka neljännellä huonossa taloudellisessa tilanteessa olevalla perheellä (kuvio 13). Ero saattaa kertoa siitä, että paremmassa taloudellisessa asemassa olevat perheet voivat useammin valita asuinpaikkansa. Tätä tulkintaa tukee se, että hyvässä taloudellisessa tilanteessa olevat äidit sanoivat selvästi kohtalaisessa tai huonossa taloudellisessa asemassa olevia äitejä useammin, että heidän asuinalueellaan on kiinnostavaa toimintaa lapsiperheille. He

¹² Summamuuttuja muodostettiin seitsemästä muuttujasta, jotka kukin saivat sitä suuremman arvon mitä useammin ko. käyttäytymistä raportoitiin esiintyneen (ei koskaan = 1, harvoin = 2, usein = 3, erittäin usein = 4). Muuttujien arvot laskettiin yhteen ja saatu summa jaettiin muuttujien määrällä, jolloin saatiin asteikko 1–4. Kuviossa ovat mukana arvon 3 tai 4 saaneet vastaukset.

myös tunsivat asuinalueensa toimintamahdollisuudet selvästi useammin. Suurimmat erot lasten harrastusmahdollisuuksien suhteen olivat kuitenkin harrastusten kalleudessa: yli puolessa huonossa taloudellisessa tilanteessa olevista perheistä ja lähes kolmanneksessa taloudellisen tilanteensa kohtalaiseksi arvioivista perheistä harrastukset olivat liian kalliita; hyvässä taloudellisessa asemassa olevissa perheissä vain 12 prosentille harrastukset olivat liian kalliita.

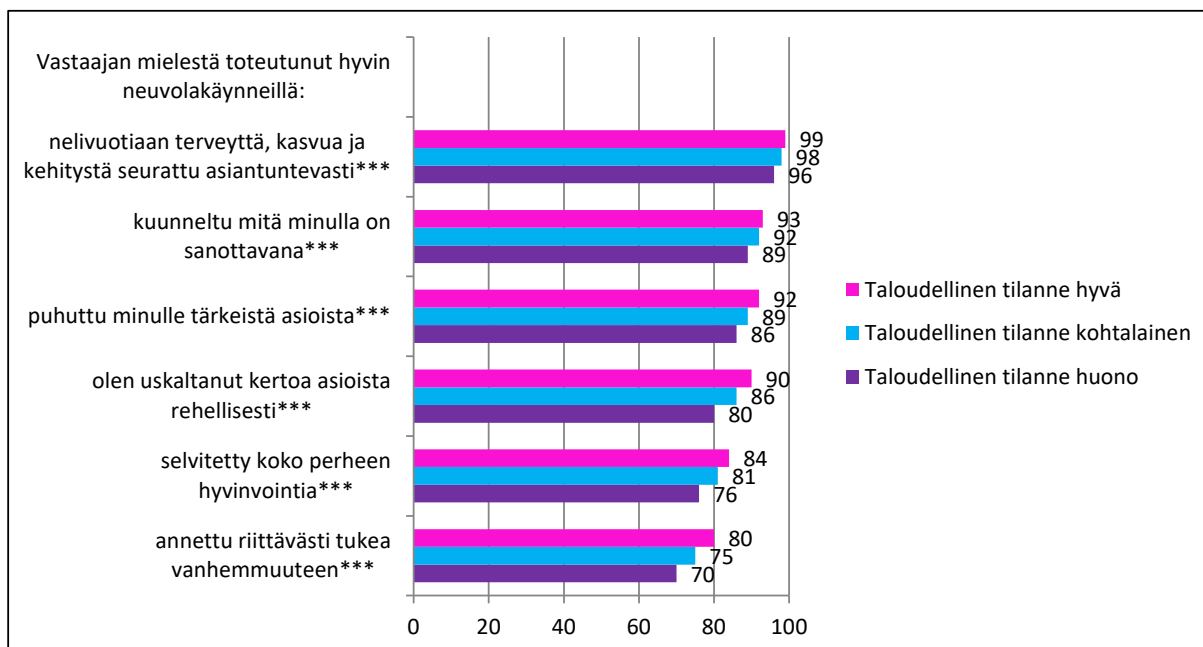
8 Toimeentulokokemusten yhteys hyvinvointia tukevien palvelujen tarpeeseen ja käyttöön

Tässä luvussa kuvaamme äitien tyytyväisyyttä neuvolakäynteihin ja varhaiskasvatukseen sekä heidän arviotaan yhteistyöstä varhaiskasvatuksen henkilöstön kanssa. Tarkastelemme myös lapsen, äidin ja koko perheen hyvinvointia tukevien palvelujen tarvetta ja palvelujen riittävää saamista tarvittaessa. Ensin kuvaamme palvelun tarvetta kuvioissa, joiden luvuissa ovat mukana sekä palvelua riittävästi että riittämättömästi saaneet. Sen jälkeen kuvaamme sitä missä määrin tuki on ollut riittämätöntä silloin, kun sitä on tai olisi tarvittu. Lopuksi tarkastelemme sitä kuinka tuttuja erilaiset kunnan tarjoamat palvelut ovat vastaajille.

8.1. Äitien tyytyväisyys neuvolakäynteihin

Lastenneuvola on ollut suomalainen menestystarina. Näin voinee sanoa myös äitien tähän kyselyyn antamien vastausten perusteella, mutta samalla resurssien riittävyys herättää huolta. Valtaenemmistö äideistä oli täysin samaa tai samaa mieltä siitä, että neuvolakäynneillä nelivuotiaan lapsen terveyttä, kasvua ja kehitystä on seurattu asiantuntevasti, on kuunneltu mitä äidillä on sanottavana, on puhuttu äidille tärkeistä asioista, selvitetty koko perheen hyvinvointia ja annettu riittävästi tukea vanhemmuuteen; äidit olivat myös uskaltaneet kertoa asioista rehellisesti (liitetaulukko 12).

Kuviosta 14 nähdään, että selvä enemmistö äideistä oli näistä asioista samaa mieltä riippumatta siitä, mikä on perheen taloudellinen tilanne. Samalla kuitenkin nähdään, että kokemus neuvolakäynneistä oli jokaisen arvioidun asian kohdalla myönteinen hieman harvemmin, jos äiti on arvioinut perheen taloudellisen tilanteen vain kohtalaiseksi tai huonoksi.

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

Kuvio 14. Äitien tyytyväisyys neuvolakäynteihin toimeentulokokemusten mukaan, täysin samaa tai samaa mieltä olevien osuus, %

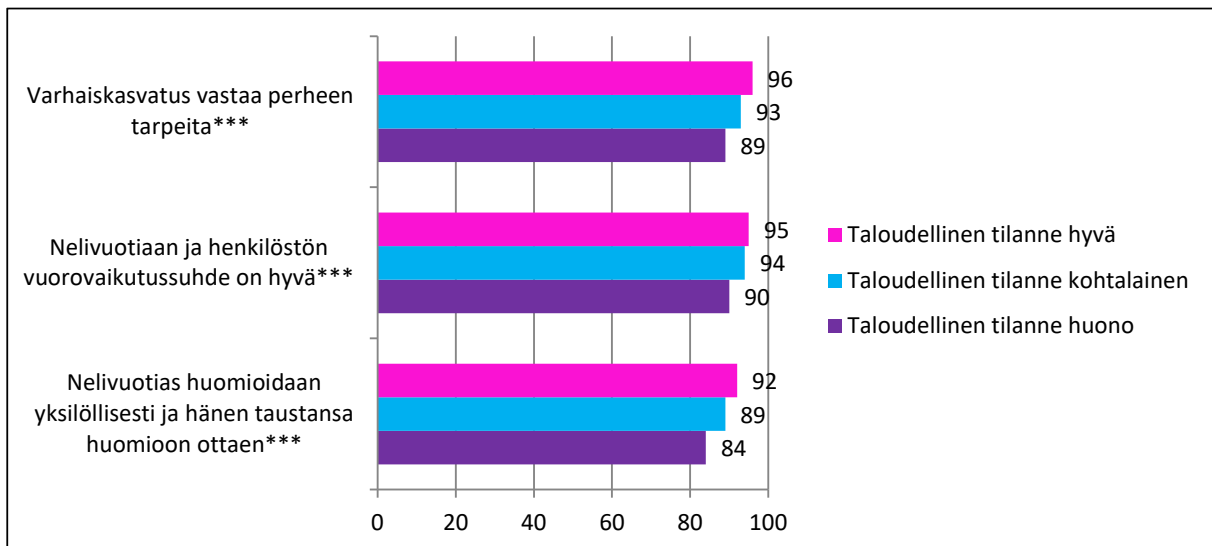
Erityisesti huomio kiinnittyy siihen, että huonoksi perheen taloudellisen tilanteen arvioineet äidit olivat selvästi harvemmin sitä mieltä, että neuvolakäynneillä on puhuttu heille tärkeistä asioista tai että he olisivat uskaltaneet kertoa perheen asioista rehellisesti. Myös koko perheen hyvinvoinnin selvittäminen ja riittävän tuen antaminen vanhemmuuteen oli näiden äitien mielestä toteutunut harvemmin.

THL:n seurantatutkimuksista on pääteltävissä, että edes lasten laajoissa terveystarkastuksissa ei välttämättä ole käytettävissä riittävästi aikaa perheen hyvinvoinnin eri ulottuvuuksien selvittämiseen (Hietanen-Peltola ym. 2017). Taustalla voi olla muun muassa riittämätön henkilöstömitoitus: vuonna 2017 vain hieman yli puolessa lastenneuvoloista terveydenhoitajia lasta kohden oli valtakunnallisen suosituksen mukaisesti, lääkärin osalta suositus täyttyi vain kolmanneksessa neuvoloista (Wiss ym. 2018). Käsillä oleva tutkimus on osoittanut, että perheen hyvinvointi on varsin moniulotteinen asia, mutta myös sen, että perheen taloudellinen tilanne heijastuu lähes kaikkiin lasten ja vanhempien hyvinvoinnin tekijöihin. Vanhemmille voi olla vaikea ottaa tällaisia asioita esiin, mikä edellyttää terveydenhoitajilta ja lääkäreiltä aikaa ja taitoa kysyä ja kuunnella. Siksi henkilöstöä on oltava riittävästi, jotta kullekin käynnille voidaan varata aikaa, mutta tärkeää on myös, että neuvolan terveydenhoitajia ja lääkäreitä koulutetaan lasten ja vanhempien hyvinvoinnin moniulotteisuuden hahmottamiseen ja perheen kokonaistilanteen käsittelyyn.

8.2. Äitien tyytyväisyys varhaiskasvatukseen ja yhteistyö varhaiskasvatuksen henkilöstön kanssa

Paitsi neuvolaan, äidit olivat valtaosin tyytyväisiä myös varhaiskasvatukseen lapsen kannalta, ja enemmistö oli myös tyytyväisiä omaan vuorovaikutukseensa henkilöstön kanssa. Kaikista äideistä yli 90 prosenttia oli täysin samaa tai samaa mieltä siitä, että varhaiskasvatus vastaa perheen tarpeita, heidän nelivuotiaan lapsensa vuorovaikutussuhde päiväkodin henkilöstön kanssa on hyvä, ja että lapsi huomioidaan varhaiskasvatuksessa yksilöllisesti ja hänen taustansa huomioon ottaen (liitetaulukko 13).

Mutta samoin kuin lastenneuvolan palveluissa, myös varhaiskasvatuksen palveluissa äitien kokemus oli kunkin arvioidun asian kohdalla myönteinen harvemmin, jos äiti on arvioinut perheen taloudellisen tilanteen vain kohtalaiseksi tai huonoksi (kuvio 15).

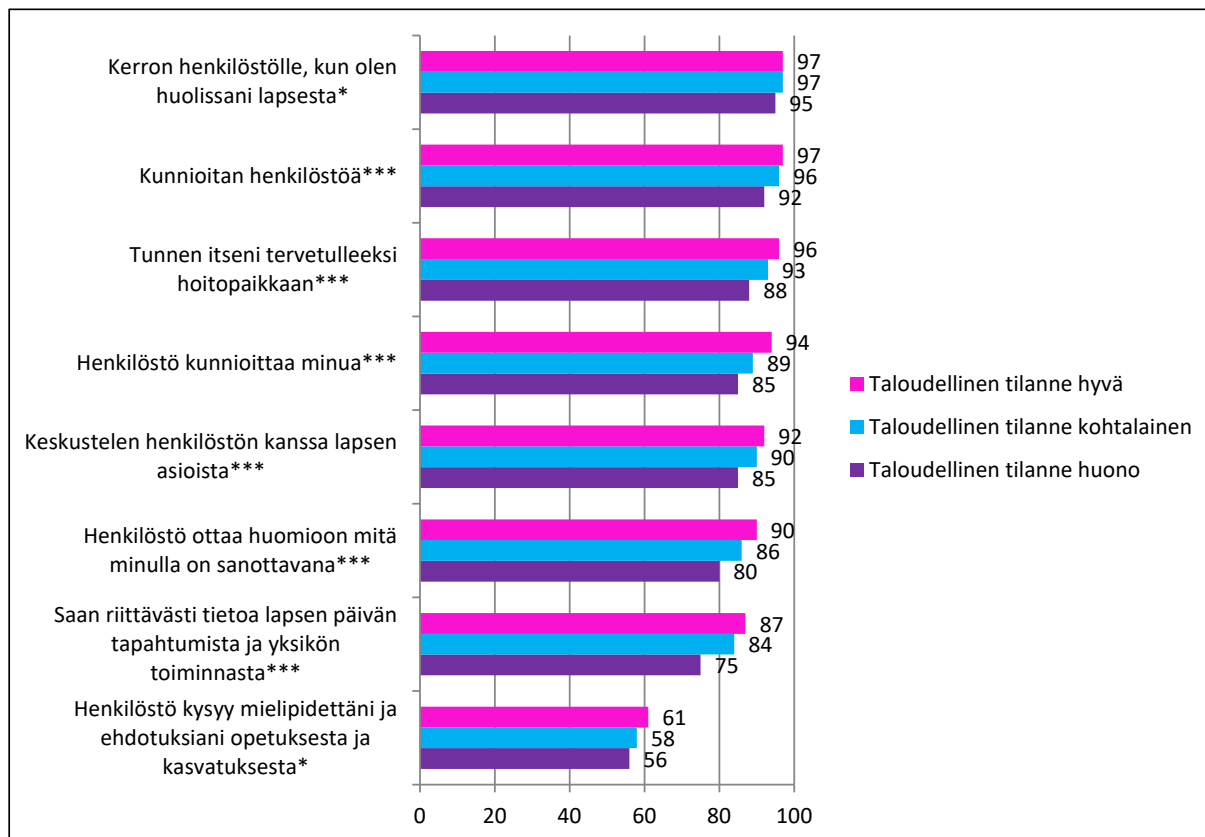

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

Kuvio 15. Äitien tyytyväisyys varhaiskasvatukseen toimeentulokokemusten mukaan, täysin samaa tai samaa mieltä olevien osuus, %

Sama havainto toistuu vielä selvemmin, kun tarkastellaan äitien kokemuksia yhteistyöstään ja vuorovaikutuksestaan varhaiskasvatuksen henkilöstön kanssa (kuvio 16). Lähes kaikki äidit, vaikkakin huonossa taloudellisessa tilanteessa olevat hieman harvemmin, kertoivat henkilöstölle, jos ovat huolissaan lapsesta.

Kuitenkin huonossa taloudellisessa tilanteessa olevat äidit kertoivat keskustelewansa lapsensa asioista henkilöstön kanssa selvästi muita äitejä harvemmin, eikä henkilöstö heidän mielestään ota huomioon mitä heillä on sanottavana yhtä usein kuin paremmassa taloudellisessa tilanteessa olevien äitien kohdalla. Yli 90 prosenttia huonossa taloudellisessa tilanteessa olevista äideistä sanoi kunnioittavansa henkilöstöä, mutta enää 85 prosenttia arvioi henkilöstön kunnioittavan heitä itseään, kun hyvässä taloudellisessa asemassa olevista äideistä selvästi yli 90 prosenttia arvioi kunnioituksen olevan vastavuoroista.

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

* Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti melkein merkitseviä, $p < 0.05$

Kuvio 16. Äitien yhteistyö ja vuorovaikutus varhaiskasvatuksen henkilöstön kanssa toimeentulokokemusten mukaan, täysin samaa tai samaa mieltä olevien osuus, %

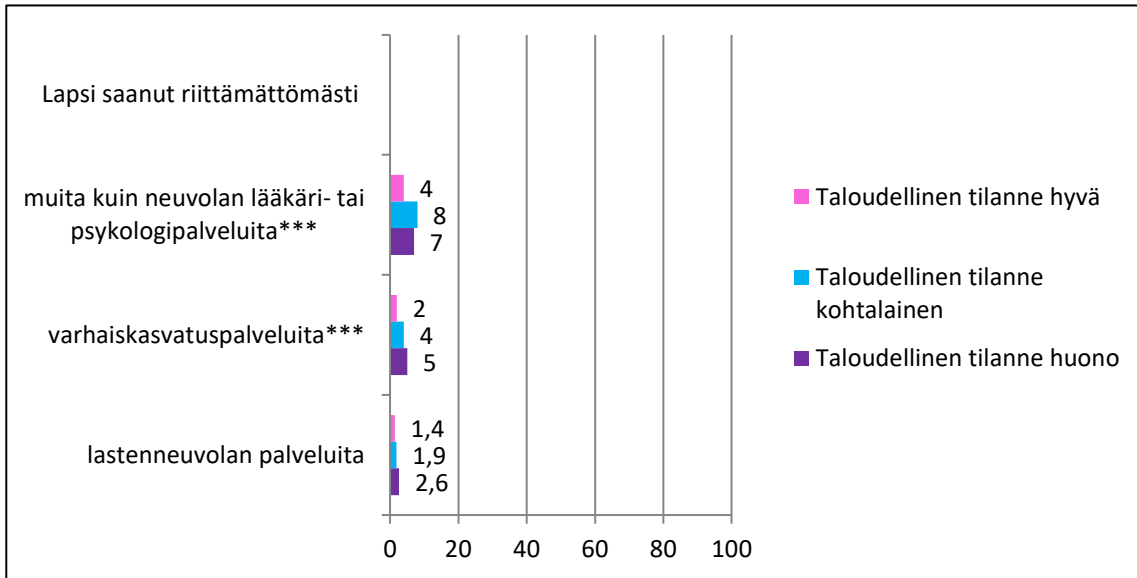
Huonossa taloudellisessa asemassa olevat äidit tunsivat myös harvemmin itsensä tervetulleiksi hoitopaikkaan kuin hyväksi tai kohtalaiseksi taloudellisen tilanteensa arvioivat äidit. Myös tietoa lapsen hoitopäivän tapahtumista ja yksikön toiminnasta kertoi saavansa riittävästi vain kolme neljästä huonossa taloudellisessa tilanteessa olevasta äidistä, kun taloudellisen tilanteensa hyväksi arvioineista lähes 90 prosenttia sanoi saavansa riittävästi tietoa. Harvempi kuin kaksi kolmesta äidistä kertoi, että henkilöstö kysyy äitien mielipidettä ja ehdotuksia opetuksesta ja kasvatuksesta; tätäkin tapahtui useammin hyvässä kuin huonossa taloudellisessa tilanteessa olevien äitien mukaan. Näyttää siis siltä, että huonommassa taloudellisessa asemassa olevat äidit kokevat systemaattisesti tulewansa harvemmin kuulluksi ja arvostetuksi vuorovaikutuksessaan varhaiskasvatuksen henkilöstön kanssa kuin hyvässä taloudellisessa asemassa olevat äidit.

8.3. Lapsen hyvinvointia tukevien palvelujen saaminen tarvittaessa

Valtaosa nelivuotiaista lapsista oli kyselyyn vastaamista edeltäneen vuoden aikana tarvinnut lastenneuvolan palveluita (97 %), noin kaksi kolmesta (64 %) oli tarvinnut myös muita lääkäri- tai psykologipalveluita. Näissä tarpeissa ei ollut eroa perheen toimeentulokokemusten mukaan. Varhaiskasvatuspalveluita oli tarvinnut kolme neljästä lapsesta (75 %), hieman useammin (76 %) hyvässä taloudellisessa tilanteessa olevissa

perheissä kuin kohtalaisessa (73 %) tai huonossa (71 %) taloudellisessa tilanteessa olevissa perheissä. (Liitetaulukko 15.) Tämä liittyy siihen, että hyvässä taloudellisessa asemassa olevat äidit olivat muita useammin ansiotyössä ja muita harvemmin perhevapaalla nuoremman lapsen kanssa (ks. taulukko 6 luvussa 4).

Näihin lasten palvelujen tarpeisiin on kaiken kaikkiaan vastattu hyvin: vain alle kaksi prosenttia kaikista äideistä sanoi lapsen saaneen riittämättömästi lastenneuvolan palveluita ja kolme prosenttia kertoi varhaiskasvatuspalveluita saadun riittämättömästi. Eniten puutetta oli ollut lääkäri- tai psykologipalveluista, mutta niidenkin riittämättömästä saamisesta kertoi vain kuusi prosenttia kaikista äideistä. (Liitetaulukko 15.) Lastenneuvolan palveluita lukuun ottamatta näiden palvelujen riittämätön saaminen oli kuitenkin noin kaksi kertaa yleisempää taloudellisesti kohtalaisessa tai huonossa tilanteessa olevissa perheissä kuin hyvässä taloudellisessa tilanteessa olevissa perheissä (kuvio 17).

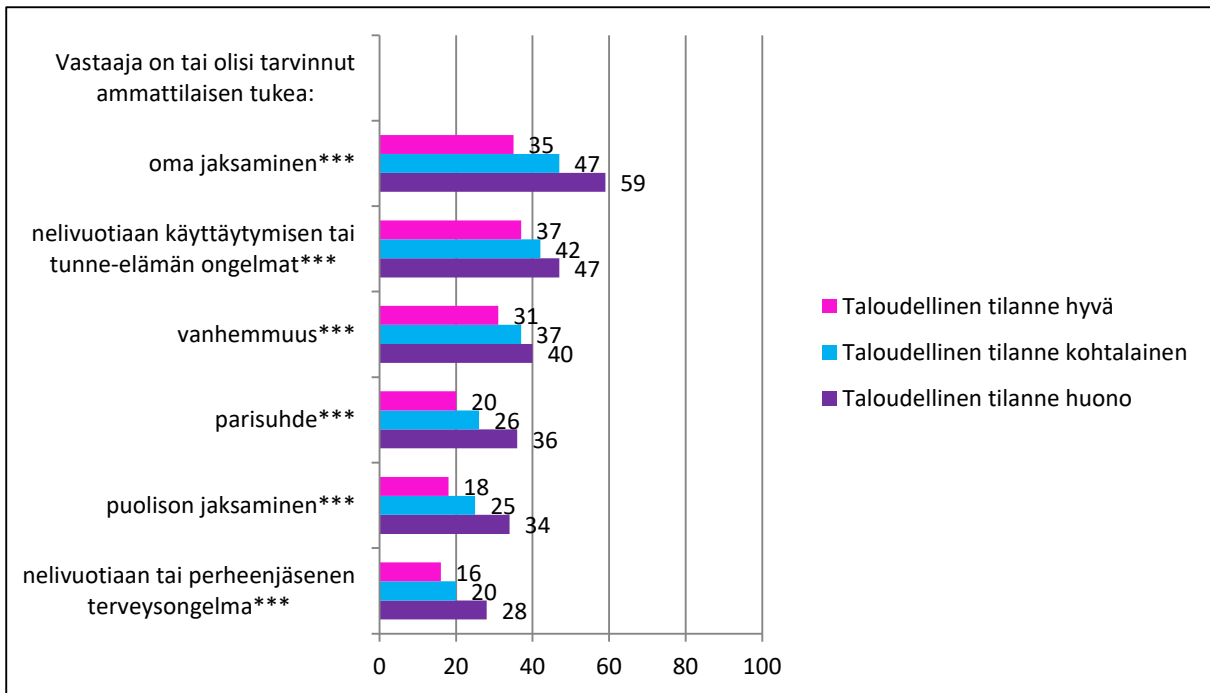
*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

Kuvio 17. Lapsen hyvinvointia tukevien palvelujen saaminen tarvittaessa toimeentulokokemusten mukaan, %

8.4. Äitien tuen tarve ammatilaisilta ja tuen saaminen tarvittaessa

Äitien tuen tarve ammatilaisilta kyselyyn vastaamista edeltävänä vuonna liittyi yhtäältä nelivuotiaan lapsen hyvinvointiin, toisaalta äidin omaan hyvinvointiin. Yleisimmin tukea oli tarvittu lapsen kasvun ja kehityksen kysymyksissä; neljä viidestä äidistä (82 %) vastasi näin riippumatta siitä mikä on perheen taloudellinen tilanne (liitetaulukko 16). Tässä on epäilemättä kysymys lastenneuvolan tarjoamasta tuesta lapsen kasvun ja kehityksen herättämissä kysymyksissä.

Seuraavaksi yleisimmin eli kaksi viidestä äidistä (41 %) mainitsi tarvinneensa ammatilaisten tukea omaan jaksamiseensa (liitetaulukko 16). Tuen tarve omaan jaksamiseen oli selvästi yhteydessä äidin kokemuksiin perheen taloudellisesta tilanteesta (kuvio 18). Hieman yli kolmannes hyvässä taloudellisessa tilanteessa olevista, mutta jo lähes puolet vain kohtalaisessa tilanteessa olevista ja yli puolet taloudellisen tilanteensa huonoksi arvioineista äideistä oli tai olisi tarvinnut ammatilaisten tukea omaan jaksamiseensa. Puolison jaksamiseen oli tai olisi ammatilaisten tukea tarvinnut noin joka viides äiti (22 %). Samoin kuin omaan jaksamiseen myös puolison jaksamiseen saatava tuen tarve oli yhteydessä toimeentulokokemuksiin. Hyväksi taloudellisen tilanteensa arvioivista äideistä 18 prosenttia, sen kohtalaiseksi arvioineista 25 prosenttia ja taloudellisen tilanteensa huonoksi arvioineista joka kolmas (34 %) kertoi tarvinneensa tukea ammatilaisilta puolison jaksamiseen.

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

Kuvio 18. Äitien tuen tarve ammatilaisilta toimeentulokokemusten mukaan, %

Myös nelivuotiaan lapsen käyttäytymisen ja tunne-elämän ongelmien ratkomiseen oli tai olisi tarvinnut tukea lähes kaksi viidestä äidistä (39 %, liitetaulukko 16). Tämäkin tuen tarve oli yhteydessä äidin kokemukseen perheen toimeentulosta (kuvio 18): hieman yli kolmannes hyvässä taloudellisessa tilanteessa olevista, kaksi viidestä vain kohtalaisessa tilanteessa olevista ja lähes puolet taloudellisen tilanteensa huonoksi arvioineista äideistä oli tai olisi tarvinnut ammatilaisien tukea lapsensa käyttäytymisen tai tunne-elämän ongelmien selvittämisessä.

Vanhemmuuden tilanteet laajemmin aiheuttivat myös äideille ammatillaisen tuen tarvetta, tästä mainitsee kolmannes kaikista äideistä. Yhteys toimeentulokokemuksiin oli samantapainen kuin edellä (kuvio 18): taloudellisen tilanteensa hyväksi arvioivista äideistä hieman alle kolmannes, sitä kohtalaisena pitävistä yli kolmannes ja sen huonoksi arvioivista kaksi viidestä kertoi tarvitseensa tukea omaan vanhemmuuteensa.

Parisuhteen ongelmien käsittelyyn ammatillaisen tukea oli tai olisi tarvinnut lähes neljäs äideistä (23 %). Jälleen yhteys toimeentulokokemuksiin on selvä (kuvio 18). Hyvässä taloudellisessa tilanteessa olevista äideistä joka viides kertoi parisuhteen käsittelyn tarpeista, kohtalaisessa taloudellisessa tilanteessa olevista joka neljäs ja huonossa taloudellisessa tilanteessa olevista yli kolmannes.

Tuen tarvetta nelivuotiaan lapsen tai muun perheenjäsenen pitkäaikaisen sairauden tai muun terveysongelman selvittämiseen oli ollut enää 18 prosentilla kaikista äideistä (liitetaulukko 16), mutta kun hyvässä taloudellisessa tilanteessa olevista äideistä joka kuudes (16 %) kertoi tällaisen tuen tarpeesta, huonossa taloudellisessa tilanteessa olevista sitä oli tai olisi tarvinnut useampi kuin joka neljäs äiti (28 %).

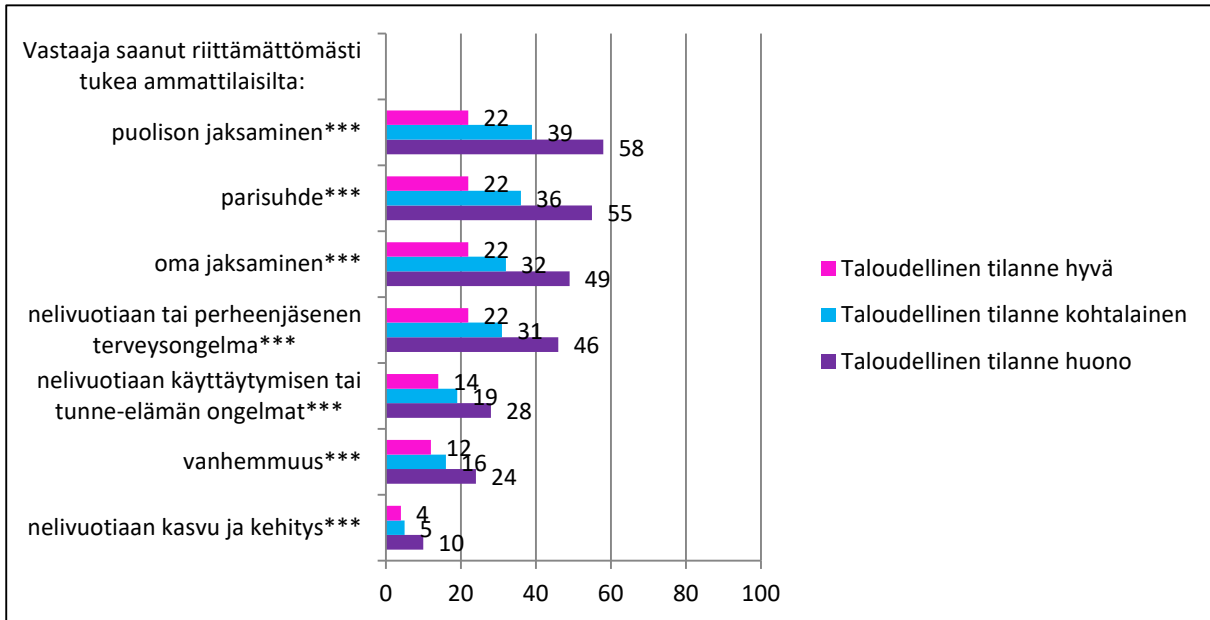
Lukuun ottamatta nelivuotiaan lapsen kasvun ja kehityksen kysymyksiä kaikissa muissa äidin tuen tarpeen tilanteissa tuen tarve oli siis tilastollisesti erittäin merkitsevästi lineaarisessa yhteydessä äidin kokemukseen perheen taloudellisesta tilanteesta: mitä heikompi taloudellinen tilanne, sitä useampi äiti kertoi tarvitseensa ammatilaisien tukea.

Miten ammatilaiset sitten ovat kyenneet vastaamaan äitien tuen tarpeeseen? Tukea tarvitsevista äideistä sitä kertoi riittämättömästi¹³ saaneensa useimmin puolison jaksamiseen (31 %), parisuhdeongelmiin (30 %), äidin omaan jaksamiseen (28 %) ja nelivuotiaan tai muun perheenjäsenen pitkäaikaissairauteen tai muuhun

¹³ Riittämätön tuen saaminen kattaa vastaajat, jotka saivat tukea, mutta se ei ollut riittävää, ja vastaajat, jotka olisivat tarvinnut tukea, mutta eivät sitä saaneet. Sen sijaan mukana eivät olet vastaajat, jotka eivät ilmaisseet tuen tarvettaan ammatilaiselle.

terveysongelmaan (28 %). Harvemmin tuki jäi riittämättömäksi nelivuotiaan käyttäytymisen ja tunne-elämän ongelmien käsittelyssä (17 %) tai vanhemmuuden tilanteiden pohdinnassa (14 %), ja kaikkein harvimminkin lapsen kasvun ja kehityksen kysymyksissä (5 %). (Liitetaulukko 17.)

Samoin kuin tuen tarve edellä, myös kokemus tuen jäämisestä riittämättömäksi on tilastollisesti erittäin merkitsevässä yhteydessä äitien toimeentulokokemuksiin, ja erot hyvin ja huonommin toimeentulevien välillä ovat vielä suurempia kuin edellä (kuvio 19). Kuviossa 19 esitettävät luvut ovat riittämättömästi tukea saaneiden osuuksia tukea tarvinneista, ei kaikista vastaajista.

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

Kuvio 19. Äitien ammatilaisilta saaman tuen riittämättömyys toimeentulokokemusten mukaan, % tukea tarvinneista

Puolison jaksamiseen, parisuhteen ongelmiin ja omaan jaksamiseen jopa puolet tai yli puolet tukea tarvinneista huonossa taloudellisessa tilanteessa olevista äideistä sanoi saaneensa tukea riittämättömästi, kun hyvässä taloudellisessa tilanteessa olevista tukea tarvinneista äideistä sitä kertoi saaneensa riittämättömästi hieman yli viidennes ja kohtalaiseksi taloudellisen tilanteensa arvioineista noin kolmannes. Lähes yhtä suuret olivat erot silloin, kun tukea tarvittaisiin nelivuotiaan lapsen tai muun perheenjäsenen terveysongelmiin: huonoksi taloudellisen tilanteensa arvioivat tuen tarvitsijat sanoivat saaneensa sitä riittämättömästi kaksi kertaa useammin kuin taloudellisen tilanteensa hyväksi arvioineet.

Missä määrin on kysymys siitä, että hyvässä taloudellisessa asemassa olevilla on enemmän voimavaroja hakea tukea sitä tarvitessaan, missä määrin ehkä siitä, että ammatilaiset eivät osaa tai heillä ei ole aikaa havaita tuen tarvetta, jos ”asiakas” ei sitä riittävän selvästi kykene ilmaisemaan? Terveystieteiden vaihtuvuus vie myös pohjaa siltä, että terveydenhoitaja tuntee perheet pidemmältä ajalta ja terveydenhoitajan ja vanhempien välille voi kehittyä luottamuksellinen suhde. Tämä vaikeuttaa mahdollisuutta ottaa keskusteluun arkaluontoisia asioita. THL:n FinLapset-tutkimuksessa vauvaperheille vuonna 2020 tehdyssä kyselyssä (Klemetti ym. 2021) kävi ilmi, että keskimäärin 17 prosentilla odottavista äideistä oli äitiysneuvolakäynneillä ollut vaihtuva terveydenhoitaja, Helsingissä lähes joka neljännellä äidillä (23 %) (FinLapset 2020). Lastenneuvolakäynneistä ei vastaavaa tietoa ole saatavilla.

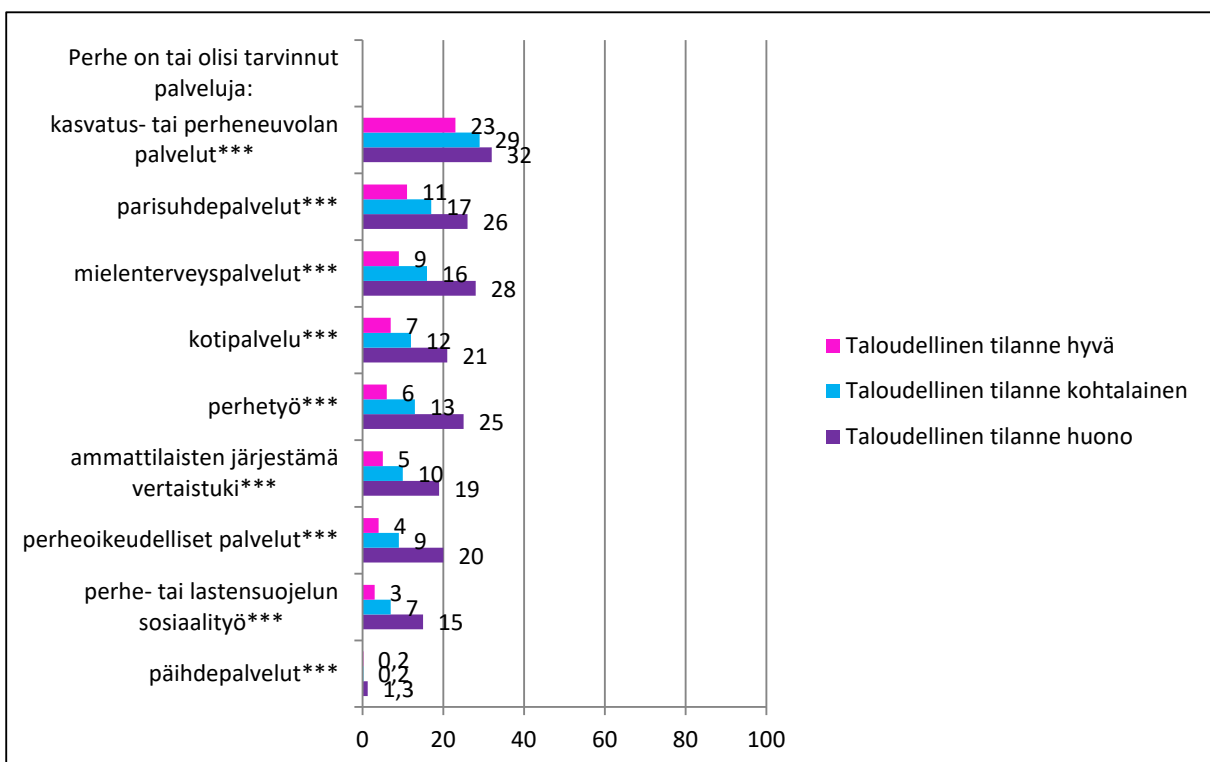
Lapsen käyttäytymisen ja tunne-elämän ongelmiin sekä vanhemmuuden tai lapsen kasvun ja kehityksen kysymyksiin tukea vailla jääneitä oli erilaisissa taloudellisissa tilanteissa olevien äitien joukossa vähemmän, mutta myös näiden tuen tarpeiden kohdalla huonoksi taloudellisen tilanteensa arvioineet tukea tarvinneet äidit kertoivat saaneensa tukea riittämättömästi kaksi kertaa useammin kuin taloutensa hyväksi arvioineet tuen tarvitsijat.

8.5. Perheen hyvinvointia tukevien palvelujen tarve ja niiden saaminen tarvittaessa

Melko harva äiti kertoi tarvitseensa erilaisia perheiden hyvinvointia tukevia palveluita (liitetaulukko 18). Useimmin oli tarvittu kasvatus- tai perheneuvolan palveluita, jotka mainitsi joka neljäs kaikista äideistä. Parisuhdepalveluita oli tai olisi tarvinnut 14 prosenttia äideistä, mielenterveyspalveluita 12 prosenttia, perhetyön palveluita ja kotipalveluita 10 prosenttia, ammattilaisten järjestämää vertaistukea kahdeksan prosenttia, perheoikeudellisia palveluita kuusi prosenttia sekä perhesosiaalityön tai lastensuojelun sosiaalityön palveluita viisi prosenttia kaikista äideistä.

Kaikkien näiden palvelujen tarve oli selvästi yhteydessä äidin arvioon perheen taloudellisesta tilanteesta: mitä heikompi taloudellinen tilanne, sitä suurempi osuus äideistä sanoi perheen tarvitsevan näitä palveluita (kuvio 20). Kasvatus- tai perheneuvolan palveluiden tarvetta perheessä oli tai olisi ollut lähes neljänneksessä hyväksi taloudellisen tilanteensa arvioineiden äitien mukaan, vajaassa kolmanneksessa kohtalaiseksi ja kolmanneksessa huonoksi taloudellisen tilanteensa arvioineiden äitien mukaan.

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

Kuvio 20. Perheen hyvinvointia tukevien palvelujen tarve toimeentulokokemusten mukaan, %

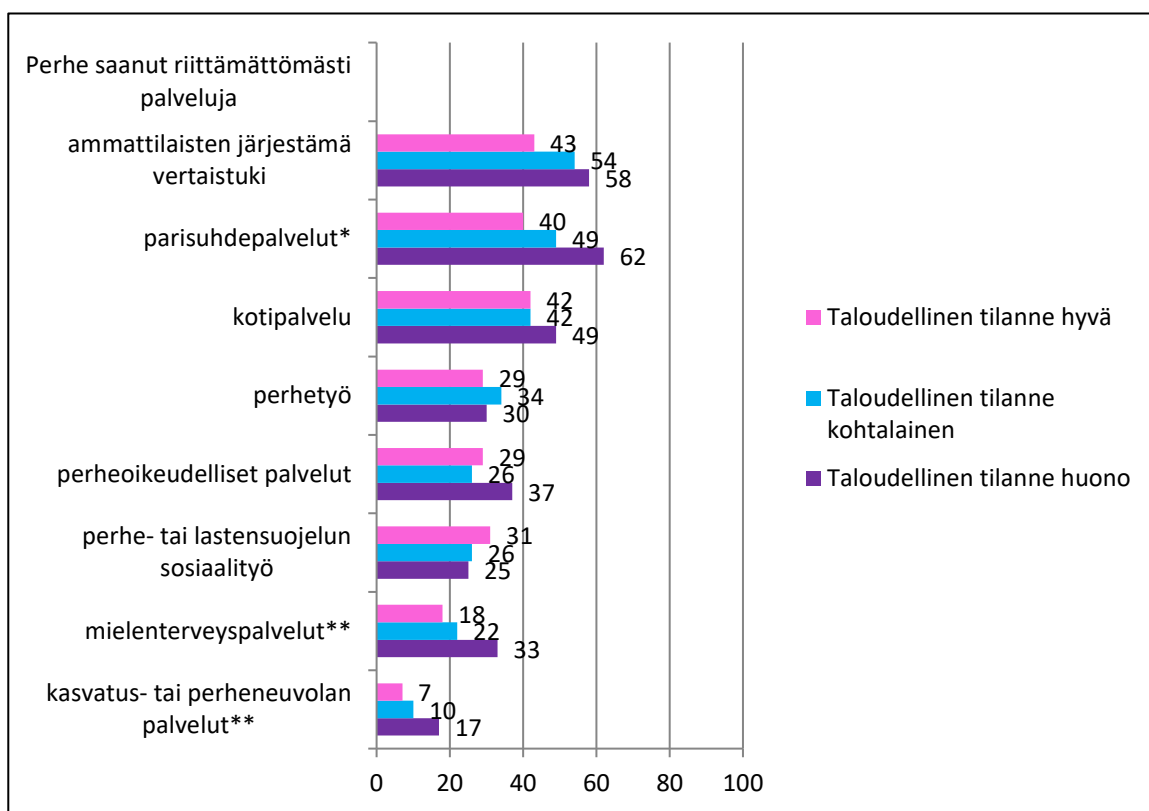
Muiden palvelujen kohdalla erot olivat jyrkempiä. Useampi kuin joka neljäs huonossa taloudellisessa tilanteessa oleva äiti sanoi perheen tarvitsevan parisuhdepalveluita tai mielenterveyspalveluita, kun niitä oli tarvittu noin joka kuudennessa kohtalaisessa taloudellisessa tilanteessa olevassa perheessä ja enää noin joka kymmenennessä hyvässä taloudellisessa tilanteessa olevassa perheessä.

Kotipalvelun apua oli tai olisi tarvittu joka viidennen huonossa taloudellisessa tilanteessa olevan äidin perheessä, mutta vain noin joka kymmenennessä kohtalaiseksi taloudellisen tilanteen arvioineen äidin ja sitäkin harvemmassa hyväksi taloudellisen tilanteen arvioineen äidin perheessä. Saman suuntaisia olivat erot perhetyön palvelujen tarpeessa, jota tosin oli tai olisi tarvinnut joka neljäs huonossa taloudellisessa asemassa oleva perhe.

Joka viides huonossa taloudellisessa tilanteessa oleva äiti oli tai olisi tarvinnut ammattilaisen järjestämää vertaistukea, kun kohtalaisessa taloudellisessa asemassa olevista tuen tarvetta oli ollut joka kymmenennessä

ja hyvässä taloudellisessa asemassa olevista enää yhdellä kahdestakymmenestä. Perheoikeudellisten palvelujen kohdalla luvut olivat jokseenkin samat. Perhesosiaalityön tai lastensuojelun sosiaalityön tarve oli ollut vähäisintä, mutta erot taloudellisen tilanteen mukaan olivat siinäkin selvät: huonossa taloudellisessa asemassa olevista perheistä 15 prosenttia mutta hyvässä taloudellisessa asemassa olevista vain kolme prosenttia kertoi tarvitseensa näitä palveluita.

Vain pieni osa kaikista äideistä kertoi, että hänen perheensä olisi tarvinnut mutta ei ole saanut riittävästi perheen hyvinvointia tukevia palveluja.¹⁴ Liitetaulukosta 19 nähdään, että tähän tilanteeseen joutuneiden perheiden määrä vaihteli palvelun mukaan. Eri palvelujen osalta kysymykseen on myös vastattu hyvin vaihtelevasti (n = 243–1 706), ilmeisesti siksi, että osaa palveluista aineiston vastaajat ovat tarvinneet vain harvoin (analyysistä jätettiin pois vastaajat, jotka eivät olleet tarvinneet kyseistä palvelua). Lukumääräisesti eniten palvelua riittämättömästi saaneita perheitä oli parisuhde- ja kotipalvelujen sekä perhetyön palvelujen kohdalla, tarvitsemaansa palvelua vaille jääneiden osuudet sen sijaan olivat suurimmat ammattilaisten vertaistuen ja parisuhdepalvelujen kohdalla. Kuviossa 21 esitettävät luvut kuvaavat riittämättömästi kutakin palvelua saaneiden osuudet palvelua tarvinneista, ei kaikista vastaajista.

** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti merkitseviä, p<0.01
* Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti melkein merkitseviä, p<0.05

Kuvio 21. Perheen saamien palvelujen riittämättömyys toimeentulokokemusten mukaan, % palvelua tarvinneista (n = 243–1 706)

Edellä todettiin, että palvelujen tarve oli varsin selvästi yhteydessä äidin arvioon perheen taloudellisesta tilanteesta, mutta kuvioista 21 nähdään, että palvelujen riittämätön saaminen oli vain joidenkin palvelujen kohdalla tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä perheen toimeentulokokemuksiin. Näin oli ilmeisesti yhtäältä siksi, että vastaajien määrä oli useiden palvelujen kohdalla pieni ja toisaalta siksi, että joidenkin palvelujen tarve oli aineiston vastaajilla ollut vähäistä tai palvelua ei ehkä tunneta. Merkitseviä eroja palvelujen

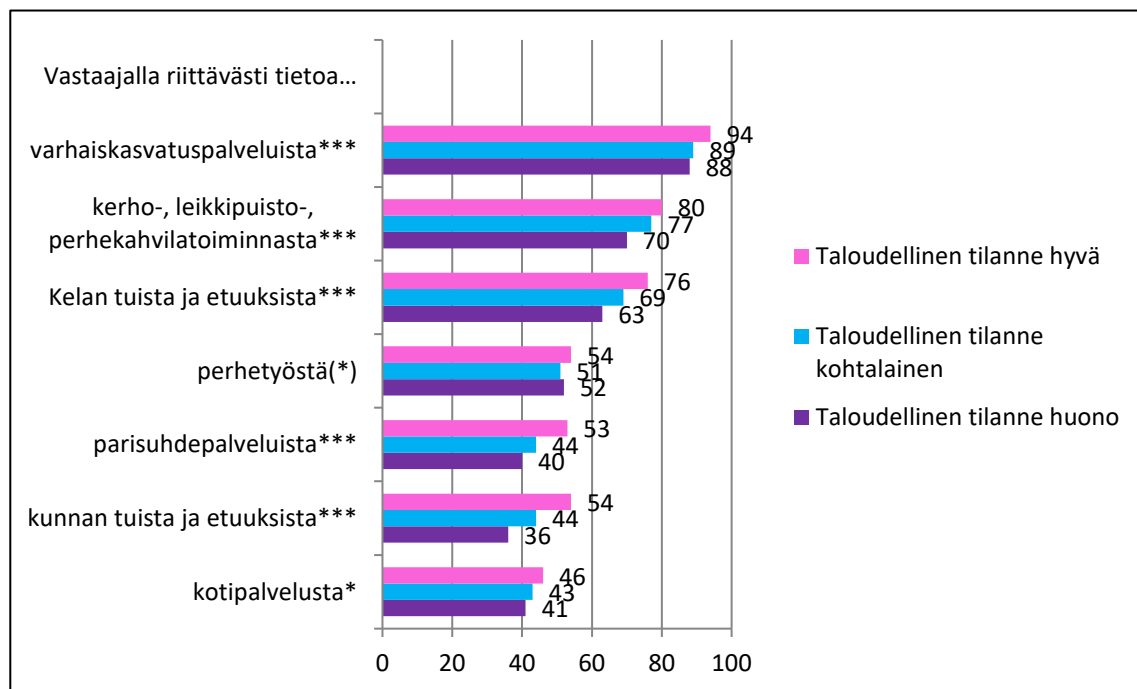
¹⁴ Riittämätön palvelujen saaminen kattaa vastaajat, jotka saivat palvelua, mutta se ei ollut riittävä, ja vastaajat, jotka olisivat tarvinneet palvelua, mutta eivät sitä saaneet. Sen sijaan mukana eivät ole vastaajat, jotka eivät ilmaisseet palvelun tarvettaan.

riittämättömässä saamisessa oli parisuhdepalveluissa, mielenterveyspalveluissa sekä kasvatusta- tai perheneuvolan palveluissa, joita vaille huonossa taloudellisessa asemassa olevat perheet olivat jääneet muita perheitä useammin.

8.6. Perheen hyvinvointia tukevien palvelujen tunteminen

Palvelujen saaminen voi jäädä riittämättömäksi myös siksi, että perheissä ei ole tietoa tarjolla olevista palveluista. Aineiston äidit tunsivatkin lapsiperheiden hyvinvointia tukevia palveluja melko vaihtelevasti (liitetäulukko 20). Välittömästi lapseen liittyvät palvelut tunnettiin laajasti: lähes kaikki äidit (92 %) sanoivat, että heillä on riittävästi tietoa varhaiskasvatustalouksista, ja valtaenemmistöllä (78 %) oli riittävästi tietoa myös kerho-, leikkipuisto- tai perhekahvilatoiminnasta. Selvä enemmistö (73 %) arvioi myös tietävänsä riittävästi Kelan tuista ja etuuksista. Sen sijaan perhetyön palveluista, parisuhdepalveluista tai kotipalvelusta tiesi riittävästi parhaimmillaankin enää noin puolet kyselyyn vastanneista äideistä. Myös kunnan tarjoamat tuet ja etuudet (esimerkkeinä kysymyksessä on mainittu kotihoidon tuen kuntalisä ja ehkäisevä toimeentulotuki) olivat tuttuja vain alle puolelle äideistä.

Palvelujen tuntemisessa oli eroja perheen toimeentulokokemusten mukaan samaan tapaan kuin edellä palvelujen tarpeessa, vaikka erot eivät olekaan yhtä suuria (kuvio 22). Kuitenkin esimerkiksi Kelan maksamat tuet ja etuudet olivat tuttuja kolmelle neljästä hyvässä taloudellisessa asemassa olevista, mutta enää harvemmalle kuin kahdelle kolmesta huonossa taloudellisessa asemassa olevista. Kunnan tarjoamista tuista ja etuuksista kertoi tietävänsä riittävästi runsas puolet hyväksi taloudellisen asemansa arvioivista, mutta vain joka kolmas sen huonoksi arvioivista äideistä. Tämänkin korostaa sitä, että neuvoloissa tulisi kiinnittää enemmän huomiota perheen taloudellisesta tilanteesta keskustelemiseen ja opastamiseen tukien ja etuuksien tuntemisessa. Myös lapsiperheiden tueksi tarkoitetun kotipalvelun piiriin ohjaaminen neuvolassa voisi olla avuksi perheille.

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

* Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti melkein merkitseviä, $p < 0.05$

Kuvio 22. Perheen hyvinvointia tukevien palvelujen tunnettuus toimeentulokokemusten mukaan, %

9 Toimeentulon ongelmallisuus ennustaa äitien hyvinvoinnin vajeita

Edellä olemme tarkastelleet nelivuotiaiden lasten ja heidän äitiensä hyvinvointia kuvaavien tekijöiden yhteyttä äitien arvioon perheen taloudellisesta tilanteesta. Tulokset kertoivat, että äitien ja lasten hyvinvointi on heikompaa useimpien tarkasteltujen tekijöiden osalta silloin, kun äiti arvioi perheensä taloudellisen tilanteen olevan huono, usein myös silloin, kun äiti arvioi taloudellisen tilanteen kohtalaiseksi verrattuna äiteihin, jotka arvioivat perheensä taloudellisen tilanteen hyväksi.

Hyvinvointikokemukset syntyvät kuitenkin ihmisten elämän kokonaisuudessa, ja hyvinvoinnin vajeiden taustalla voi olla monenlaisia muitakin tekijöitä kuin perheen taloudellinen tilanne. Osa hyvinvoinnin vajeista voi myös johtaa taloudellisen tilanteen heikkenemiseen. Yhteys toimeentulokokemuksen ja hyvinvoinnin vajeiden välillä voi siis olla kaksisuuntainen. Seuraavaksi tarkastelemme monimuuttuja-analyysin avulla eräiden keskeisten äidin hyvinvointia kuvaavien tekijöiden mahdollisia riskitekijöitä. Tavoitteenamme on yhtäältä selvittää taloudellisen tilanteen merkitystä hyvinvoinnille silloin, kun myös muita mahdollisia selittäviä tekijöitä otetaan mukaan analyysiin. Toisaalta tarkastelemme näiden muiden tekijöiden merkitystä äidin hyvinvoinnin vajeiden riskitekijöinä.

Vastaajan hyvinvoinnin vajeita kuvaavista tekijöistä otimme tarkasteluun äidin masennuksen, yksinäisyyden, tyytymättömyyden elämään, kokemuksen ettei kuulu ystäväpiiriin tai ei tunne olevansa tärkeä osa suomalaista yhteiskuntaa sekä perheen arjen sujumisen. Selittävinä tekijöinä analyysissa ovat mukana taloudellisen tilanteen lisäksi vastaajan koettu terveys, tyytymättömyys parisuhteeseen, jota tässä kuvataan yhteenkuuluvuuden tunteen avulla, mahdollinen ero tai työttömyyskokemukset perheessä edeltäneen vuoden aikana, vastaajan oma työttömyys vastaushetkellä, yksinhuoltajuus, vastaajan ikä, koulutus ja lasten lukumäärä sekä se, että FinLapset-kyselyn nelivuotiaan kohdelapsen terveys on enintään melko hyvä.

Ensimmäisen tavoitteemme osalta analyysit osoittivat, että taloudellisen tilanteen huonoksi tai enintään kohtalaiseksi arvioimisen yhteys äidin hyvinvointivajeisiin säilyi selvänä ja tilastollisesti merkitsevänä, kun muita mahdollisia selittäviä tekijöitä vakioitiin (taulukko 8). Taloudellisen tilanteen ongelmat lisäsivät selvästi riskiä¹⁵ olla tyytymätön elämään: se yli kaksinkertaistui. Samoin riski arjen sujumiseen enintään melko hyvin yli kaksinkertaistui. Myös riskit masennukseen, yksinäisyyteen, tunteeseen ystäväpiirin ulkopuolelle jäämisestä ja siitä, ettei ole tärkeä osa suomalaista yhteiskuntaa, lisääntyivät vähintään tai lähes 50 prosenttia taloudellisen tilanteen ollessa enintään kohtalainen riippumatta muista näitä hyvinvoinnin vajeita selittävistä tekijöistä.

Muista äitien hyvinvoinnin vajeita selittävistä tekijöistä nousevat tässä tarkastelussa erityisesti esille äidin kokemus omasta terveydestään sekä tyytyväisyys yhteenkuuluvuuden tunteeseen parisuhteessa. Jos äiti arvioi terveydentilansa enintään keskinkertaiseksi, riski olla tyytymätön elämäänsä kuusinkertaistui, riski masennukseen kolminkertaistui ja riskit yksinäisyyteen sekä perheen arjen sujumiseen enintään melko hyvin yli kaksinkertaistuivat.

Tyytymättömyys yhteenkuuluvuuden tunteeseen parisuhteessa oli tässä analyysissa selvästi suurin riskitekijä yleisen elämään tyytyväisyyden kannalta: parisuhteeseensa tyytymättömillä äideillä riski olla tyytymätön elämäänsä oli yhdeksänkertainen verrattuna parisuhteeseensa tyytyväisiin äiteihin. Kiinnostavaa on, että tyytymättömyys yhteenkuuluvuuden tunteeseen olemassa olevassa parisuhteessa oli selvästi suurempi riskitekijä kuin parisuhteen puuttuminen, joka kolminkertaisti riskin tyytymättömyydestä elämään. Jos äiti oli tyytymätön yhteenkuuluvuuteen kumppaninsa kanssa, myös riski perheen arjen sujumiseen vähemmän hyvin jopa viisinkertaistui. Sen sijaan vailla parisuhdetta elämisellä ei ollut merkitystä äidin arviolle arjen sujumisesta. Ongelmat yhteenkuuluvuuden tunteessa yli kolminkertaistivat äidin riskin kokea itsensä yksinäiseksi ja yli kaksinkertaistivat masennusriskin ja riskin kokea jäävänsä sivuun ystäväpiiristä. Myös yksinäisyyden

¹⁵ Odds ratio (OR) ei kuvaa tilastollisessa mielessä riskiä, vaan jonkin tapahtuman todennäköisyyden suhdetta siihen, että kyseistä asiaa ei tapahdu. Suomeksi tätä kuvataan esimerkiksi käsitteellä ristitulosuhde. Luettavuuden vuoksi käytämme kuitenkin tässä työpaperissa riskin käsitettä, vaikka se ei ole tilastollisesti täsmälleen oikein.

kokemuksessa tyytymättömyys yhteenkuuluvuuden tunteeseen olemassa olevassa parisuhteessa oli suurempi riskitekijä kuin parisuhteen puuttuminen, vaikka sekin lähes kaksinkertaisti riskin. Vailla parisuhdetta eläminen ei myöskään ollut yhteydessä äidin kokemaan masennukseen tai ystäväpiiristä sivussa olemiseen. Vainuttua siltä, että parisuhteeseen kohdistuvissa odotuksissa koettu pettymys saattaa olla ainakin tässä analysoituille hyvinvoinnin kuvaajille suurempi riskitekijä kuin ilman parisuhdetta eläminen.

Taulukko 8. Hyvinvoinnin vajeita selittävät tekijät nelivuotiaiden lasten äideillä. Odds ratio (OR) -kertoimet, logistinen regressioanalyysi

	Masentunut ¹	Yksinäinen ²	Tyytymätön elämään ³	Ei tunne kuuluvansa ystäväpiiriin ⁴	Ei tunne olevansa tärkeä osa yhteiskuntaa ⁴	Perheen arki sujuu enintään melko hyvin ⁵
Taloudellinen tilanne						
hyvä kohtalainen tai huono	1 1.48***	1 1.66***	1 2.25***	1 1.64***	1 1.80***	1 2.16***
Oma terveys						
erittäin tai melko hyvä keskinkertainen, melko huono tai huono	1 3.20***	1 2.25***	1 5.99***	1 1.68***	1 1.47**	1 2.47***
Tyytyväisyys yhteenkuuluvuuden tunteeseen parisuhteessa						
melko tai erittäin tyytyväinen ei tyytyväinen eikä tyytymätön, melko tai erittäin tyytymätön ei parisuhteessa	1 2.33*** 0.89 ns	1 3.17*** 1.94***	1 9.28*** 3.00***	1 2.43*** 1.24 ns	1 1.95*** 1.55(*)	1 5.33*** 1.18 ns
Ero viimeisten 12 kk aikana						
ei kyllä	1 1.64**	1 1.18 ns	1 0.86 ns	1 1.02 ns	1 1.83*	1 1.25 ns
Työttömyyskokemuksia perheessä 12 kk aikana						
ei kyllä	1 1.42***	1 1.30**	1 1.50**	1 1.30**	1 1.27*	1 1.11 ns
Pääasiallinen toiminta						
ansiotyössä ei työelämässä	1 1.01 ns	1 1.29***	1 0.96 ns	1 1.05 ns	1 1.17*	1 0.87*
Lapsen terveys						
erittäin hyvä enintään melko hyvä	1 1.34**	1 1.41***	1 1.09 ns	1 1.47***	1 1.49***	1 1.93***
Perherakenne						
kahden aikuisen perhe yhden aikuisen perhe	1 1.73**	1 1.36*	1 1.79*	1 0.85 ns	1 0.65*	1 1.02 ns
Ikä						
35 tai yli Alle 35-vuotias	1 1.21**	1 1.39***	1 1.09 ns	1 1.04 ns	1 1.30***	1 0.87*
Lasten lukumäärä						
yksi tai kaksi kolme tai useampia	1 0.89 ns	1 0.94 ns	1 1.03 ns	1 1.14*	1 0.95 ns	1 1.18**
Koulutus						
enemmän kuin ammatillinen tutkinto enintään ammatillinen tutkinto	1 1.11 ns	1 1.10 ns	1 0.90 ns	1 1.04 ns	1 1.38***	1 0.87*
R ²	0.125	0.152	0.319	0.07	0.068	0.175
N	7 124	7 163	7 167	7 151	7 125	7 153

***p<0.001, **p<0.01, *p<0.05, (*)p<0.1, ns yhteys ei ole tilastollisesti merkitsevä

¹ Vastaaja on ollut alakuloinen tai masentunut vähintään kahden viikon jakson viimeksi kuluneen 12 kk aikana, n = 1 457 (20 %).

² Vastaaja tuntee itsensä yksinäiseksi joskus, melko usein tai jatkuvasti, n = 2 746 (38 %).

³ Vastaaja ei ole tyytyväinen elämäänsä tällä hetkellä (ei tyytyväinen eikä tyytymätön, melko tyytymätön, erittäin tyytymätön), n = 687 (10 %).

⁴ Vastaaja ei koe olevansa tärkeä osa (ei samaa eikä eri mieltä, eri mieltä tai täysin eri mieltä väitteestä "Koen olevani tärkeä osa...") ystäväpiiriä, n = 4 477 (63 %), tai suomalaista yhteiskuntaa, n = 5 711 (80 %).

⁵ Vastaajan arvion mukaan perheen arki toimii tavallisesti melko hyvin, ei hyvin eikä huonosti, melko huonosti tai huonosti, n = 4 039 (56 %).

Perherakennetta kuvaavat tekijät olivat nelivuotiaiden lasten äideillä yhteydessä joihinkin hyvinvoinnin vajeisiin, kun muut tekijät oli otettu huomioon analyysissä. Perheen ainoana aikuisena eläminen lisäsi

masennusriskiä ja riskiä olla tyytymätön elämäänsä jonkin verran sekä hieman vähemmän myös riskiä kokea itsensä yksinäiseksi, eli sen merkitys riskitekijänä oli edellä kuvattuja tekijöitä pienempi. Sen sijaan yksinhuoltajuus ei ollut yhteydessä tunteeseen ystäväpiirin ulkopuolelle jäämisestä tai arvioon perheen arjen sujumisesta. Jonkin verran se vähensi riskiä siitä, ettei koe olevansa tärkeä osa suomalaista yhteiskuntaa. Viimeksi kuluneen vuoden aikana tapahtunut ero lisäsi masennusriskiä ja myös riskiä olla tuntematta itseään tärkeäksi osaksi suomalaista yhteiskuntaa, mutta ei ollut yhteydessä kokemukseen yksinäisyydestä, ystäväpiiristä sivuun jäämisestä tai perheen arjen sujumisesta.

Lasten lukumäärällä ei ollut juurikaan yhteyttä äidin hyvinvoinnin vajeisiin. Jos perheessä oli kolme tai useampia lapsia, äidin riski tuntee jäävänsä ystäväpiirin ulkopuolelle lisääntyi hieman, samoin kokemus siitä, että perheen arki sujuu enintään melko hyvin. Sosiodemografisista tekijöistä äidin iällä oli yhteys tätä useampiin hyvinvoinnin vajeisiin. Nuoremmilla, alle 35-vuotiailla äideillä oli hieman suurempi riski masentua ja kokea itsensä yksinäiseksi sekä myös tuntee itsensä vähemmän tärkeäksi yhteiskunnassa. Sen sijaan äidin nuori ikä pienensi riskiä kokea perheen arjen sujuvan vähemmän hyvin. Tämä saattaa selittyä sillä, että nuoret äidit ovat ehkä useammin perhevapaalla, mutta toisaalta perhevapaalla oleminen voi selittää myös suurempaa masennus- ja yksinäisyysriskiä.

Äidin koulutuksella tai osallistumisella työelämään oli merkitystä hyvinvoinnin vajeille tässä analyysissä vain harvoin. Äidin vähäinen koulutus lisäsi kolmanneksella riskiä kokea itsensä vähemmän tärkeäksi osaksi suomalaista yhteiskuntaa. Perheen sisällä se vähensi hieman riskiä arjen heikompaan sujumiseen. Jos äiti ei ollut työelämässä, riski kokea itsensä yksinäiseksi lisääntyi runsaalla neljänneksellä. Myös silloin riski kokea itsensä vähemmän tärkeäksi osaksi suomalaista yhteiskuntaa lisääntyi hieman ja riski arjen heikkoon sujumiseen väheni hieman. Työelämän ulkopuolella olevat ovat tässä aineistossa moniulotteinen ryhmä (ks. taulukko 6 luvussa 4): heihin lukeutuvat suurimpana ryhmänä perhevapaalla olevat, mutta myös työttömät, opiskelevat ja pitkäaikaisen sairauden tai muun syyn takia poissa työelämästä olevat äidit. Tämä voi selittää sitä, että työelämän ulkopuolella olemisen yhteydet hyvinvoinnin vajeisiin ovat vähäisempiä kuin voisi olettaa. Nelivuotiaiden lasten äitien kohdalla työelämän ulkopuolella olemisessa on usein kyse juuri lasten kanssa olemisesta, mikä monelle on nimenomaan hyvinvoinnin tekijä. Perheessä viimeksi kuluneen vuoden aikana koettu työttömyys puolestaan oli yhteydessä lähes kaikkiin äidin hyvinvoinnin vajeisiin: se lisäsi puolella riskiä tyytymättömyydestä elämään, yli 40 prosentilla riskiä masennukseen, sekä 30 prosentilla riskiä kokea yksinäisyyttä ja ystäväpiiristä sivuun jäämistä. Myös todennäköisyys olla kokematta itseään tärkeäksi osaksi suomalaista yhteiskuntaa lisääntyi työttömyyttä kokeneiden perheiden äideillä.

Äidin arvio nelivuotiaan lapsen terveydentilasta oli yhteydessä lähes kaikkiin äidin hyvinvoinnin vajeisiin, vaikkakaan ei yhtä voimakkaasti kuin äidin oma terveydentila tai kokemus parisuhteesta. Jos äiti arvioi lapsen terveydentilan enintään melko hyväksi, riski perheen arjen sujumiselle enintään melko hyvin lähes kaksinkertaistui. Onkin selvää, että jos lapsella on terveysongelmia, niiden kanssa toimiminen vie aikaa ja voimia ja täten mutkistaa arkea. Puolella tai lähes puolella lisääntyivät riskit yhteiskunnasta ja ystäväpiiristä sivuun jäämisen kokemuksista sekä yksinäisyydestä. Äidin masennusriskiä lapsen enintään melko hyvä terveys lisäsi kolmanneksella.

Nelivuotiaiden lasten äitien aineistosta saadut tulokset toimeentulokokemusten yhteydestä hyvinvoinnin vajeisiin ovat saman suuntaisia 10–12-vuotiaiden lasten äitien aineistosta saatujen tulosten kanssa (Salmi & Kestilä 2019, 35). Kuten edellä luvussa 3 kuvattiin, tuloksia ei voida suoraan verrata, koska toimeentulokokemuksia on näissä aineistoissa kysytty eri tavoin. Silti sekä nelivuotiaiden että alakoululaisten äideillä toimeentulon ongelmallisuuden merkitys tarkasteltujen hyvinvoinnin vajeiden riskitekijänä osoittautui merkittäväksi myös silloin, kun muita hyvinvoinnin riskitekijöitä vakioitiin. Molemmissa perhevaiheissa toimeentulon ongelmat yli kaksinkertaistivat äidin riskin olla tyytymätön elämäänsä ja nostivat merkittävästi myös äidin riskiä masennukseen ja yksinäisyyteen sekä kokemuksiin ystäväpiirin ulkopuolelle jäämisestä ja perheen arjen sujumisesta enintään melko hyvin.

Myös muut nelivuotiaiden lasten äitien hyvinvoinnin vajeiden riskitekijät olivat samoja kuin alakoululaisten äideillä: riskejä lisäsivät eniten äidin tyytymättömyys parisuhteeseen sekä omat ja lapsen terveysongelmat.

10 Lopuksi: Toimeentulokokemukset yhteydessä lukuisiin hyvinvoinnin osatekijöihin

Tässä raportissa olemme analysoineet perheen koetun taloudellisen tilanteen yhteyttä äitien, lasten ja perheen hyvinvoinnin osa-alueisiin nelivuotiaiden lasten perheissä. Tutkimuksessa hyvinvointia on kuvattu laajasti lukuisien Erik Allardtin klassisen hyvinvoinnin määritelmän kolmelle ulottuvuudelle asetettujen tekijöiden avulla. Äitien, lasten ja perheiden hyvinvointia kuvaavia muuttujia oli analyysissä mukana 121.

Tutkimus osoittaa, että äidin arvio perheen taloudellisesta tilanteesta on yhteydessä lähes kaikkiin mukana oleviin hyvinvoinnin osatekijöihin: hyvinvointi on heikompaa, jos äiti arvioi perheen taloudellisen tilanteen kohtalaiseksi tai huonoksi. Erilaisiin taloudellisen tilanteen arvioihin liittyvä ero vastaajien raportoimassa hyvinvoinnissa vaihtelee suuruudeltaan, mutta ilmenee varsin johdonmukaisesti. Tarkastelluista 121 muuttujasta vain yhdeksän kohdalla tilastollisesti merkitsevää eroa ei ollut.

Tulokset eivät suoraan kerro huonoksi koetun taloudellisen tilanteen johtavan hyvinvoinnin vajeisiin tai vajeiden johtavan perheen taloudesta, vaan näiden ilmiöiden väliset yhteydet saattavat kytkeytyä erilaisiin välittäviin tekijöihin. Analyysit osoittavat kuitenkin systemaattisen yhteyden, vaikka eivät syy-yhteyttä. Tulokset kertovat siis heikossa taloudellisessa tilanteessa elävien lapsiperheiden tilanteista ja useiden ongelmien kasautumisesta samoille vanhemmille ja samoihin perheisiin.

Suurin ero lasten hyvinvointia kuvaavissa tekijöissä oli mahdollisuudessa maksullisiin harrastuksiin. Harrastukset olivat liian kalliita yli puolelle taloudellisen tilanteensa huonoksi kokevista perheistä, mutta vain noin joka kymmenennelle sen hyväksi arvioivista. Niinpä huonossa taloudellisessa tilanteessa elävistä lapsista vain noin joka kolmannella oli ohjattu harrastus, kun sellainen oli hyvässä taloudellisessa tilanteessa elävistä lapsista yli puolella. Lasten toimintamahdollisuuksissa oli suuria eroja myös asuinpaikan suhteen, kun lähes kaksi kolmesta hyvin toimeentulevasta mutta vain kaksi viidestä huonosti toimeentulevasta perheestä asui alueella, jolla oli tarjolla lapsiperheitä kiinnostavaa toimintaa. Melko suuri ero oli myös siinä missä määrin äidit tiesivät tällaisen toiminnan olemassaolosta asuinalueellaan.

Äidin hyvinvointia kuvaavissa tekijöissä suurimmat erot taloudellisen tilanteen mukaan olivat äidin tyytyväisyydessä elämäänsä ja parisuhteensa eri puoliin sekä hänen henkisessä hyvinvoinnissaan (yksinäisyys, masentuneisuus) ja yhteyksissään muihin ihmisiin (kokemus kuulumisesta tärkeänä osana sukuun tai ystäväpiiriin sekä kokemus yhteenkuuluvuudesta parisuhteessa). Myös äitien arviossa fyysisestä terveydestään oli huomattava ero hyväksi ja huonoksi taloudellisen tilanteensa arvioineiden äitien välillä.

Sekä lapsen että äidin hyvinvoinnin kannalta on tärkeää, miten perheen arki ja yhteistoiminta sujuvat. Varsin suuri ero taloudellisen tilanteen mukaan oli äitien yleisarviossa arjen sujumisesta. Erot olivat suuria myös siinä, kokivatko äidit heillä olevan liian vähän aikaa puolisolle, ystäville ja harrastuksille, sekä kokivatko he laiminlyövänsä kotiasioita työnsä takia ja olivatko vanhemmat samoilla linjoilla lapsen kasvatuksesta.

Lapsen, äidin ja perheen hyvinvointinsa tueksi saamien palvelujen tarpeessa ja niiden saamisessa erot olivat vaihtelevampia. Äitien tyytyväisyydessä neuvolan ja varhaiskasvatuksen toimintaan ei ollut huomattavan suuria eroja perheen taloudellisen tilanteen mukaan. Tuen ja palvelujen tarpeessa niitä sen sijaan oli, ja ilmenevät erot heijastavat edellä esiin tulleita hyvinvoinnin eroja. Suuria eroja oli tuen tarpeessa äidin omaan jaksamiseen sekä puolison jaksamiseen ja parisuhteeseen. Erot olivat suuria samoissa asioissa myös siinä, oliko tuen saanti koettu riittämättömäksi. Myös nelivuotiaan lapsen tai muun perheenjäsenen pitkäaikaiseen terveysongelmaan olivat riittämättömästi tukea kokeneet saaneensa huonoksi taloudellisen tilanteensa arvioineet äidit paljon useammin kuin sen hyväksi arvioineet äidit. Koko perhettä koskevissa palvelun tarpeissa erot olivat suurimpia parisuhde- ja mielenterveyspalveluissa sekä perhetyön palveluissa ja perheoikeudellisissa palveluissa. Saadun palvelun kokemisessa palvelun tarpeeseen nähden riittämättömäksi ero oli suurin parisuhde- ja mielenterveyspalvelujen kohdalla. Vastaajien arvioissa siitä, että he tietävät riittävästi

erilaisista palveluista ja etuuksista, ei ollut huomattavia eroja muutoin kuin kunnan tukien ja etuuksien kohdalla.

Toimeentulokokemusten ja hyvinvoinnin yhteyden lisäksi tarkastelimme monimuuttuja-analyysin avulla myös taloudellisen tilanteen merkitystä äitien hyvinvoinnille silloin, kun muitakin mahdollisia hyvinvointia selittäviä tekijöitä otetaan mukaan analyysiin. Tarkastelu osoitti toimeentulokokemusten olevan merkittävä tekijä äitien hyvinvoinnin kannalta. Vastaava tulos saatiin myös aiemmassa tutkimuksessa alakouluikäisten lasten vanhemmista (Salmi & Kestilä 2019). Toimeentulon ongelmat lisäävät riskiä hyvinvoinnin vajeisiin myös silloin, kun niiden taustalla on muita riskitekijöitä. Toimeentulo-ongelmat aiheuttavat vanhemmille lisäkuormitusta tilanteissa, joissa hyvinvointia heikentävät myös muut tekijät, kuten tyytymättömyys parisuhteeseen tai terveysongelmat. Tulokset korostavat sitä, että lapsiperheiden toimeentuloa tukemalla voidaan vahvistaa vanhempien hyvinvointia.

Tulosten mukaan perheissä, joiden taloudellisen tilanteen äiti arvioi huonoksi, äitien, lasten ja perheiden hyvinvointia tukevien palvelujen tarve oli yleisempää, mutta niissä myös palveluita saatiin useammin riittävästi. Resurssien parantaminen erityisesti parisuhde- ja mielenterveyspalveluissa sekä kasvatus- ja perheneuvolapalveluissa on tarpeen. Kotipalvelujen tarjonnan lisääminen pikkulapsiperheille voisi helpottaa vanhempien jaksamista. Samoin on tärkeää vahvistaa neuvoloiden resursseja niin, että terveydenhoitajien vaihtuvuus vähenee, jotta voidaan rakentaa pitkäkestoiset ja luottamukselliset suhteet vanhempiin; ilman luottamuksellisia suhteita ei päästä keskustelemaan perheen hyvinvointia kuormittavista asioista. Terveydenhoitajien ja lääkäreiden täydennyskoulutuksessa on tarpeen kiinnittää huomiota toimeentulo-ongelmien moniulotteiseen yhteyteen lasten ja vanhempien hyvinvointiin sekä siihen, miten näitä arkaluontoisia asioita voidaan ottaa puheeksi. Neuvolakäynneille tulee myös voida varata riittävästi aikaa, jotta vaikeistakin asioista ja tuen tarpeista voidaan keskustella. Mutta lapsiperheiden toimeentuloa helpottamalla voitaisiin paitsi alentaa vanhempien kokonaiskuormitusta ehkä myös vähentää tuen tarvetta ja siten vähentää painetta palveluihin.

Lapsiperheiden köyhyyden merkittävä taustatekijä on vanhempien vähäinen koulutus (Salmi 2020). Tämän tutkimuksen aineiston vastaajista selvästi pienempi osuus on vähän koulutusta saaneita kuin nelivuotiaiden äideistä koko väestössä, ja aineisto on valikoitunut sosioekonomisesti paremmassa asemassa olevien suuntaan (ks. luku 3). Merkittävää on, että myös tällaisen aineiston analysoinnin tulokset osoittavat toimeentulo-ongelmien selvän yhteyden äitien, lasten ja perheiden hyvinvointiin.

Lapsiperheiden toimeentulo ja huono-osaisuuden periytyminen ovat yhteydessä moniin politiikan eri alueille niin valtakunnallisella kuin kuntatasolla – ja tulevilla hyvinvointialueilla – tehtäviin päätöksiin. Poliittikan muutoksista, politiikkatoimien ongelmallisuudesta ja politiikassa ilmenevästä rakenteellisesta välinpitämättömyydestä suhteessa lapsiperheiden toimeentuloon ja lasten hyvinvointiin on puhuttu koko 2000-luku ja niitä on tutkittu paljon (mm. Bardy ym. 2001, Rauhala 2001, Suominen 2001, Julkunen 2001 ja 2006, Kantola 2002, Satka ym. 2002, Salmi ym. 2004 ja 2012, Raivio 2006, Yliaska 2010, Sauli ym. 2011, Karvonen & Salmi toim. 2016, Hilli ym. 2017, Rimpelä 2018, Salmi & Kestilä 2019, Riihelä & Tuomola 2019, Salmi 2020). Poliitiikkatoimista päätettäessä lapsiperheiden tulonsiirrot ja palvelujen kehittäminen on usein asetettu vastakkain näkemättä yhteyksiä toimeentulon ongelmien ja palvelutarpeiden lisääntymisen välillä tai lapsiköyhyyden periytymisen ja nuorten koulutuksen varmistamisen välillä. Samaan aikaan lapsiperheiden tulonsiirtojen reaaliarvo on laskenut ja kunnissa lasten ja nuorten palvelut ovat olleet säästö- ja tehostamiskohteita aina 1990-luvun alun lamasta alkaen.

Kunnissa on 2000-luvun kuluessa laadittu lasten hyvinvointisuunnitelmia ja jopa toimenpideohjelmiä lapsiperheköyhyyden vähentämiseksi (esim. Espoo 2019), ja olemme äskettäin saaneet myös kansallisen lapsistrategian (Valtioneuvosto 2021). Niiden asettamien tavoitteiden ulottaminen konkreettisiin poliittisiin päätöksiin kunnissa, tulevilla hyvinvointialueilla ja valtakunnallisesti on lähivuosien taloudellisesti ja sosiaalisesti kestävä kehityksen ydintehtäviä. Jälleen on sanottava: Tämänkin tutkimuksen tulosten valossa lapsiperheiden toimeentulolla on keskeinen merkitys vanhempien ja lasten hyvinvoinnin kannalta, eikä toimeentulon tukemisen ja lasten ja perheiden palvelujen kehittämisen asettaminen vaihtoehdoiksi politiikkatoimiksi ole järkevää. Molempiin tarvitaan lisää resursseja. Niihin sijoitetut resurssit ovat itsensä takaisin maksavia investointeja, joilla parannetaan lasten ja nuorten nykyistä ja tulevaa hyvinvointia sekä mahdollisuutta osallistua ja antaa panoksensa yhteiskunnan toimintaan.

Kirjallisuus

- Allardt, Erik (1993) *Having, Loving, Being: An Alternative to the Swedish Model of Welfare Research*. Teoksessa Nussbaum Martha & Sen Amartya (toim.) *The Quality of Life*. Oxford: Clarendon Press
- Bardy, Marjatta, Salmi, Minna & Heino, Tarja (2001) *Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun*. Raportteja 263/2001. Helsinki: Stakes
- Daly, Mary & Kelly, Grace (2015) *Families and Poverty. Everyday life on a low income*. Bristol: Policy Press
- Espoo (2019) Toimenpideohjelma lapsiperheköyhyyden vähentämiseksi <https://espooprodfi.oncloudos.com/kokous/2019463009-12-1.PDF>
- FinLapset (2020) FinLapset-kyselytutkimuksen tulokset <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/finlapset-lasten-nuorten-ja-perheiden-terveys-ja-hyvinvointi/finlapset-kyselytutkimus/finlapset-kyselytutkimuksen-tulokset>
- Hakovirta, Mia & Rantalaiho, Minna (2012) *Taloudellinen eriarvoisuus lasten arjessa. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 124*. Helsinki: Kela
- Halme, Nina & Perälä, Marja-Leena (2014) *Lapsiperheiden huolet ja avunsaanti*. Teoksessa Lammi-Taskula, Johanna & Karvonen, Sakari (toim.) *Lapsiperheiden hyvinvointi 2014*. Helsinki: THL, 216–226
- Halonen, Juuli, Rintala, Rosa, Sorkkila, Matilda, Rönkä, Anna & Aunola, Kaisa (2021) *Vanhempien käsitykset ihannevanhemman ominaisuuksista sekä yhteiskunnan vanhemmille asettamista ihanteista Suomessa*. *Psykologia* 3/2021, 304–318
- Hietanen-Peltola, Marke, Hakulinen, Tuovi, Vaara, Sarianna, Merikukka, Marko & Pelkonen, Marjaana (2017) *Laajoista terveystar- kastuksista hyötyvät sekä perheet että kouluterveydenhuollon henkilöstö – ammattilaisten kokemuksia*. THL, *Tutkimuksesta tiiviisti* 22 Syyskuu 2017 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-951-4>
- Hilli, Petri, Ståhl, Timo, Merikukka, Marko & Ristikari, Tiina (2017) *Syrjäytymisen hinta – case investoinnin kannattavuuslaskelmasta*. *Yhteiskuntapolitiikka* 82:6, 663–675 <http://www.julkari.fi/handle/10024/135714>
- Ilmakunnas, Ilari (2019) *Economic difficulties during the transition into adulthood in Finland: A register-based study*. Turun yliopiston julkaisuja Sarja B 474 <https://www.utupub.fi/handle/10024/146993>
- Ilmakunnas, Ilari, Kauppinen, Timo & Moisio, Pasi (2020) *Huono-osaisuus jatkuu sukupolvelta toiselle: Tarkastelussa nuorten aikuisten toimeentuloasiakkuus*. Teoksessa Kallio, Johanna & Hakovirta, Mia toim. (2020) *Lapsiperheiden köyhyys ja huono-osaisuus*. Tampere: Vastapaino, 199–223
- Ilmakunnas, Ilari, Kauppinen, Timo M. & Kestilä, Laura (2015) *Sosioekonomisten syrjäytymisriskien kasautuminen vuonna 1977 syntyneillä nuorilla aikuisilla*. *Yhteiskuntapolitiikka* 80 (2015):3, 247–262 <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2015061110217>
- ILO (2013) *Resolution concerning statistics of work, employment and labour underutilization*
- Julkunen, Raija (2001) *Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa*. Tampere: Vastapaino
- Julkunen, Raija (2006) *Kätetty hyvinvointivaltio vai pohjoismainen malli*. *Yhteiskuntapolitiikka* 71:2, 179–185 <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201209117217>
- Kallio, Johanna & Hakovirta, Mia toim. (2020) *Lapsiperheiden köyhyys ja huono-osaisuus*. Tampere: Vastapaino
- Kallio, Johanna, Hautala, Helena & Erola, Jani (2020) *Vanhempien huono-osaisuuden yhteys lasten koulupudokkuuteen*. Teoksessa Kallio, Johanna & Hakovirta, Mia toim. (2020) *Lapsiperheiden köyhyys ja huono-osaisuus*. Tampere: Vastapaino, 175–198
- Kantola, Anu (2002) *Markkinakuri ja managerivalta. Poliittinen hallinta Suomen 1990-luvun talouskriisissä*. Tampere: Pallas
- Karvonen, Sakari & Salmi, Minna toim. (2016) *Lapsiköyhyys Suomessa 2010-luvulla*. Työpapereita 30/2016, Helsinki: THL <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-742-8>
- Kekkonen, Marjatta, Rönkä, Anna, Laakso, MarjaLiisa, Tammelin, Mia & Malinen, Kaisa (2014) *Lapsiperheet 24/7-taloudessa*. Teoksessa Lammi-Taskula, Johanna & Karvonen, Sakari toim. *Lapsiperheiden hyvinvointi 2014*. Helsinki: THL, 52–69
- Kestilä, Laura, Jokela, Merita, Härmä, Vuokko & Rissanen, Pekka toim. (2021) *COVID-19-epidemian vaikutukset hyvinvointiin, palvelujärjestelmään ja kansantalouteen*. Asiantuntija-arvio, kevät 2021. THL Raportti 03/2021 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-649-7>
- Kestilä, Laura, Karvonen, Sakari, Parikka, Suvi, Seppänen, Johanna, Haapakorva, Pasi & Sutela, Elina (2019) *Nuorten hyvinvoinnin erot*. Teoksessa Kestilä, Laura & Karvonen, Sakari toim. *Suomalaisten hyvinvointi 2019*. Helsinki: THL, 120–142 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-256-7>
- Klemetti, Reija, Vuorenmaa, Maaret & Helakorpi, Satu (2021) *Vauvaperheiden hyvinvointi – FinLapset-kyselytutkimus 2020*. THL Tilastoraportti 6/2021 <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe202103227990>
- Koponen, Päivikki, Borodulin, Katja, Lundqvist, Annamari, Sääksjärvi, Katri & Koskinen, Seppo toim. (2018) *Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa: FinTerveys 2017 -tutkimus*. THL Raportti 4/2018 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-105-8>
- Kääriälä, Antti, Keski-Säntti, Markus, Aaltonen, Mikko, Haikkola, Lotta, Huotari, Tiina, Ilmakunnas, Ilari, Juutinen, Aapo, Kiilakoski, Tomi, Merikukka, Marko, Pekkarinen, Elina, Rask, Shadia, Ristikari, Tiina, Salo, Jarmo & Gissler, Mika (2020) *Suomi seuraavan sukupolven kasvuympäristönä: Seuranta Suomessa vuonna 1997 syntyneistä lapsista, joilla on ulkomailla syntynyt vanhempi*. Terveystieteen ja hyvinvoinnin laitos. THL Raportti 15/2020 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-582-7>

- Lammi-Taskula, Johanna & Salmi, Minna (2014) Lapsiperheiden hyvinvointi. Teoksessa Vaarama, Marja ym. toim. Suomalaisten hyvinvointi 2014. Helsinki: THL, 144–159
- Leinonen, Jenni (2004) Families in Struggle – Child Mental Health and Family Well-being in Finland During the Economic Recession of the 1990s: The Importance of Parenting. Helsinki: Stakes
- Lindberg, Marja (2021) Staying afloat. Studies on the subjective wellbeing and coping strategies of families with children in Finland. Vasa: Åbo Akademi University
- Lindroos, Eija, Sirmiö, Outi & Vaalavuo, Maria (2021) Lapsiköyhyys koko väestön köyhyyttä yleisempää Euroopassa – Suomessa lapsiköyhyyttä esiintyy etenkin yksinhuoltaja- ja maahanmuuttajaperheissä. INVEST Policy Brief 25.10.2021 <https://invest.utu.fi/wp-content/uploads/2021/10/Lapsikoyhyys-koko-vaeston-koyhytta-yleisempaa-Euroopassa-Suomessa-lapsikoyhytta-esiintyy-etenkin-yksin-huoltaja-ja-maahanmuuttajaperheissa.pdf>
- Paananen, Reija, Ristikari, Tiina, Merikukka, Marko, Rämö, Antti & Gissler, Mika (2012) Lasten ja nuorten hyvinvointi Kansallinen syntymäkohortti 1987 -tutkimusaineiston valossa. Raportti 52/2012. Helsinki: THL <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-696-0>
- Paju, Petri (2021) Paikoillaan pyörivä arki. Selvitys lapsiperheiden arjesta koronakriisin toisen aallon aikana. Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu 4/2021 <https://www.lskl.fi/julkaisut/paikoillaan-pyoriva-arki/>
- PeLa (2018) Lapsen ääni 2018 -raportti lasten kokemuksista köyhyydestä ja osallisuudesta
- PeLa (2015) Lapsen ääni 2015 -raportti lasten kokemuksista köyhyydestä ja osallisuudesta
- Raivio, Kari (2006) Paras-hanke Suomea muokkaamassa. Yhteiskuntapolitiikka 71:2, 186–192. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201209117218>
- Rauhala, Pirkko-Liisa (2001) Kunnallisen sosiaalitoimen ja valtion suhde Suomessa: valtakamppailuja, jännitteitä ja vuorovaikutusta. Yhteiskuntapolitiikka 66:4, 301–317 <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201209116714>
- Riihelä, Marja & Tuomola, Matti (2019) Polarisaatiosta ja keskiluokan kuihtumisesta. Yhteiskuntapolitiikka 84:2, 214–225 <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019041011819>
- Rimpelä, Matti (2018) Valtio lasten kehityksen tukijana: eriytymisestä kansalliseen lapsistrategiaan. Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2018, 57–117 http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2018/02/LA_eduskuntakertomus_2018_nettili_SU.pdf
- Ristikari, Tiina, Keski-Säntti, Markus, Sutela, Elina, Haapakorva, Pasi, Kiilakoski, Tomi, Pekkarinen, Elina, Kääriälä, Antti, Aaltonen, Mikko, Huotari, Tiina, Merikukka, Marko, Salo, Jarmo, Juutinen, Aapo, Pesonen-Smith, Anna & Gissler, Mika (2018) Suomi lasten kasvuympäristönä. Kahdeksantoista vuoden seuranta vuonna 1997 syntyneistä. THL Raportti 7/2018. Helsinki: THL ja Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-152-2>
- Ristikari, Tiina, Törmäkangas, Liisa, Lappi, Aino, Haapakorva, Pasi, Kiilakoski, Tomi, Merikukka, Marko, Hautakoski, Ari, Pekkarinen, Elina & Gissler, Mika (2016) Suomi nuorten kasvuympäristönä – 25 vuoden seuranta vuonna 1987 Suomessa syntyneistä nuorista aikuisista. THL Raportti 9/2016. Terveystieteiden tutkimuskeskus ja Nuorisotutkimusverkosto <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-671-1>
- Salmi, Minna (2020) Lapsiperheiden köyhyys ylläpitää köyhyyden kierrettä. Teoksessa Kallio, Johanna & Hakovirta, Mia toim. (2020) Lapsiperheiden köyhyys ja huono-osaisuus. Tampere: Vastapaino, 37–71
- Salmi, Minna & Kestilä, Laura (2019) Toimeentulokokemukset ja hyvinvoinnin erot alakoululaisten perheissä. Tuloksia Kouluterveyskyselyn 2017 vanhempien aineistosta. THL Työpäpaperi 22/2019 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-365-6>
- Salmi, Minna & Närvi, Johanna toim. (2017) Perhevapaat, talouskriisi ja sukupuolten tasa-arvo. Raportti 4/2017, Helsinki: THL
- Salmi, Minna, Närvi, Johanna & Lammi-Taskula, Johanna (2016) Köyhyys, toimeentulo ja hyvinvointi lapsiperheissä. Julkaisussa Karvonen, Sakari & Salmi, Minna toim. Lapsiköyhyys Suomessa 2010-luvulla. Työpäpaperi 30/2016, Helsinki: THL, 13–44 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-742-8>
- Salmi, Minna & Lammi-Taskula, Johanna (2014) Työn ja perheen yhteensovittaminen hyvinvoinnin tekijänä. Teoksessa Lammi-Taskula, Johanna & Karvonen, Sakari toim. Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Helsinki: THL, 38–51
- Salmi, Minna, Sauli, Hannele & Lammi-Taskula, Johanna (2014) Lapsiperheiden toimeentulo. Teoksessa Lammi-Taskula, Johanna & Karvonen, Sakari toim. Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Helsinki: THL, 82–104
- Salmi, Minna, Sauli, Hannele & Lammi-Taskula, Johanna (2012) Lasten ja lapsiperheiden asema nyky-Suomessa. Teoksessa Söderholm, Annlis & Kivittie-Kallio, Satu toim. Lapsen kaltoinkohtelu. 2. uudistettu painos. Helsinki: Duodecim, 22–47
- Salmi, Minna & Lammi-Taskula, Johanna (2011) Job quality, Work–Family Tensions and Well-being: The Finnish case. Teoksessa Drobnič, Sonja & Guillén, Ana M. ed Work–Life Balance in Europe. The Role of Job Quality. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 120–146
- Salmi, Minna, Bardy, Marjatta & Sauli, Hannele (2004) Lasten ja lapsiperheiden asemasta nyky-Suomessa. Hyvinvoinnin uhkatekijöiden jäljillä. Teoksessa Söderholm, Annlis, Halila, Ritva, Kivittie-Kallio, Satu, Mertsola, Jussi & Niemi, Sirkku toim. Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim, 16–39
- Satka, Mirja, Moilanen, Johanna & Kiili, Johanna (2002) Suomalaisen lapsipolitiikan mutkainen tie. Yhteiskuntapolitiikka 67:3, 245–259 <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201209116802>
- Sauli, Hannele (2013) Naisten ja miesten tuloerot erilaisissa kotitalouksissa. Teoksessa Pietiläinen, Marjut toim. Työ, talous ja tasa-arvo. Helsinki: Tilastokeskus, 153–173

- Sauli, Hannele, Salmi, Minna & Lammi-Taskula, Johanna (2011) Kriisistä kriisiin: lapsiperheiden toimeentulo 1995–2009. *Yhteiskuntapolitiikka* 76:5, 535–543 <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201209117872>
- Sevón, Eija, Rönkä, Anna, Räikkönen, Eija & Laitinen, Niina (2017) Daily rhythms of young children in the 24/7 economy: A comparison of children in day care and day and night care. *Childhood* 24 (2017):4, 453–469
- Sirniö, Outi, Kärkkäinen, Sanna & Kauppinen, Timo M. (2021) Palkkatulojen kehitys lapsiperheissä COVID-19 -epidemian aikana. *THL Tutkimuksesta tiiviisti* 11/2021 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-610-7>
- Suominen, Heikki (2001) Valtuustot keskustelemassa lasten ja nuorten hyvinvoinnista. *Yhteiskuntapolitiikka* 66:3, 211–223 <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201209116700>
- Suvisaari, Jaana, Appelqvist-Schmidlechner, Kaija, Solin, Pia, Ristiluoma, Noora, Pietilä, Arto, Koskinen, Seppo & Koponen, Päivikki (2021) Psykkisen kuormittuneisuuden ja positiivisen mielenterveyden muutokset suomalaisessa aikuisväestössä vuosina 2017–2020: FinTerveys 2017 -seurantatutkimuksen tuloksia. *THL Tutkimuksesta tiiviisti* 36/2021 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-691-6>
- Valtioneuvosto (2021) Kansallinen lapsistrategia: Komiteamietintö. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:8 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-777-5>
- Wiss, Kirsi, Hakamäki, Pia, Hakulinen, Tuovi, Hietanen-Peltola, Marke, Ikonen, Jonna, Saaristo, Vesa, Saukko, Niina & Ståhl, Timo (2018) Äitiys- ja lastenneuvolan sekä koulu- ja opiskeluterveydenhuollon henkilöstövoimavarat terveyskeskuksissa 2004–2017. *THL Tutkimuksesta tiiviisti* 32 Marraskuu 2018 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-212-3>
- Vuorenmaa, Maaret (2019) Pienten lasten ja heidän perheidensä hyvinvointi 2018. *THL Tilastoraportti* 10/2018, <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019050214035>
- Yliaska, Ville (2010) Hajautuiko valtion valta? *New Public Management ja hallinnon murros (1983–1993)*. *Yhteiskuntapolitiikka* 74:4, 361–376 <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201209117743>

Liitetaulukot

Liitetaulukko I. Taloudellisen tilanteen arvioimista *huonoksi* ennustavat tekijät. Odds ratio (OR) -kertoimet, kolmiaskelinen logistinen regressioanalyysi

	Malli 1 OR	Malli 2 OR	Malli 3 OR
Koulutus enintään ammatillinen tutkinto enemmän kuin ammatillinen tutkinto	1.870*** 1	1.814*** 1	1.794*** 1
Pääasiallinen toiminta perhevapaalla tai hoitamassa omaa kotitaloutta työtön tai lomautettu muista syistä työvoiman ulkopuolella ansiotyössä	1.762*** 1.871** 2.823*** 1	1.764*** .881 ns 2.359*** 1	1.783*** .805 ns 2.211*** 1
Ikä alle 35-vuotias 35 tai yli	.858 ns 1	.830 (*) 1	.863 ns 1
Perherakenne yhden aikuisen perhe kahden aikuisen perhe	3.254*** 1	3.202*** 1	3.218*** 1
Lasten lukumäärä kolme tai useampia yksi tai kaksi	1.258* 1	1.260* 1	1.282* 1
Työttömyyskokemuksia perheessä viimeisten 12 kk aikana on ei		3.222*** 1	3.180*** 1
Perheessä koettu elämäntilanteen muutoksia viimeisten 12 kk aikana läheinen henkilö sairastunut tai kuollut viimeisten 12 kk aikana vanhemmat eronneet viimeisten 12 kk aikana uusperhe muodostunut viimeisten 12 kk aikana perheeseen syntynyt vauva viimeisten 12 kk aikana perhe muuttanut toiselle paikkakunnalle viimeisten 12 kk aikana		1.205 ns 1.080 ns 1.224 ns .944 ns 1.176 ns	1.141 ns 1.009 ns 1.164 ns .956 ns 1.206 ns
Vastaajalla pitkäaikainen sairaus tai terveysongelma			1.834***
R ²	.080	.111	.123
N	7 232	7 232	7 202

Liitetaulukko 1. Äitien hyvinvointia kuvaavia tekijöitä toimeentulokokemusten mukaan, %

	Kaikki	Perheen taloudellinen tilanne vastaajan arvion mukaan			n
		hyvä	kohtalainen	huono	
Vastaaja kokee terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi***	10	7	13	27	7 524
Vastaajalla pitkäaikainen sairaus tai terveysongelma***	28	26	31	42	7 520
Vastaaja merkittävästi psyykkisesti kuormittunut***	6	4	8	18	7 425
Vastaajalla masennusoireita vähintään kahden viikon ajan***	21	16	26	36	7 498
Vastaaja tuntee itsensä yksinäiseksi (joskus, melko usein, jatkuvasti)***	38	31	47	63	7 540
Vastaajalla ei ketään, jonka kanssa jakaa iloja ja suruja	0,6	0,5	0,7	1,1	7 554
Vastaajalla ei ketään, jolta saa käytännön apua***	1	0,5	1	5	7 554
Vastaaja on tyytyväinen elämäänsä***	90	95	87	71	7 545
Vastaaja on parisuhteessaan tyytyväinen					
– molemminpuoliseen kunnioitukseen***	87	91	83	72	7 100
– yhteisen ajan määrään***	39	45	31	26	7 101
– yhdessä tekemiseen***	56	62	47	36	7 099
– keskustelun avoimuuteen***	79	83	74	63	7 106
– ymmärretyksi tulemiseen***	78	82	73	61	7 098
– seksiin***	70	74	64	56	7 095
– työnjakoon kotitöissä***	70	74	65	56	7 097
– työnjakoon lastenhoidossa***	79	83	74	67	7 094
– yhteenkuuluvuuden tunteeseen***	83	87	80	68	7 096

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, p<0.001

Liitetaulukko 2. Äitien kokemus kuulumisesta yhteisöihin toimeentulokokemusten mukaan, täysin samaa mieltä olevien osuus, %

Vastaaja kokee olevansa tärkeä osa	Kaikki	Perheen taloudellinen tilanne vastaajan arvion mukaan			n
		hyvä	kohtalainen	huono	
perhettä***	90	93	86	83	7 537
sukua***	54	60	45	38	7 542
ystäväpiiriä***	38	43	30	24	7 529
työ- tai opiskeluyhteisöä***	26	31	19	17	7 329
suomalaista yhteiskuntaa***	20	24	14	10	7 501

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, p<0.001

Liitetaulukko 3. Äitien kokemuksia vanhemmuudesta toimeentulokokemusten mukaan, %

	Kaikki	Perheen taloudellinen tilanne vastaajan arvion mukaan			n
		hyvä	kohtalainen	huono	
Vastaaja on tyytyväinen itseensä vanhempana***	91	93	89	80	7 434
Vastaaja on huolissaan jaksamisestaan vanhempana***	7	5	9	17	7 536
Vastaaja kokee riittämättömyyttä vanhempana***	14	12	18	24	7 516
Vanhemmalla on hauskaa lapsen kanssa***	95	96	94	92	7 537

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, p<0.001

Liitetaulukko 4. Perheen ja asuin ympäristön toimivuutta kuvaavia tekijöitä toimeentulokokemusten mukaan, %

	Kaikki	Perheen taloudellinen tilanne vastaajan arvion mukaan			n
		hyvä	kohtalainen	huono	
Perhe syö yhteisen aterian ainakin 4 päivänä viikossa***	97	97	96	95	7 501
Perheen arki toimii hyvin***	43	52	32	21	7 529
Vanhemmat ovat samoilla linjoilla kasvatuksesta***	91	94	88	78	7 441
Vastaaja viettänyt 12 viime kk aikana vähemmän aikaa kuin haluaisi					
– lastensa kanssa***	14	13	16	17	7 133
– puolisonsa kanssa***	47	42	53	59	7 056
– ystäviensä kanssa***	42	38	48	57	7 393
– harrastustensa parissa***	46	42	49	63	7 283
Vastaaja hyväksyy tukistamisen tai luunapin antamisen lapselle*	9	8	10	10	7 457
Lapsen ei ole kohdistunut väkivaltaa vanhempien tai vanhemman puolison tekemänä (ei kertaakaan viimeksi kuluneen 12 kk aikana)					
– maltin menettäminen ristiriitatilanteessa***	67	69	64	60	7 515
– esineiden heittäminen tmv lapsen nähden***	63	66	58	54	7 529
– lapsen jättäminen huomiotta ja huolenpidotta***	99	99	99	97	7 531
– sanallisesti väkivallalla uhkaaminen***	94	95	92	90	7 521
– sanallinen loukkaaminen***	87	89	85	80	7 510
– luunapin antaminen, läimäyttämisen tai tukistaminen***	87	89	85	83	7 520
– lyöminen tai potkiminen	99,7	99,8	99,6	99,6	7 525
Asuinalueella kiinnostavaa toimintaa lapsiperheille (vastaajan arvio)***	56	60	52	40	7 515
Vastaaja tietää asuinalueen toimintamahdollisuuksista***	66	70	62	54	7 507

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, p<0.001

** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti merkitseviä, p<0.01

* Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti melkein merkitseviä, p<0.05

Liitetaulukko 5. Äitien kokemuksia työn ja perheen yhteensovittamisesta toimeentulokokemusten mukaan, % ansiotyössä olevista vastaajista

	Kaikki	Perheen taloudellinen tilanne vastaajan arvion mukaan			n
		hyvä	kohtalainen	huono	
Tuntee laiminlyövänsä kotiasioita työn vuoksi***	35	33	38	48	4 777
Usein vaikea keskittyä työhön kotiasioiden vuoksi***	12	10	14	23	4 751
Joutuu usein venyttämään työpäivää saadakseen työt tehdyksi	27	27	27	27	4 672

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, p<0.001

Liitetaulukko 6. Nelivuotiaan lapsen hoitojärjestelyt toimeentulokokemusten mukaan, %

	Kaikki	Perheen taloudellinen tilanne vastaajan arvion mukaan			n
		hyvä	kohtalainen	huono	
Lapsi hoidetaan***					
– varhaiskasvatuksessa	78	81	74	73	7 554
– vanhemman hoidossa kotona	20	18	24	26	
– muu hoitojärjestely (palkaton tai palkattu hoitaja kotona tai kodin ulkopuolella, muu)	2	1	2	1	
Varhaiskasvatuksessa olevan lapsen hoitoaika, tuntia/vko**					5 865
1–10	13	13	12	17	
11–20	15	13	17	15	
21–30	17	17	17	16	
31–40	42	43	40	38	
41–	14	14	14	14	
Lapsi on vähintään viikoittain hoidossa epätavallisina aikoina*** (varhain aamulla, myöhään illalla, yön yli, viikonloppuisin, 10 tuntia vuorokaudessa)	15	13	18	21	5 810

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti merkitseviä, $p < 0.01$

Liitetaulukko 7. Nelivuotiaan lapsen kotihoidon syyt toimeentulokokemusten mukaan, % kotihoidossa olevien lasten äitien vastauksista

Kyseinen asia on erittäin tärkeä tai tärkeä hoitomuodon valinnalle	Kaikki	Perheen taloudellinen tilanne vastaajan arvion mukaan			n
		hyvä	kohtalainen	huono	
Perheen taloudellinen tilanne mahdollistaa***	83	87	81	67	1 387
Lasta hoitava vanhempi on työtön*	37	28	44	42	447
Lasta hoitavan vanhemman ei kannata mennä työhön matalan palkan takia*	34	29	40	39	567
Lasta hoitava vanhempi on perhevapaalla nuoremman sisaruksen kanssa*	91	91	92	82	1 219
Vanhempi haluaa hoitaa lasta itse kotona	89	89	91	85	1 459
Tarjolla olevat hoitomahdollisuudet eivät vastaa perheen tarpeita (esim. pitkä matka)	28	27	30	27	592
Varhaiskasvatuksen laatu ei vastaa (perheen) toiveita	30	32	29	28	595
Vastaajan mielestä pienet lapset kuuluu hoitaa kotona	65	64	68	59	1 376
Lapsella erityistarpeita	36	33	43	31	217

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

* Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti melkein merkitseviä, $p < 0.05$

Liitetaulukko 8. Nelivuotiaan lapsen ja etävanhemman tapaaminen toimeentulokokemusten mukaan, % yhden vanhemman perheen äitien vastauksista

Kuinka usein lapsi tapaa vanhempansa, jonka luona hän ei pääosin asu	Kaikki n = 574	Perheen taloudellinen tilanne vastaajan arvioimana		
		hyvä n = 224	kohtalainen n = 243	huono n = 197
Useammin kuin kaksi kertaa kuukaudessa	51	48	55	48
Enintään kaksi kertaa kuukaudessa	33	36	38	36
Harvemmin tai ei lainkaan	16	16	15	17

Erot toimeentulokokemusten mukaan eivät ole tilastollisesti merkitseviä.

Liitetaulukko 9. Nelivuotiaan perheessä viimeksi kuluneen 12 kuukauden aikana tapahtuneet elämäntilanteen muutokset toimeentulokokemusten mukaan, %

	Kaikki	Perheen taloudellinen tilanne vastaa-			n
		jan arvioimana			
		hyvä	kohtalainen	huono	
Työttömyys***	11	7	14	28	7 486
Perheenjäsenen tai läheisen vakava sairaus tai kuolema***	12	11	14	16	7 514
Nelivuotiaan lapsen vakava sairaus	1	1	1	2	7 483
Uusperheen muodostuminen*	2	1	2	3	7 478
Ero***	3	2	5	9	7 505
Vauvan syntymä	15	14	16	17	7 524
Muutto toiselle paikkakunnalle**	6	6	6	9	7 524

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti merkitseviä, $p < 0.01$

* Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti melkein merkitseviä, $p < 0.05$

Liitetaulukko 10. Nelivuotiaan lapsen hyvinvointia kuvaavia muuttujia toimeentulokokemusten mukaan, %

	Kaikki	Perheen taloudellinen tilanne vas-			n
		taajan arvioimana			
		hyvä	kohtalainen	huono	
Lapsen terveydentila erittäin hyvä***	88	90	85	82	7 489
Lapsella pitkäaikainen sairaus tai terveysongelma*	11	11	12	13	7 509
Lapsella on yksityinen sairauskuluvakuutus***	58	62	52	47	7 423
Lapsen kiusaaminen (kotona, hoidossa, vapaa-aikana) on kiusattu*** vastaaja ei tiedä onko kiusattu	33 5	30 4,6	36 5,3	42 5,9	7 539
Lapsi syö terveellisesti – hedelmiä tai marjoja useana päivänä/vko*** – kasviksia useana päivänä viikossa***	85 80	87 82	84 77	77 72	7 524 7 526
Lapsen harrastaminen – on omatoiminen harrastus ¹ – on ohjattu harrastus ² ***	52 48	52 52	53 43	50 35	7 554 7 554
Harrastus- ja vapaa-ajan toimintapaikat – sijaitsevat liian kaukana*** – ovat liian kalliita***	19 21	16 12	23 31	27 56	7 510 7 509
Lapsella vähintään kerran viikossa viim. 6 kk aikana – päänsärkyä – vatsakipua (*.076) – yökastelua* – tuhrimista* – ummetusta* – ruokahaluttomuutta*** – nukahtamisvaikeuksia* – yöheräilyä – alakuloisuutta, itkuisuutta, kiinnostuksen puutetta** – jännittyneisyyttä, pelkoja, takertuvuutta***	0,8 8 18 3 5 13 12 33 4 11	0,7 7 17 3 5 11 12 33 4 10	0,9 9 19 4 6 15 14 35 5 13	1,5 9 21 4 7 19 14 32 6 16	7 515 7 512 7 529 7 527 7 530 7 520 7 523 7 518 7 523 7 526
Lapsella epäsosiaalista käytöstä ³ usein tai erittäin usein***	6	5	7	11	7 541

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti merkitseviä, $p < 0.01$

* Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti melkein merkitseviä, $p < 0.05$

¹ Lapsi osallistunut vähintään kerran viikossa kerho- tai leikkitoimintaan, kulttuuritoimintoihin, perhekahvilatoimintaan, tai avoimen päiväkodin toimintaan viimeisten 12 kk aikana.

² Lapsi osallistunut vähintään kerran viikossa ohjattuun musiikki-, kuvataide- tai liikuntatoimintaan viimeisten 12 kk aikana.

³ Summamuuuttuja: lapsi on lyhytpinnainen, saa kiukunpuuksia, ärsyyntyy helposti, hännää muita lapsia, riitelee muiden lasten kanssa, häiritsee ja ärsyttää heitä tai toimii ajattelematta. Summamuuuttuja muodostettiin seitsemästä muuttujasta, jotka kukin saivat sitä suuremman arvon mitä useammin ko. käyttäytymistä raportoitiin esiintyneen (ei koskaan = 1, harvoin = 2, usein = 3, erittäin usein = 4). Muuttujien arvot laskettiin yhteen ja saatu summa jaettiin muuttujien määrällä, jolloin saatiin asteikko 1–4. Taulukossa ovat mukana arvon 3 tai 4 saaneet vastaukset.

Liitetaulukko 11. Nelivuotiaan lapsen viihtyminen varhaiskasvatuksessa toimeentulokokemusten mukaan, % varhaiskasvatuksessa olevien lasten äitien vastauksista

	Kaikki	Perheen taloudellinen tilanne vastaajan arvion mukaan			n
		hyvä	kohtalainen	huono	
Lapsi nauttii hoitoon menemisestä ¹					
– aina, hyvin usein, melko usein	89	90	88	87	5 890
– joskus	8	7	9	9	
– harvoin tai ei koskaan	3	3	3	4	
Lapsi välttää kontaktia muiden lasten kanssa*					
– harvoin tai ei koskaan	91	92	90	88	5 882
– joskus	6	6	7	9	
– aina, hyvin usein, melko usein	3	2,7	3,4	3,1	
Lapsen on vaikea hyvästellä vanhemmat, on ahdistunut, lohduton***					
– harvoin tai ei koskaan	81	83	79	79	5 889
– joskus	15	14	16	15	
– aina, hyvin usein, melko usein	4	3	5	6	

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, p<0.001

* Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti melkein merkitseviä, p<0.05

¹ Kolmiluokkaisessa analyysissä ero toimeentulokokemusten mukaan ei ole tilastollisesti merkitsevä, kaksiluokkaisessa analyysissä on melkein merkitsevä (p = 0.033), mutta siinä harvoin tai ei koskaan -osuudet ovat pyöristettyinä samat (2,9 ja 3,4 %).

Liitetaulukko 12. Vastaajan tyytyväisyys neuvolakäynteihin toimeentulokokemusten mukaan, %

Vastaajan mielestä seuraavat asiat ovat toteutuneet hyvin nelivuotiaan neuvolakäynneillä (täysin samaa tai samaa mieltä olevien osuus)	Kaikki	Perheen taloudellinen tilanne vastaajan arvion mukaan			n
		hyvä	kohtalainen	huono	
Nelivuotiaan terveyttä, kasvua ja kehitystä on seurattu asiantuntevasti ja osaa-vasti***	98	99	98	96	7 447
Puhuttu minulle tärkeistä asioista***	91	92	89	86	7 434
Kuunneltu riittävästi, mitä minulla on ollut sanottavana***	93	93	92	89	7 441
Selvitetty koko perheen hyvinvointia***	82	84	81	76	7 439
Annettu riittävästi tukea vanhemmuuteen***	78	80	75	70	7 436
Olen uskaltanut kertoa asioista rehellisesti***	88	90	86	80	7 427

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, p<0.001

Liitetaulukko 13. Vastaajan tyytyväisyys varhaiskasvatukseen toimeentulokokemusten mukaan, % varhaiskasvatuksessa olevien lasten äitien vastauksista

Vastaaja täysin samaa tai samaa mieltä seuraavista:	Kaikki	Perheen taloudellinen tilanne vastaajan arvion mukaan			n
		hyvä	kohtalainen	huono	
Varhaiskasvatus vastaa perheen tarpeita***	95	96	93	89	5 882
Nelivuotias huomioidaan yksilöllisesti ja hänen taustansa huomioon ottaen***	91	92	89	84	5 881
Nelivuotiaan ja henkilöstön vuorovaikutussuhde on hyvä***	94	95	94	90	5 878

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, p<0.001

Liitetaulukko 14. Vastaajan yhteistyö ja vuorovaikutus varhaiskasvatuksen henkilöstön kanssa toimeentulokokemusten mukaan, % varhaiskasvatuksessa olevien lasten äitien vastauksista

Vastaaja täysin samaa tai samaa mieltä seuraavista:	Kaikki	Perheen taloudellinen tilanne vastaajan arvion mukaan			n
		hyvä	kohtalainen	huono	
Saan riittävästi tietoa nelivuotiaan päivän tapahtumista ja yksikön toiminnasta***	85	87	84	75	5 891
Keskustelen henkilöstön kanssa nelivuotiaan hoitoon, kasvatukseen ja kehitykseen liittyvistä asioista***	91	92	90	85	5 868
Henkilöstö kysyy mielipidettäni ja ehdotuksiani opetuksesta ja kasvatuksesta*	60	61	58	56	5 860
Henkilöstö ottaa huomioon mitä minulla on sanottavana***	88	90	86	80	5 885
Kunnioitan henkilöstöä***	97	97	96	92	5 882
Henkilöstö kunnioittaa minua***	92	94	89	85	5 883
Kerron henkilöstölle, kun olen huolissani lapsesta*	97	97	97	95	5 877
Tunnen itseni tervetulleeksi hoitopaikkaan***	95	96	93	88	5 878

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, p<0.001

* Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti melkein merkitseviä, p<0.05

Liitetaulukko 15. Lapsen hyvinvointia tukevien palvelujen tarve ja saaminen viimeisten 12 kuukauden aikana toimeentulokokemusten mukaan, %

	Kaikki	Perheen taloudellinen tilanne vastaajan arvion mukaan			n
		hyvä	kohtalainen	huono	
Lastenneuvolan palvelut					
– ei ole tarvinnut	3	3	2	4	7 531
– on tarvinnut	97	97	98	96	
Muut lääkäri- tai psykologipalvelut					
– ei ole tarvinnut	36	37	36	35	7 521
– on tarvinnut	64	63	64	65	
Varhaiskasvatuspalvelut**					
– ei ole tarvinnut	25	24	27	29	7 496
– on tarvinnut	75	76	73	71	
Lapsi olisi viimeisten 12 kk aikana tarvinnut mutta ei ole saanut riittävästi					
– lastenneuvolan palveluita	1,7	1,4	1,9	2,6	7 309
– muita lääkäri- tai psykologipalveluita***	6	4	8	7	4 767
– varhaiskasvatuspalveluita***	3	2	4	5	5 577

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti merkitseviä, $p < 0.01$

Liitetaulukko 16. Äitien tuen tarve ammattilaisilta viimeisten 12 kk aikana erilaisiin lapsen ja vanhempien asioihin toimeentulokokemusten mukaan, %

	Kaikki	Perheen taloudellinen tilanne vastaajan arvion mukaan			n
		hyvä	kohtalainen	huono	
Nelivuotiaan kasvu ja kehitys					
– ei ole tarvinnut	18	18	18	18	7 520
– on tarvinnut	82	82	82	82	
Nelivuotiaan käyttäytymisen tai tunne-elämän ongelmat***					
– ei ole tarvinnut	61	63	58	53	7 512
– on tarvinnut	39	37	42	47	
Nelivuotiaan tai muun perheenjäsenen pitkäaikaissairaus tai muu terveysongelma***					
– ei ole tarvinnut	82	84	80	72	7 522
– on tarvinnut	18	16	20	28	
Vanhemmuus***					
– ei ole tarvinnut	66	69	63	60	7 520
– on tarvinnut	34	31	37	40	
Oma jaksaminen***					
– ei ole tarvinnut	59	65	53	41	7 520
– on tarvinnut	41	35	47	59	
Puolison jaksaminen***					
– ei ole tarvinnut	78	82	75	66	7 502
– on tarvinnut	22	18	25	34	
Parisuhde***					
– ei ole tarvinnut	77	80	74	64	7 506
– on tarvinnut	23	20	26	36	

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

Liitetaulukko 17. Äitien tuen saaminen ammattilaisilta tarvittaessa erilaisiin lapsen ja vanhempien asioihin toimeentulokokemusten mukaan, % tukea tarvinneista

Vastaaja on viimeisten 12 kk aikana saanut riittämättömästi ammattilaisten tukea seuraavissa asioissa	Kaikki	Perheen taloudellinen tilanne vastaajan arvion mukaan			n
		hyvä	kohtalainen	huono	
Nelivuotiaan kasvu ja kehitys***	5	4	5	10	6 104
Nelivuotiaan käyttäytymisen tai tunne-elämän ongelmat***	17	14	19	28	2 739
Nelivuotiaan tai muun perheenjäsenen pitkäaikaissairaus tai muu terveysongelma***	28	22	31	46	1 267
Vanhemmuus***	14	12	16	24	2 068
Oma jaksaminen***	28	22	32	49	1 977
Puolison jaksaminen***	31	22	39	58	946
Parisuhde***	30	22	36	55	825

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

Liitetaulukko 18. Perheen hyvinvointia tukevien palvelujen tarve viimeisten 12 kk aikana toimeentulokokemusten mukaan, %

	Kaikki	Perheen taloudellinen tilanne vastaajan arvion mukaan			n
		hyvä	kohtalainen	huono	
Ammattilaisten järjestämä vertaistuki***					
– ei ole tarvinnut	92	95	90	81	7 526
– on tarvinnut	8	5	10	19	
Parisuhdepalvelut***					
– ei ole tarvinnut	86	89	83	74	7 511
– on tarvinnut	14	11	17	26	
Perheoikeudelliset palvelut***					
– ei ole tarvinnut	94	96	91	80	7 524
– on tarvinnut	6	4	9	20	
Mielenterveyspalvelut***					
– ei ole tarvinnut	88	91	84	72	7 529
– on tarvinnut	12	9	16	28	
Perhesosiaalityö tai lastensuojelun sosiaalityö***					
– ei ole tarvinnut	95	97	93	85	7 519
– on tarvinnut	5	3	7	15	
Perhetyö***					
– ei ole tarvinnut	90	94	87	75	7 528
– on tarvinnut	10	6	13	25	
Kotipalvelu***					
– ei ole tarvinnut	90	93	88	79	7 513
– on tarvinnut	10	7	12	21	
Kasvatus- tai perheneuvolan palvelut***					
– ei ole tarvinnut	75	77	71	68	7 512
– on tarvinnut	25	23	29	32	

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

Liitetaulukko 19. Perheen hyvinvointia tukevien palvelujen saaminen tarvittaessa toimeentulokokemusten mukaan, % palvelua tarvinneista

Vastaaja on viimeisten 12 kk aikana saanut riittämättömästi	Kaikki (n)	Perheen taloudellinen tilanne vastaajan arvion mukaan			n ¹
		hyvä	kohtalainen	huono	
ammattilaisten järjestämää vertaistukea ²	50 (122)	43	54	58	243
parisuhdepalveluja*	46 (173)	40	49	62	377
perheoikeudellisia palveluja	29 (130)	29	26	37	445
mielenterveyspalveluja**	22 (155)	18	22	33	706
perhesosiaalityötä tai lastensuojelun sosiaalityötä	28 (95)	31	26	25	349
perhetyötä	31 (158)	29	34	30	503
kotipalvelua	43 (167)	42	42	49	387
kasvatus- tai perheneuvolan palveluja**	9 (148)	7	10	17	1 706

** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti merkitseviä, $p < 0.01$

* Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti melkein merkitseviä, $p < 0.05$

¹ Analyysissa eivät ole mukana vastaajat, jotka eivät ole tarvinneet ko. palvelua, siksi n:t ovat pieniä.

² Kaksiluokkaisessa analyysissa ero toimeentulokokemusten mukaan on lähes merkitsevä ($p = 0.061$) (43 ja 55 %)

Liitetaulukko 20. Perheen hyvinvointia tukevien palvelujen tunnettuus toimeentulokokemusten mukaan, %

Vastaajalla on riittävästi tietoa	Kaikki	Perheen taloudellinen tilanne vastaajan arvion mukaan			n
		hyvä	kohtalainen	huono	
varhaiskasvatuspalveluista***	92	94	89	88	7 289
kerho-, leikkipuisto- tai perhekahvilatoiminnasta***	78	80	77	70	6 965
Kelan tuista ja etuuksista***	73	76	69	63	6 754
perhetyöstä(*)	53	54	51	52	5 761
parisuhdepalveluista***	49	53	44	40	6 112
kunnan tuista ja etuuksista (esim. kuntalisä, ehkäisevä toimeentulotuki)***	49	54	44	36	5 567
kotipalvelusta*	44	46	43	41	5 102

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

* Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti melkein merkitseviä, $p < 0.05$

